

Редакційна колегія:

ВІДНЯНСЬКИЙ С.В.,
доктор історичних наук, професор, завідувач відділу історії міжнародних відносин і зовнішньої політики України Інституту історії України НАН України;
ГАМАН-ГОЛУТВИНА О.В.,
доктор політичних наук, завідувач кафедри порівняльної політології Московського державного інституту міжнародних відносин (Російська Федерація);
ГУБЕРСЬКИЙ Л.В.,
доктор філософських наук, професор, академік НАН України, ректор Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
ГУМЕНЮК Б.І.,
доктор історичних наук, професор, МЗС України;
ДЕНИСЕНКО А.В.,
кандидат історичних наук, головний редактор наукового щорічника «Україна дипломатична»;
ДАНИЛЕНКО С.І.,
доктор політичних наук, професор, Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
ЖАЛОБА І.В.,
доктор історичних наук, професор Дипломатичної академії України при МЗС;
КОПІЙКА В.В.,
доктор політичних наук, професор, директор Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
КОШЕЛЬ О.А.,
доктор історичних наук, професор Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
КОСМИНА В.Г.,
доктор історичних наук, професор Дипломатичної академії України при МЗС;
КОТИК В.Д.,
доктор політичних наук, МЗС України;
КУДРЯЧЕНКО А.І.,
доктор історичних наук, директор Інституту всесвітньої історії НАН України;
КУЛІНІЧ М.А.,
кандидат історичних наук, ректор Дипломатичної академії України при МЗС;
КУЛЬЧИЦЬКИЙ С.В.,
доктор історичних наук, професор, завідувач відділу Інституту історії України НАН України;
ЛЕЩЕНКО Л.О.,
доктор історичних наук, професор Дипломатичної академії України при МЗС;
ЛУБКІВСЬКИЙ Д.Р.,
Заступник Міністра закордонних справ України;
МАНЖОЛА В.А.,
доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри міжнародних відносин і зовнішньої політики Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
НОБІС А.,
доктор історичних наук, професор, Вроцлавський університет (Республіка Польща);
ПОГОРСЬКА І.І.,
доктор політичних наук, професор, Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України;
РЕНДЮК Т.Г.,
доктор історичних наук, МЗС України;
ТАУКАЧ О.Г.,
головний редактор журналу;
ТРОЯН С.С.,
доктор історичних наук, професор Дипломатичної академії України при МЗС;
ЦІВАТИЙ В.Г.,
кандидат історичних наук, доцент, перший проректор Дипломатичної академії України при МЗС;
ЧЕКАЛЕНКО Л.Д.,
доктор політичних наук, професор Дипломатичної академії України при МЗС;
ШМЕЛЬОВ Б.О.,
доктор історичних наук, керівник Центру політичних досліджень, професор, перший проректор Міжнародної вищої школи (Російська Федерація);
ШЕРГІН С.О.,
доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри регіональних систем та європейської інтеграції Дипломатичної академії України при МЗС;

Рекомендовано до друку Вченою радою Дипломатичної академії України при Міністерстві закордонних справ України, протокол №4 від 26.02.2014 для "З.С." №4 (історичні науки).

НАД НОМЕРОМ ПРАЦЮВАЛИ:

Ольга Таукач, Юлія Валеева, Леся Савчин, Галина Яворська, Олексій Суслін. Відповідальний за випуск Володимир Семенов.

Позиція авторів не завжди збігається з позицією редакції.

Усі права захищені. Передрук матеріалів без посилання на "Зовнішні справи" не дозволяється. Редакція не несе відповідальності за зміст рекламних оголошень.

"Зовнішні справи", науковий журнал 2014, № 4. Виходить щомісяця. Засновники – Міністерство закордонних справ України, Дипломатична академія України при Міністерстві закордонних справ України, Державне підприємство "Журнал Міністерства закордонних справ України "Політика і час".

Адреса редакції: 01018, м. Київ, Михайлівська площа, 1.
Телефон/факс: 38 044 279 39 18
Електронна пошта: o.taukach@mfa.gov.ua, www.uaforeignaffairs.com
Видавець: ДП "Політика і час"

Реєстраційне свідоцтво КВ № 14838-3809 ПР від 29 грудня 2008 р.
Друк: ТОВ "Вістка". Тираж 1000 примірників. Відпускна ціна редакції – 30 гривень. Передплатний індекс: 74402. "Зовнішні справи", 2014.

Тенна пам'ять дбайливо зберігає десть на периферії мозку страхіття воєн і поневірянь, які випали на долю доброго десятка поколінь наших пращурів. Українські події останніх місяців вивели маргінальне світосприйняття на рівень основного, центрального самоусвідомлення, позиціонування себе в країні, регіоні, світі. Чому на початку XXI ст. Україна, яка понад 20 років з більшим чи меншим успіхом торувала власний незалежний шлях, знову опинилася на порозі війни і перед реальною загрозою втратити незалежність?

15 років тому одним з варіантів відповідей на це запитання поділився з журналом «Всесвіт» відомий французький історик і політолог Ален Безансон: «Не треба забувати, що свого часу завоювання України було для Росії початком її величчя. Відокремлення України означає, що від мрії про величчя, у давньому значенні цього слова, треба відмовитися. ...Якщо Росія знову завоює Україну, то стане знову імперською державою. Тому їй наново треба буде вживати заходів, щоб утримати при собі Україну. А це стане катастрофою для Росії. Зрозуміло, що для України це буде ще більша катастрофа... Певно, тим, що зараз скажу, я трохи шокую українську громадську думку. Я вважаю, що кордони України занадто розтягнуті. Гадаю, краще було б «відпустити» кілька російськомовних областей. Це було б, мабуть, безпечніше для України», вважав Ален Безансон у 1999 році.

Можливо, нині ми почули б від нього інші поради. Чи дослухалися б до них? Чи побачили б у них слово Правди?

Роберт Томпкінс в одній зі своїх оповідок згадує перехожого, який обійшов увесь світ у пошуках Правди. Нарешті в маленькому хуторочку він знайшов те, що шукав. У понівеченій хатинці біля вогню сиділа Правда. Більш старої та відразливої жінки годі було й уявити.

— Яку вістку я мушу передати світові, побачивши Вас?

Стара сіпонула на пелюстки полум'я крізь беззубу щелепу і прошепстала:

— Скажи їм усім, що я молода і прекрасна!

Читаймося!

Наш передплатний індекс 74402

Передплатити „Зовнішні справи” ви можете у наших партнерів:

- ДП „Преса” Тел./факс: +38 (044) 289-07-74;
 - ТОВ „НВП „Ідея”, вул. Артема, 84, м. Донецьк. Тел. +38 (062) 304-20-22;
 - ООО Фірма „Періодика” Тел. + 38(044) 550-94-51, +38 (044) 550-41-33, через термінали самообслуговування мережі „24 nonstop” та в мережі Інтернет на сайті www.epodpiska.com;
- або придбати вроздріб у редакції журналу „Зовнішні справи” за адресою: 01025, м. Київ-25, вул. Велика Житомирська, 2. Тел./факс: +38 (044) 279-39-18. Відпускна ціна видання – 30 гривень.

Наказом Міністерства освіти і науки України від 21 листопада 2013 р. №1609 „З.С.” включено до Переліку наукових фахових видань, у яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук за спеціальністю «Історичні науки».

Вимоги до матеріалів – на сайті www.uaforeignaffairs.com

8

11

16

18

20

22

26

30

36

40

44

50

54

60

5 *Ігор Тірянський*. Женевський чотирикутник

6 *Анатоль Камінський*. Україна проти природного агресора XXI століття

8 *Віктор Нагайчук*. Вулиця Тараса Шевченка в Аммані: контекст

11 *Сергій Пасько*. Йорданські шляхи Тараса

16 *Вадим Гречанинов*. Україна – НАТО: учора, сьогодні, завтра

18 Діяльність Комісії Україна – НАТО (хронологія найважливіших подій 2014 року)

20 *Колінда Грабар-Кітарович*. Україна – НАТО: у дусі співпраці

22 *Сергій Нагорний, Денис Нагорний*. Нотатки про співробітництво країн розширеного Чорноморсько-Каспійського басейну з НАТО

26 *Руслан Фалков*. Забутий плач міст Тавриди

30 *Людмила Чекаленко, Марія Васильєва*. Гуманітарне співробітництво України та Росії

ПРАВО

36 *Василь Маляренко*. І Крим, і Рим, і мідні труби...

ІСТОРІЯ ДИПЛОМАТІЇ

40 *Вячеслав Ціватий*. Традиції європейської та української

дипломатичної практики: історична ретроспектива

ГЕОПОЛІТИКА

44 *Ігор Лоссовський*. Історія, сучасний стан і перспективи корейського врегулювання

50 *О. Васильченко*. Конфліктна свідомість як механізм впливу на сучасні міжнародні територіальні конфлікти

ОСОБИСТІСТЬ

52 *Юрій Кочубей*. Правовірний українець Мухаммад Асад

УКРАЇНА-ЄС

54 *Любов Непон*. Зв'язок візового діалогу з іншими сферами взаємодії України з ЄС у рамках реалізації курсу на європейську інтеграцію

РЕЦЕНЗІЇ

58 *Вячеслав Ціватий*. Біля витоків інститутів французької дипломатії та державної служби: тренди, оцінки й погляд із XXI століття. Рецензія

ГДП

60 Весняні екскурсії для дипломатів

КУЛЬТУРА

62 «Карлюка-2014»: оточуюча дійсність очима карикатуристів

Женевський чотирикутник

Події, події, події...

Події навколо України та всередині примушують кожну мислячу людину обдумувати їх, аналізувати, намагатися передбачати подальший розвиток.

Здається, що зараз громадяни нашої країни з такою увагою прислухаються до повідомлень засобів масової інформації, як наші батьки до повідомлень Радянського Інформбюро в часи Другої світової війни. І це зрозуміло: адже то була жорстока та вельми масштабна війна, і ті повідомлення несли не лише переможні реляції про звільнення малих і великих населених пунктів, а й про неминучі в ході воєнних дій втрати, говорячи мовою того часу, живої сили і техніки.

А зараз? У мирний час? На 23-му році незалежності України?

Так. Люди прислухаються до повідомлень українського радіо і телебачення тому, що в нашій країні йде війна – інформаційна, холодна і гаряча, війна, у ході якої гинуть люди, громадяни України. Йде війна, яку розв'язала сусідня держава, правителі якої ще й сьогодні цинічно називають український народ (а не нашу країну) «братнім» і «дружнім», прикриваючи такими

словами свої нічим не спровоковані віроломні дії проти незалежної та суверенної України.

З усіх останніх подій хочу виокремити три, що сталися в один день, 17 квітня, і які привернули до себе велику увагу громадськості, оскільки стосувалися саме нашої держави. Ідеться про чотиристоронню зустріч у Женеві представників України, США, Європейського Союзу та Росії; про виступ В. Путіна в ході його щорічної «прямої лінії» запитань і відповідей до президента і про рішення Міжнародного кримінального суду щодо розгляду справи про масові вбивства громадян на Євромайдані.

Зупинимося на першій, найбільш знаковій для нашої держави події, оскільки ситуація в Україні та навколо неї була головним і єдиним питанням порядку денного.

Попри відверте небажання Міністра закордонних справ Росії С. Лаврова прибути до Женеві і тим самим зірвати зустріч, якщо «в Києві не відмовляться від застосування сили проти мирних жителів», він усе ж взяв участь у переговорах за квадратним столом, де його співрозмовниками були

Держсекретар США Джон Керрі, керівник дипломатичної служби ЄС Кетрін Ештон і виконуючий обов'язки Міністра закордонних справ України Андрій Дешиця. Тим самим Росія, хоч і вимушено, усе ж зробила ще один крок до визнання «de-facto» нової української влади, яку вона вперто ігнорує, не бажаючи враховувати об'єктивних реалій політичного життя нашої країни.

З повідомлень засобів масової інформації, як українських, так і зарубіжних, видно, що переговори проходили досить напружено, головною причиною чого була видима відсутність політичної волі з боку Російської Федерації. Під усілякими надуманими приводами її представник Міністр закордонних справ С. Лавров, особисто знайомий авторові цих роздумів по кількарічній спільній роботі в Нью-Йорку, демонстрував небажання взяти на себе конкретні зобов'язання щодо деескалації ситуації навколо південно-східних регіонів України та припинення спровокованого і розв'язаного російськими спецпідрозділами збройною протистояння в них.

За таких умов діючому главі українського зовніш-

ньополітичного відомства А.Б. Дешиці було надзвичайно важко відстоювати в ході переговорів дані йому Кабінетом Міністрів України п'ять директивних положень, а саме: вимагати від Росії припинення підтримки терористичних угруповань; відведення російських військ від українських кордонів; оголошення недейсним рішення російської Ради Федерації про використання військ на території України; виведення всіх російських військ з території Криму та скасування юридичних рішень про анексію півострова та повернення його під юрисдикцію України.

Однак, учасникам чотиристоронньої зустрічі все ж вдалося обговорити широке коло питань, що стосувалися непростой нинішньої ситуації в Україні та навколо неї, досягти окремих домовленостей з низки важливих питань. Якщо проаналізувати Женевську заяву, схвалену за результатами перемовин, можна виокремити з неї такі, які стосуються здійснення початкових кроків, що мають на меті деескалацію напруженості та відновлення безпеки для громадян України.

(Закінчення на 25 стор.)

Україна проти природного агресора ХХІ століття

Анатоль КАМІНСЬКИЙ,
професор, Голова політичної
ради Середовища УГВР

Ще у 20-х роках минулого століття французький адмірал Рауль Касте (Raoul Castex), який, до речі, був непоганим істориком, висунув поняття «природного агресора», назвавши його заколотником міжнародних відносин — *perturbateur по-французьки і distur*.

Під ним Касте розумів передовсім непогамованого агресора, який намагається здобути політичну і мілітарну гегемонію над максимально можливо-великою територією, щоб збурити та переформатувати дотеперішній міжнародний уклад. Цю імплементацію самого заколоту він назвав пертурбацією міжнародних відносин. Починаючи від Джінгисхана, Касте визначив у світовій історії довгий шеренг таких заколотників міжнародного укладу, зараховуючи сюди, наприклад, Карла V, Людвіка XIV, Наполеона та їм подібних. Цікаво, що в 1935 р. він писав, що ще прийде «російська пертурбація», коріння якої сягають у далеке минуле, цитуючи при тому князя Альбу з XVI ст., який виступав тоді проти продажу гармат Іванові Грозному, аргументуючи, що «якщо мос-

ковський цар ознайомиться з усіма новинами військового мистецтва, він стане наймогутнішим і найгрізнішим ворогом не тільки імперії, а й цілого Заходу».

Два відомі американські міжнародники — Штраус-Гуппе (Robert Strausz-Hupe) і Поссоні (Stefan T. Possony), які, між іншим, включили в цей шеренг міжнародних заколотників Гітлера, як класичний приклад, писали, що мотивацією кожного природного агресора є містичні мотиви. «Релігійні, соціальні чи політичні міти ведуть до акумуляції сили, і з хвилиною, коли ця акумуляція настала, заколотник відчуває приурочити її до якогось вищого принципу чи ідеї. Тоді він обов'язково стає імперіалістом...» Водночас, на думку цих авторів, «заколотник є звичайно поганим дипломатом. Зокрема він втрачає відчуття пропорції та реальності. Кожний мілітарний і політичний проект веде, звичайно, до наступних ще амбітніших схем. І скоро стає зрозуміло — він не може втримати того, що захопив. Настає прогресивне вичерпання...» Характерними рисами заколотника є зіставлення у ньому геніальності і колосальної глупоти...» Точніше, як поганий політик і дипломат, після початкових мілітарних і політичних перемог, що він їх досягає передовсім завдяки заскоченню і неприготованості та часто легковажності його загрози противниками, аrogанція заколотника досягає свого піку, яка тільки приспішує

процес формування та консолідації коаліції проти нього та яка його остаточно перемагає.

Сукупність особистих прикмет, стилів і механізмів дії, притаманна заколотникам, виявляється кожного разу в їхній своєрідній спорідненості і ставить їх у певну окрему категорію політичних проводирів. Ця спорідненість, до речі, часто буває навіть дивно вражаючою. Такою, до речі, була «аргументація» Гітлера щодо його захоплення Судетів у 1939 р. і такою є Путіна щодо анексії Криму в 2014 році. Тексти обох промов майже дослівно однакові, писані під ту саму «копірку»... І в промові Гітлера вистачає лише поміняти слова Гітлер на Путін і Судетський край на Крим, щоб цю «промову» озвучував Путін. І так само вистачає у «промові» Путіна змінити слова Путін і Крим на Гітлер і Судетський край, щоб її відчитав Гітлер. Отож нічого дивного, що Путіна зараз «переіменували» на Путлера...

Обидва вище згадані американські міжнародники звертають увагу на містицизм і месіанізм «природних агресорів»; характерний для них «фанатизм, насильство і тероризм...» (коли) їхні так звані «вищі принципи освячують будь-яку дію, вбивство, підпал, грабунок, гвалт — не тільки за кордоном, а й вдома». Ці насильства набирають зокрема огидних форм, коли у процес пертурбації включається ще цілеспрямовано організований кримінальний елемент, як це

маємо, наприклад, зараз у Криму. Насаджений Кремлем голова кримського окупаційного «уряду» Аксьонов, як загальновідомо, — також «відзначився» як кримінальний «авторитет» під кличкою «Гоблін»... Добре теж відома «поведінка» теперішньої кримської влади та її «тітушок», «самооборонців», казацьких загонів тощо, зграї, по відношенню до українських діячів і насильно захоплених журналістів і українських активістів та всього українського взагалі.

Основною суттю і виміром міжнародної пертурбації є її масштабність, тобто, звичайно, її глобальність. Навіть у таких обставинах, коли її початкова фаза починається з малого локального конфлікту, який декому може видаватися незначним чи тільки регіональним. Власне, дуже часто агресор цілево починає з «меншого» конфлікту, намагаючись обманути своїх противників, що, мовляв, його заміри є обмежені й «скромні». І в цей спосіб, на певний час, вигідний для нього, обдурити та «примирити» своїх противників. Іншими словами, їх просто обманути і набрати. Класичним прикладом такої тактики є, між іншими, обман Чемберлена Гітлером у Мюнхені в 1939 р. коли Гітлер «переконав» Чемберлена, що цей, за ціну віддачі Гітлерові Судетів, «врятував мир». Тому дуже важливим є якраз своєчасне осмислення наявності реальної масштабності запланованої агресором пертурбації та необхідність

зробити відповідні висновки для того, щоб їй ефективно протиставитися. У такій ситуації є недостатнім, ба навіть небезпечним, применшування її масштабності та загрози. Це й стосується теперішньої путінської пертурбації та її своєчасного осмислення та визначення. Назагал виглядає, що США і Захід належно осмислили глобальну масштабність теперішнього конфлікту і його глобальну загрозу, а передовсім загрозу для них самих. Однак трапляються й певні «сигнали», і то на самих верхах, які не зовсім співмірні з викликами та вимогами нинішньої путінської міжнародної пертурбації.

Президент Обама 25 березня цього року, коментуючи в Гаазі ствердження Міт Ромні, республіканського кандидата в президенти, про те, що Росія є «головним геополітичним суперником Америки», заявив, між іншим, що «Росія — регіональна сила, яка загрожує деяким своїм сусідам. Але це не прояв сили, а прояв слабкості. Дії Росії не становлять загрози номер один для безпеки США...» А далі — «ми не будемо вести війну з Росією, але це не означає, що Росія не буде ізольована». А якщо Росія піде далі, США «будуть вводити далі жорсткіші санкції по лінії енергетики, фінансів, продажі зброї, торгівлі та скріпляти дипломатичний тиск». Одне слово: ставка на санкції, ізоляцію Росії та дипломатію. Стосовно України Обама підкреслив, що США докладуть усіх зусиль, щоб допомогти українській економі-

ці і провести президентські та парламентські вибори. Підсумовуючи, як каже народна приповідка, добре є і це, але, на жаль, зараз таки потрібно більше.

У нинішній ситуації необхідно виходити з реальної дійсності та визначати речі такими, якими вони є на ділі. Теж і тоді, якщо б ми хотіли бачити їх іншими. І так, наприклад, нуклеарна Росія таки загрожує не тільки «деяким своїм сусідам», а й самій Америці (навіть якщо й «списати» Аляску) та сучасному міжнародному укладові в цілому. І тим самим, путінська пертурбація має не локальні чи тільки регіональні виміри, а таки глобальні. Тобто, речі потрібно називати своїми іменами. Це — по-перше. А по-друге, слід нарешті визнати в контексті цього конфлікту місце України, як його «серцевини», яка й визначає глобальне значення України, і відносно самої путінської пертурбації, і по лінії розв'язки цього глобального конфліктного протистояння.

Зараз слід осмислювати і пам'ятати про те, що теперішнє значення та роль України в сучасному конфлікті визначається двома основними чинниками чи факторами. Перший із них

— це геополітичне положення України, точніше її сусідство з Росією. Це є константа, що її не можна змінити. Ані ми, ані росіяни не переберуться зі своїх земель на Місяць чи Марс. Другий фактор — це Путін як «природний агресор» і виразник традиційного російського імперіалізму, одержимий місією повернення України в нову російську імперію. Цей фактор не є

константою. Можна змінити людину, може змінитися політика людини, теж примусово тощо. Тобто, можна шукати і знаходити різні заходи та засоби, як розв'язати проблему самого агресора і тим самим усунути конфлікт і пертурбацію та як забезпечити мир на майбутнє. Нині дискутуються різні схеми і плани щодо майбутнього міжнародного укладу. У тому є також голоси про майбутню еventуальну нейтральність, позаблоковість, фінляндизацію і подібні схеми для України. Цікаво, що навіть Збігнєв Бжезінські згадав нещодавно про можливість фінляндизації України. Очевидно, що до тих схем ми не зараховуємо «проекцію» Кремля, яка «пропонує» безблоковість, федералізацію та російську мову як другу державну та є нічим іншим як погано закам'юльованим планом повного поневолення українського народу та ліквідації нашої державності.

І добре, що Україна вже зробила свій правильний вибір голосом «Майдану» — йти в Європу і за підтримки та допомоги ЄС і США будувати своє майбутнє. На цьому шляху її першочерговим, невідклад-

ним завданням під сучасну пору є чим скоріше розбудувати потрібні військові збройні сили, побудувати сильну економіку та всебічно скріпити всі державні силові ресурси, включно з дипломатичним. У тому відношенні треба вже сьогодні думати, наприклад, про своєчасну реанімацію такої структури, якою був ГУАМ (Грузія-Україна-Азербайджан-Молдова) та подібні конфігурації по лінії південних сусідів Росії аж до Китаю. І є ясним, що все це можна буде зробити нашими силами тільки при допомозі, підтримці та в оперті на «обручі безпеки» наших ближчих і дальших союзників. За таких умов Україна зможе не лише сповнити належну їй ключову роль у ліквідації самого конфлікту і наслідків пертурбації, а й настало забезпечити незалежність і територіальну цілісність нашої держави.

І на закінчення ще про Китай... Згадавши про нього, хочеться вказати на те, що від деякого часу в Росії проходять розмови в колах політиків, науковців і «геостратегів», ба навіть формальні конференції, (як наприклад, наукова конференція в Ростові наприкінці минулого року, щоправда без участі ПроФєсора Януковича), де серйозно говориться про те, що із входом України до Євразійського простору і Митного союзу потрібно буде переселити декілька мільйонів українців, головню із Західної України, на Далекий Схід, для освоєння тамешніх територій і створення «людського муру» проти китайської інвазії.

Тут, як мовиться, всякі коментарі зайві.

<http://espresso.to>

Наприкінці березня 2014 р. в українсько-йорданських відносинах сталася дійсно знакова подія: з нагоди 200-річчя від дня народження Кобзаря муніципалітет Великого Аммана прийняв рішення присвоїти одній із вулиць йорданської столиці ім'я Тараса Шевченка. У результаті Амман став першою столицею в арабському світі, у якій одна з вулиць названа на честь великого українця. Символічно, що Посольство України в Йорданії розташоване саме на цій вулиці. Більше того, завдяки мудрому рішення міської влади Аммана воно сьогодні стало єдиним українським дипломатичним представництвом у світі, яке розміщується на вулиці Тараса Шевченка.

Вулиця Тараса Шевченка в Аммані: контекст

Віктор НАГАЙЧУК,
Надзвичайний і Повноважний
Посол України, перший Посол
України в Йорданії
(2003-2006 рр.)

Не можу сказати, що для мене, як першого Посла України в Королівстві, цей крок йорданської сторони був цілком несподіваним, радше він став приємним сюрпризом. Річ у тім, що так званий людський вимір традиційно надає нашим двостороннім відносинам особливого характеру. Як не дивно, у Йорданії є чимало людей, для яких Україна стала частиною їхнього життя. Ще за часів Радянського Союзу через українські вищі навчальні заклади пройшли тисячі й тисячі молодих йорданців. Лише в період незалежності України вищу та середню спеціальну освіту тут здобули близько 5 тис. підданих Хашимітського Королівства, а зараз у вітчизняних ВНЗ навчається понад 3 тис. йорданських студентів.

Чимало йорданців –

випускників наших університетів та інститутів – поверталися на батьківщину не лише з українськими дипломами, а й українськими дружинами, поклавши таким чином початок важливому феномену у двосторонніх взаєминах – змішаній йордансько-українській родині (за даними нашого посольства в Аммані, на сьогодні українська громада в Йорданії, що складається переважно з українок-дружин йорданців та їхніх спільних дітей, налічує 2-2,5 тис. осіб).

Значна кількість випускників українських університетів обіймає солідні посади як у державних структурах Королівства, так і приватних компаніях. Під час роботи в Йорданії мені доводилося часто спілкуватися з цими людьми, неодноразово відвідувати разом із дружиною їхні гостинні оселі, інколи спостерігати оригінальний і водночас гармонійний йордансько-український побут. Можу засвідчити, що переважна більшість випускників згадують проведені в Україні роки дуже тепло, навіть із якоюсь ностальгією, і кажуть, що відчують вдячність і симпатію до нашої країни, а деякі з них, особливо ті, хто одружився з українками, вважають її своєю «другою Бать-

ківщиною». Безперечно, наше посольство в Аммані завжди може спиратися на підтримку цих людей у своїй інформаційно-роз'яснювальній роботі, спрямованій на формування позитивного іміджу України в йорданському суспільстві.

Говорячи про «людський вимір» українсько-йорданських відносин, важливо відзначити, що останніми роками велику роль в інтенсифікації зв'язків між двома країнами відіграє «народна дипломатія». Так, у Королівстві досить активно діють засноване кілька років тому Товариство дружби «Йорданія – Україна» та Асоціація випускників радянських і пострадянських ВНЗ (випускники українських університетів

входять до активу цієї організації). Вагомим імпульсом співробітництву між парламентами двох країн надало створення у 2009 р. народними депутатами України групи міжпарламентських зв'язків із Йорданією, а в серпні 2011 р. – формування в Палаті представників (нижній палаті йорданського парламенту) групи дружби і співробітництва з Україною.

Слід додати, що нині Йорданію щорічно відвідують тисячі українських туристів, а нашу країну – сотні йорданських.

Це дає підстави говорити про поглиблення процесів взаємного пізнання двох народів на міжособистісному рівні, а також взаємного збагачення двох національних культур. У цьому кон-

тексті присвоєння імені Тараса Шевченка одній із вулиць Аммана стало важливим кроком на шляху зміцнення духовних уз між українським та йорданським народами, які, на мій погляд, мають чимало схожого як у своїх національних характерах, так і сучасній історії.

Можемо розглядати цей крок і як ще один акт солідарності народу та уряду Хашимітського Королівства з дружньою Україною, яка переживає наразі найважчий період з часу здобуття незалежності. Протягом березня цього року офіційний Амман і прості йорданці неодноразово демонстрували свою солідарність з українським народом.

Так, 29-30 березня у двох греко-православних храмах Аммана та старовинного міста Мадаба відбулися панахиди за загиблими героями «Небесної сотні», і тут треба віддати належне нашому Посольству в Йорданії. У цих поминальних богослужіннях взяли участь не лише співробітники українського диппредставництва та члени їхніх сімей, а й численні представники йорданської громадськості, пересічні парафіяни. Слід відзначити, що панахиду в амманській церкві Вознесіння Господнього відправив українською, російською та арабською мовами уродженець Києва отець Миколай, який нині служить у Єрусалимському православному патріархаті.

На особливу вдячність заслуговує підтримка йорданського народу нашої країни перед лицем агресії з боку Росії. У період з 15 по 28 березня цього року в Аммані та інших йорданських містах відбувся ряд мітингів і маніфестацій на

Масова акція на підтримку суверенітету і територіальної цілісності України біля Посольства України в Йорданії.

підтримку суверенітету і територіальної цілісності України. У цих заходах брали участь члени йорданського парламенту, представники ділових кіл і громадськості, шейхи та члени найбільших і найвпливовіших кланів країни.

Дуже важливою для України була принципова і послідовна позиція Йорданії, як непостійного члена Ради Безпеки (РБ) ООН, під час розгляду в цьому органі питання окупації та анексії Криму Російською Федерацією (у період з 28 лютого по 19 березня 2014 р. було проведено сім засідань РБ, присвячених цьому питанню). Така позиція була чітко викладена Постійним представником Йорданії при ООН принцом Зейдом Раад Зейдом аль-Хусейном у його виступах на засіданнях РБ ООН 3, 13 і 15 березня цього року. Він, зокрема, наголосив на «необхідності поважання суверенітету, територіальної цілісності і політичної незалежності України, а також невтручання в її внутрішні справи» і закликав до дотримання принципів і цілей Статуту ООН, зокрема, принципу врегулювання спорів мирними засобами. Йорданський представник

заявив, що «всі регіони України, включаючи Крим, перебувають під українським суверенітетом» відповідно до Конституції України та положень міжнародного права і закликав усі зацікавлені держави поважати умови їхніх угод і договорів з Україною, зокрема, забезпечити виконання положень Будапештського меморандуму 1994 р. і Договору про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною та Російською Федерацією 1997 року.

З метою деескалації кризи навколо Криму Йорданія закликала до застосування міжнародним співтовариством невідкладних заходів по лінії ООН та інших міжнародних організацій. Вона, зокрема, підтримала відповідні зусилля Генерального секретаря ООН і Генерального секретаря ОБСЄ, а також пропозицію щодо створення міжнародного контактного механізму з метою налагодження діалогу між сторонами і направлення до України місії з установлення фактів з метою збору інформації та оцінки безпекової ситуації.

Йорданія 15 березня цього року підтримала внесений на розгляд РБ ООН

проект резолюції, у якому цей орган підтверджував «свою відданість суверенітету, єдності і територіальній цілісності України в межах її міжнародно визнаних кордонів». Згідно з проектом РБ ООН заявляла, що запланований референдум у Криму «не може мати юридичної сили і не може слугувати підставою для будь-якої зміни статусу Криму». Як відомо, прийняття цієї резолюції було заблоковано Росією, що як постійний член РБ ООН скористалася своїм правом вето.

Виступаючи на засіданні Ради Безпеки ООН 19 березня 2014 р., після оформлення Росією акту анексії Криму, представник Йорданії ще раз наголосив на тому, що «всі регіони і частини території України регулюються Конституцією, яка гарантує її територіальну цілісність і єдність усіх регіонів і частин цієї країни. Тому є цілковито неприйнятним, коли частина її території відторгається та анексується іншою країною». Він заявив, що міжнародне співтовариство повинно докласти всіх зусиль для врегулювання нинішньої кризи, яке, «зрозуміло, повинно зумовити повернення Криму під контроль України».

Йорданія залишилася вірною своїй позиції і 27 березня під час розгляду питання «Територіальна цілісність України» на засіданні Генеральної Асамблеї ООН і стала однією з семи арабських країн і ста держав світу, які проголосували за відповідну резолюцію A/RES/68/262. Нагадаємо, що в цьому документі вищий орган ООН підтвердив «свою відданість суверенітету, політичній незалежності, єдності і терито-

ріальній цілісності України в її міжнародно визнаних кордонах». Генеральна Асамблея закликала всі держави «відмовитись і утримуватись від дій, спрямованих на часткове або повне порушення національної єдності і територіальної цілісності України, у тому числі будь-яких спроб змінити кордони України за допомогою погрози силою або її застосування».

У резолюції підкреслюється, що «референдум, проведений у Автономній Республіці Крим і місті Севастополь 16 березня 2014 року, не має законної сили, не може бути підставою для будь-якої зміни статусу Автономної Республіки Крим чи міста Севастополь». У ній також міститься заклик до держав, міжнародних організацій і спеціалізованих установ не визнавати будь-яку зміну статусу Автономної Республіки Крим і Севастополя на основі вищезгаданого референдуму й утримуватися від будь-яких дій, які можна було б витлумачити як визнання зміни статусу.

Чим же можна пояснити таку принципову позицію Королівства з «українського питання»? Безперечно, одним із головних мотивів офіційного Аммана стало прагнення підтримати дружню Україну в критичній для неї ситуації, але це не дає вичерпної відповіді на поставлене запитання.

Дехто схильний вважати, що така позиція зумовлена тісними партнерськими відносинами Йорданії зі США, які зайняли жорстку «проукраїнську» позицію в питанні Криму і фактично ініціювали прийняття вищезгаданих резолюцій Радою Безпеки та Генеральною Асамблеєю ООН. Дійсно, взаємодія Йорданії

з Заходом, насамперед США, є ключовим компонентом безпекової політики Королівства. Йорданія вважається найближчим арабським військово-політичним партнером США на Близькому Сході. Зі свого боку, йорданське керівництво розглядає Сполучені Штати як свого основного стратегічного партнера. Американці надають Йорданії значну економічну, фінансову та військову допомогу. Йорданія ще в 1996 р. однією з перших у арабському світі отримала статус «союзника США поза НАТО». Разом з тим, США та Йорданія не йдуть на формальне (договірне) оформлення стратегічного партнерства, і Королівство утрималося від надання Сполученим Штатам постійних військових баз на своїй території. Між Амманом і Вашингтоном підтримується регулярний політичний діалог на найвищому рівні.

Не можна не зважити й на те, що за часів правління короля Абдалли II досить динамічно розвиваються різнопланові відносини Йорданії з Російською Федерацією. Це стосується, передусім, політичної, торговельно-економічної, військово-технічної та науково-технічної (атомна енергетика) сфер. У йор-

данського монарха склалися добрі особисті відносини з президентом В. Путіним. Достатньо зазначити, що за період з серпня 2001 р. по квітень 2014 р. король Абдалла здійснив 14 (!) офіційних і робочих візитів до Москви, а президент В. Путін, у свою чергу, відвідав Йорданію двічі – у лютому 2007 р. і червні 2012 року.

Таким чином, можемо зробити висновок, що позиція Йорданії з «українського питання» не зумовлена геополітичними чинниками або особистісними вподобаннями її керівництва. У цьому зв'язку варто згадати, що ще 2002 р. король Абдалла II висунув концепцію «Йорданія понад усе», яка лягла в основу зовнішньополітичної доктрини країни. Ця доктрина наголошує на абсолютному пріоритеті національних інтересів над усіма іншими видами мотивації зовнішньополітичної діяльності Королівства. Як неодноразово доводила Йорданія своїми конкретними діями на міжнародній арені, її національним інтересам повністю відповідає дотримання загальновизнаних принципів співжиття держав, закріплених у Статуті ООН. Показовим у цьому плані було інтерв'ю короля Абдалли II впливовій пана-

рабській газеті «Аль-Хаят» від 22 березня цього року. Йорданський монарх, зокрема, ще раз підтвердив позицію Королівства щодо «кримської кризи», яка полягає у «поважанні суверенітету України і необхідності дотримання міжнародних угод і зобов'язань різними сторонами, причетними до кризи». Він підкреслив, що «поважання суверенітету націй і волі народу становить сутність зовнішньої політики Йорданії, завдяки чому вона користується міжнародним авторитетом і довірою».

Зухвала агресія Росії проти України та загарбання нею Криму стали важким випробуванням як для нашої держави, так і суспільства загалом. Ця криза висвітлювала як наші слабкості, так і нашу силу. Завдяки їй настав «момент істини» і в наших відносинах із зовнішнім світом, виникла потреба в ретельному перегляді нашої шкали зовнішньополітичних пріоритетів. Радує те, що більшість держав світу продемонструвала солідарність з Україною, довівши, що ми можемо і надалі розраховувати на них як щирих і надійних партнерів. І невелика Йорданія посідає серед них чільне місце. Водночас ми не можемо не бачити того, що чимало країн, яких попередній режим був схильний розглядати як «стратегічних партнерів» або «особливих партнерів» України (а таких у нас було явно забагато), у своєму підході до кризи навколо Криму керувалися від початку не стільки базовими принципами ООН, скільки певними кон'юнктурними міркуваннями.

Однак це вже тема для окремої розмови.

Йорданські шляхи Тараса

Посол України в Йорданії Сергій Пасько (ліворуч) вручає Вірчі грамоти Його Королівській Величності Королю Йорданії Абдаллі II бін аль-Хусейну (праворуч) 29 вересня 2010 р.

У березні 2014 р. в йорданській столиці Аммані з'явилася вулиця Тараса Шевченка, на якій розташоване Посольство України.

Раніше вона називалась «аль Умума», що в перекладі з арабської означає «материнство», і для такої важливої назви буде знайдено нову вулицю в цьому місті. Остаточне розпорядження про перейменування саме до 200-річчя великого українського поета, художника і мислителя підписав мер міста Аммана Акіль Аїд Більтаджі – один із найдовідченіших йорданських політиків і управлінців, колишній сенатор, радник Короля і міністр туризму.

Вказане рішення було прийнято йорданським керівництвом у найскладніший у новітній історії України час зовнішньої військової агресії та анексії Криму Росією та є ще одним проявом підтримки нашої держави Королівством.

Йорданія стала першою серед усіх 22 арабських країн, де з'явилася вулиця,

що носить ім'я Тараса Шевченка, а Посольство України в Аммані є першою українською закордонною дипломатичною установою у світі, розташованою на вулиці Великого Кобзаря.

З метою належного відзначення 200-річчя Т.Г. Шевченка Посольством України в Йорданії у 2011-2014 рр. було проведено та планується багато організаційних і культурно-мистецьких заходів. Зокрема, у травні 2013 р. Посол України зустрівся з віце-мером Великого Аммана паном Мухаммедом Еннабом і обговорив можливість найменування однієї з вулиць йорданської столиці іменем Тараса Шевченка з нагоди річниці від дня народження поета. До МЗС Королівства та Муніципалітету Великого Аммана 22 травня 2013 р. було направлено відповідну ноту Посольства України. Ця пропозиція нашого посольства була позитивно розглянута, за сприяння пана М. Еннаба, на Комісії з

питань найменування вулиць Муніципалітету Великого Аммана. Слід зазначити, що Мухаммед Еннаб отримав вищу освіту в Україні та навчався в 1975-1982 рр. у Києві в інженерно-будівельному інституті – нині Київському національному університеті будівництва і архітектури. Наразі М. Еннаб завершив роботу в Муніципалітеті Аммана й успішно займається бізнесом.

До просування цього питання також активно долучився випускник (1976 - 1982 рр.) Харківського інституту комунального господарства (нині – Харківська національна академія міського господарства) пан Мухаммед Нідал Акілі. Після закінчення інституту вже понад тридцять років він працює в Муніципалітеті Великого Аммана й тепер обіймає посаду Директора центрального амманського району Рас аль-Аін.

У червні Посольство України в Йорданії отримало лист за №2/1/9050

Його Королівська Величність Король Йорданії Абдалла II бін аль-Хусейн та Її Королівська Величність Королева Йорданії Ранія аль-Абдалла.

від 13 червня 2013 р., підписаний Головою Комісії муніципалітету Великого Аммана паном Абдельхалімом аль-Кілянї про те, що Комісія «...на своєму засіданні 12 червня 2013 р. ухвалила рішення дати згоду на присвоєння одній з вулиць Аммана імені великого українського поета Тараса Шевченка». Значною мірою це стало можливим завдяки особливо прихильному ставленню до України Короля Абдалли II.

Знаменним для йорданських громадян, близько 95% яких – мусульмани, є те, що він є прямим нащадком Пророка Мухаммеда в 43 поколінні. Вважається, що Король багато успадкував від свого великого пращура, зокрема: мудрість, харизму, відкритість і доступність. Його Королівська Величність може зненацька з'явитись у глибинному селі та зайти в найбіднішу оселю, щоб почути та вирішити проблеми; або зупинити свій кортеж, щоб допомогти підданам під час дорожньо-транспортної чи якоїсь іншої пригоди. Кожен йорданець, який потрапив у біду за кордоном, коштом Королівської казни доправляється на батьківщину.

Король Абдалла II послідовно намагається демократизувати владні інститути Королівства, лібералізувати економіку, сприяти децентралізації влади, боротьбі з корупцією. Він приділяє особливу увагу питанням міжрелігійного та міжкультурного діалогу. Працюючи в багатьох арабських країнах з 1990 р., я

**Його Королівська Величність
Король Йорданії Абдалла II
бін аль-Хусейн.**

ніде не спостерігав таких умов благодаті та спокою, у яких живуть йорданські християни.

Король Йорданії вміло, упевнено та мирно провів свій народ скрізь буремні хвилі «Арабської весни».

Король Абдалла II має британські гени та британську військову освіту. Він користується великою повагою серед лідерів держав світу, підтримує з багатьма дружні відносини, як наприклад, із Баракком Обамою. Його відзначено багатьма найвищими нагородами Йорданії та іноземних держав, зокрема українськими орденами Ярослава Мудрого I ступеня (2002 р.) і «За заслуги» I ступеня (2011 р.).

Королева Йорданії Ранія аль Абдалла веде активну громадську діяльність. Вона є палестинкою за походженням. І на те Божа воля – велика частина населення Королівства – палестинці. У 2003 р. до її монаршого титулу додали ще і звання «Королева елегантності світу» за результатами інтернет-опитування британського журналу «Hello», а у 2011 р. вона була визнана найкрасивішою «першою леді» світу за версією журналу «HarpersandQueen». Її Королівська Величність Королева Ранія є Почес-

Королівська сім'я (без Його Королівської Високості Спадкоємного Принца Хусейна бін аль-Абдалла): Його Королівська Величність Король Йорданії Абдалла II бін аль-Хусейн; Її Королівська Величність Королева Йорданії Ранія аль-Абдалла; Її Королівська Високість Принцеса Іман аль-Абдалла (ліворуч від Короля); Її Королівська Високість Принцеса Сальма аль-Абдалла (праворуч Королеви); Його Королівська Високість Принц Хашим бін аль-Абдалла (праворуч Королеви).

ним доктором права британського Екстерського університету та почесним полковником Збройних сил Йорданії.

Королівська родина виховує чотирьох дітей: двох принців – Хусейна і Хашима та двох принцес – Іман і Сальму. Старшого сина Його Королівську Високість принца Хусейна бін аль Абдаллу 2 липня 2009 р. призначено Спадкоємним принцом.

Гостинність, відкритість, привітність і гордість – ці риси ви помітите серед йорданців незалежно від того, чи приїхали ви з короткою туристичною поїздкою, чи будете жити в Йорданському Хашимітському Королівстві роками. Ці риси притаманні більшості йорданців, попри соціальне походження, місце проживання та роботу. За часи активного українсько-йорданського співробітництва ми мали змогу неодноразово пере-

свідчитися в достовірності цього.

Офіційні контакти між нашими державами розпочалися, коли Йорданія однією з перших визнала Україну 28 грудня 1991 р., а 19 квітня 1992 р. було встановлено дипломатичні відносини. Разом з тим, зв'язки між українським і йорданським народами мали підґрунтя у десятиріччя – сотні йорданців здобували освіту в наших навчальних закладах, поверталися на батьківщину, займали важливі посади, долучалися до інтелектуальної та політичної еліти йорданської нації. Сьогодні ці люди становлять одну з основ нашої дипломатії, сприяють налагодженню нових контактів і підтриманню існуючих зв'язків.

Аби побачити весь комплекс українсько-йорданських відносин, слід коротко переглянути їх розвиток протягом останніх 23 років.

**Його Королівська Високість
Спадкоємний Принц Хусейн
бін аль-Абдалла.**

Двостороння співпраця

Якщо говорити про політичні засади українсько-йорданської співпраці, то слід згадати, що активний політичний діалог було розпочато в середині 90-х років минулого століття на рівні постійних консультацій між зовнішньополітичними відомствами країн. Після відкриття в лютому 2003 р. українського посольства в Аммані було додано новий дипломатичний аспект до співпраці.

Традиційно відносини між двома країнами розподіляють на кілька аспектів: політичний, економічний, гуманітарний. У кожному з них маємо позитивні здобутки.

Якщо говорити про політичну сферу, то протягом останніх десяти років відбувався досить активний обмін візитами різного рівня: українські президенти відвідували Йорданію у 2002 та 2012 рр., Король Йорданії Абдалла II у червні 2011 р. здійснив свій перший офіційний візит до Києва. Переговори, що відбулися під час цих заходів, дали змогу актуалізувати наші зусилля практично на всіх

напрямах і рівнях двосторонньої співпраці.

Неодноразові зустрічі відбувалися між керівниками зовнішньополітичних відомств обох країн. У лютому 2012 р. відбувся перший офіційний візит до Амману Міністра закордонних справ України. У рамках цього візиту була проведена перша регіональна нарада послів України в арабських державах, Ізраїлі та Ірані під головуванням Міністра закордонних справ нашої держави, на якій виступив із промовою про ситуацію на Близькому Сході Міністр закордонних справ Йорданії.

Помітно активізувалося міжпарламентське співробітництво. У Верховній Раді України та Нижній палаті Національних зборів Йорданії було створено депутатські групи дружби з обома країнами. У жовтні 2012 р. пройшов перший офіційний візит до Києва Співкерів Нижньої палати Національних Зборів Королівства Абделькерім Дугмі на чолі йорданської парламентської делегації з десяти народних депутатів-членів парламентської групи

дружби з Україною.

Завдяки наполегливій роботі в останні 3 роки було суттєво розширено договірно-правову базу двосторонньої співпраці – укладено 13 двосторонніх документів. На сьогодні договірно-правова база нараховує загалом 25 документів. Експерти обох держав постійно ведуть переговори стосовно підписання нових договорів, що регулюватимуть актуальні сфери співпраці.

Крім того, укладено 9 угод між асоціаціями підприємців України та Йорданії. У 2011 р. вперше було підписано дві міжрегіональні угоди про співробітництво між Донецьком і Новою Рамтою, а також між Черкасами та Мадабою. Ці угоди мають сприяти розширенню торгово-економічної співпраці між регіонами обох країн.

Торговельно-економічне співробітництво розмовляє мовою цифр і фактів. За даними Держстату, до відкриття українського посольства в Аммані у 2002 р. загальний товаро-

Мер міста Амман Акіль Більтаджі

оборот становив 55,92 млн. дол., із них український експорт до Королівства – 54,56 млн. доларів.

У 2013 р. обсяг зовнішньоторговельного обороту товарами і послугами становив 442,86 млн. дол. при позитивному для України сальдо в 408 млн. доларів. Товарооборот між Україною та Йорданією становив 426,99 млн. доларів. Експорт українських товарів – 412,38 млн. дол. (зменшення на 23% порівняно з попереднім роком), імпорт із Йорданії – 14,61 млн. дол. (зменшення на 45,5%).

Склад українського експорту до Королівства не дуже змінився порівняно з попереднім роком, і 60% його становили чорні метали, а 25% – зернові культури, молочна продукція, яєчний порошок – 8%, продукти неорганічної хімії – 2%, м'ясо та істивні субпродукти – 1,5%, жири та олії тваринного або рослинного походження – 1,5%.

Основу імпорту з Йорданії становили: фармацевтична продукція – 66%, пластмаси, полімерні матеріали – 15%, товари, придбані в портах – 6%, екстракти дубильні – 4%, овочі – 4% та продукти неорганічної хімії – 1%. Однією з головних причин різкого зниження йорданського експорту до Украї-

ни стала напружена ситуація в регіоні Близького Сходу, особливо в Сирії, через територію якої зараз неможливий наземний рух товарів.

Звичайно, 442 млн. дол. – це досить багато для такої невеликої країни, як Йорданія.

Водночас, у разі стабілізації ситуації в Україні та на Близькому Сході, є перспективи для суттєвого зростання товарообороту, оскільки йорданський ринок, попри відносно невелику ємність, надає фактично прямий доступ до ринків інших країн регіону. Разом з тим, минулоріч спостерігалось певне зниження торговельно-економічного співробітництва порівняно з 2012 р. з огляду на труднощі економічного характеру в Королівстві, пов'язані з впливом сирійської кризи, суттєвим зростанням витрат на перебування сирійських біженців на території країни (наразі понад 600 тис. офіційно зареєстрованих біженців), збільшенням видатків йорданського бюджету на енергоносії через значні перебої з постачанням єгипетського газу.

Королівство також інвестує в нашу економіку: у 2012-2013 рр. йорданські інвестиції становили близько 4 млн. дол. – у агропромислові підприємства та фармацевтичну галузь. Ми запрошуємо заінтересованих бізнесменів продовжити інвестування, урахувавши високий рівень розвитку фармацевтичної промисловості в Королівстві. Наразі дві йорданські фармацевтичні компанії роз-

Нідаль Акіль (ліворуч), Посол України в Йорданії Сергій Пасько (по центру), Мухаммед Еннаб (праворуч)

глядають можливість здійснити значні інвестиції в Україну з метою створення сучасних фармацевтичних підприємств.

Дієвим механізмом економічної співпраці залишається проведення регулярних засідань Спільної українсько-йорданської комісії з торговельно-економічного співробітництва. Перше її засідання відбулося у 2005 р. в Києві, друге – у 2012 р. в Аммані. Українська та йорданська сторони готуються до проведення третього засідання комісії. Сподіваємося, що це стане можливим до кінця 2014 р. в разі вчасного призначення Голови української частини Спільної міжурядової комісії.

Що стосується гуманітарного співробітництва, то воно також активізувалося останніми роками. У вересні 2011 р. відбулися перші Дні йорданської культури в Україні. Вони розпочалися 12 вересня у Вінниці одночасно з Першим українсько-йорданським міжнародним медичним конгресом. Згодом йорданські митці виступили на батьківщині Тараса Шевченка – у м. Звенигородка та селі Шевченковому, а також у Черкасах. Вони відвідали музеї «Батьківщина Тараса Шевченка», могили батька і матері поета в с. Шевченковому. Завершилися Дні культури виступом йорданських артистів у Києві 16 квітня 2011 року. Очолював йорданську делегацію в.о. Генерального секретаря Міністерства культури, генеральний директор Королівського культурного центру Мухаммед Абу Семака. До складу мистецької делегації входила

Масова акція на підтримку суверенітету і територіальної цілісності України біля Посольства України в Йорданії.

відома йорданська співачка Віолетта аль Юсіф, яка виконувала пісні арабською, українською та іншими мовами, а також Національний фольклорний танцювальний ансамбль.

Після повернення до Аммана член делегації, відомий йорданський журналіст Талаат Шанаа написав низку статей у центральних газетах Королівства про Тараса Шевченка, відвідання йорданцями його батьківщини, перші в історії Дні йорданської культури в Україні. До 198-річчя з дня народження Великого Кобзаря в Королівстві вийшла книга Т. Шанаа «Україна йорданськими очима», у якій містилися фотографії та інформація про відвідання нашої країни, зокрема Шевченківських місць.

У квітні 2014 р. слова всесвітньо відомої української народної пісні на слова Т.Шевченка «Реве та стогне Дніпр широкий» вперше було перекладено арабською мовою. Переклад здійснив на прохання Посла України в Йорданії відомий йорданський поет Руслан Айяш. Він упродовж 8 років проживав у

Харкові, де навчався в Харківському національному університеті імені В.Н.Каразіна.

Це – другий поетичний твір Т.Шевченка, що зазвучав арабською. Перший – «Заповіт» – було перекладено у 1910 році видатним ліванським поетом і письменником Міхалом Нуайме. Він у 1906-1911 рр. навчався в Полтавській духовній семінарії, на території якої в 2011 році вдячні українці спорудили йому пам'ятник. 22 листопада ц.р. буде відзначатися 125-річчя з дня народження М. Нуайме, який прожив 99 років і написав 99 книг.

Протягом останніх кількох років Україна посідає перші місця за кількістю молодих йорданців, які їдуть навчатися за кордон. Це зумовлено якістю української освіти, невисокою вартістю навчання порівняно з іншими країнами Європи, а також дружнім ставленням українських громадян до іноземців і, зокрема, йорданців. У 2013 р. консульський підрозділ посольства видав 799 студентських віз до України. Загалом сьогодні

близько 3,5 тис. студентів із Йорданії навчаються у вищих навчальних закладах нашої країни.

У світлі останніх подій в Україні йорданська влада висловлювала занепокоєння їхньою безпекою. Міністр вищої освіти та наукових досліджень Йорданії професор Амін Махмуд 6-9 березня 2014 р. відвідав Україну з робочим візитом, у ході якого особисто ознайомився з внутрішньополітичною ситуацією та пересвідчився в безпеці йорданських студентів, які навчаються в різних містах нашої країни. Він дав позитивну оцінку за результатами поїздки у повідомленнях місцевих ЗМІ.

Міністр Амін 14 квітня телефонував до Посольства України, оскільки був стурбований загостренням ситуації в східних регіонах нашої держави, де навчається багато йорданців.

Випробуванням для українсько-йорданської співпраці стала ситуація навколо АРК та в південно-східних областях нашої держави. Однак принципи і послідовність, характерні для йорданського народу, знайшли своє відображення в зовнішньополітичних кроках керівництва країни. Від початку кризи Королівство підтримувало територіальну цілісність і суверенітет України. Слід урахувати, що Йорданія є непостійним членом Ради Безпеки ООН у 2014-2016 рр. від Азіатсько-Тихоокеанської групи.

Представник Йорданії при ООН, член королівської родини принц Зейд бін Раад у своїх виступах в Раді Безпеки, присвяче-

них українському питанню, наголошував на необхідності збереження територіальної цілісності України, недопущення втручання зовнішніх сил у внутрішні справи.

Крім того, Йорданія разом із п'ятьма іншими арабськими країнами (із 22) підтримала проект резолюції «Територіальна цілісність України» під час його голосування 27 березня 2014 р. в Генеральній Асамблеї ООН.

На черговому (десятому) засіданні РБ ООН 13 квітня щодо ситуації довкола України представник Йорданії, Його Королівська Високість принц Зеїд бін Раад, висловлюючись проти порушення конституційного порядку в Україні та засуджуючи дії сепаратистів, наголосив, що українська влада має всі необхідні права на захист правопорядку та власної території.

У державній агенції «Петра» та майже всіх центральних газетах Королівства 15 квітня 2014 р. було опубліковано статті

про глибоку стурбованість розвитком ситуації в Україні та заклики до діалогу і мирного вирішення кризи. Газети процитували виступ принца Зеїда про те, що Рада Безпеки ООН повинна зробити чітку заяву стосовно підтримки зусиль української влади зупинити збройний опір і порушення закону на своїй території та що Йорданія відкидає будь-які форми військового втручання у внутрішні справи України, які порушували б принципи Статуту ООН.

Варто підкреслити, що преса Королівства, як і багатьох інших арабських країн, завжди висвітлює точку зору керівництва країни щодо проблемних міжнародних питань, передруковуючи без коментарів новини провідних світових ЗМІ. Це робиться з метою дотримання принципу рівновіддаленості від різних сторін конфлікту.

Повідомлення, оприлюднені 15 квітня, є значним проявом офіційної

підтримки України з боку Йорданії, попри переговори Короля Йорданії Абдалли II з В.В. Путіним у Москві 9 квітня ц.р., у ході яких імовірно обговорювалося й питання розвитку ситуації в Україні.

Було проведено також яскраві, щирі та спонтанні народні акції на підтримку України. Так, 12 березня 2014 р. за участі та організації сенатора Мухаммада аль-Азайде, українського бізнесмена йорданського походження Ібрагіма Халайбеха та інших громадських активістів пройшла масова акція на підтримку суверенітету і територіальної цілісності України. У заході взяли участь близько 200 осіб, серед них були представники влади Йорданії, найбільших і найвпливовіших кланів Королівства, йорданські випускники українських вузів, звичайні громадяни. Учасники акції скандували гасла «Слава Україні», «Йорданський народ за мир», «Йорданський народ за мирну Україну», «Хай живе вільна Україна» та інші. Демонстранти тримали українські та йорданські прапори і плакати з написами «Йорданські клани за мир, територіальну цілісність та єдність Української держави», «Слава Україні», «Українці – велика і горда нація», «Україно, ми з тобою».

У місті Мадаба 20 березня 2014 р. відбулася зустріч посла з сенаторами і представниками місцевих впливових кланів міст і провінцій Мадаба, Карак, Тафіля, Ірбід, які висловили свою підтримку територіальній цілісності України. Цей захід також організовувався родиною І. Халайбеха.

У ході робочої поїздки посла 26 березня 2014 р. пройшли його переговори з представниками місцевої влади, зокрема Головою Муніципалітету Мухаммедом Шаханбе та громадою регіону Джабаль Бані Хаміде, які запевнили у підтримці йорданським народом нашої держави. Посольство нашої країни отримує листи від керівників місцевих органів влади, які висловлюють свою солідарність з Україною, впевненість у стабілізації ситуації, побажання миру та спокою українському народу.

Яскравим підтвердженням йорданської підтримки для нас є рішення Муніципалітету Великого Аммана про перейменування вулиці на честь великого українського поета. Наразі посольство готується до урочистого відкриття вулиці Тараса Шевченка в Аммані, а також достойного відзначення всіх йорданських посадовців, які сприяли вирішенню цього питання.

Друг пізнається в біді, і ми це відчуваємо в ООН та інших міжнародних організаціях, попри те, що деякі «брати і друзі» ховаються, утримуються або навіть голосують «проти» фундаментальних міжнародних документів і нашої держави.

Українці завжди пам'ятатимуть вкрай важливу і послідовну підтримку йорданської влади та народу в критичний для нашої рідної країни час.

Слава Україні!

Сергій ПАСЬКО,
Надзвичайний і
Повноважний Посол
України в Йорданському
Хашімітському
Королівстві

Посол України в Йорданії Сергій Пасько взяв участь і виступив на заході на підтримку територіальної цілісності України в адміністративній будівлі муніципалітету Джабаль Бані Хаміде. На фото (праворуч по центру) Посол України в Йорданії Сергій Пасько та представники керівництва муніципалітету Джабаль Бані Хаміде, шейхи клану Бані Хаміде, випускники українських ВНЗ.

Україна – НАТО: учора, сьогодні, завтра

Сьогодні в Україні, в умовах загострення відносин із Росією та внутрішньої соціально-політичної та економічної кризи, усе більше людей відчують інформаційний інтерес до Північноатлантичного Альянсу (НАТО). Переконані, що це дуже прогресивна ознака початку дозрівання українського суспільства, хоча б у розумінні, «що таке добре, а що таке погано». Більшість патріотично налаштованих людей бачить у НАТО прямий захист від агресії Росії.

Однак проблема за своєю суттю є значно складніша. Справа в тому, що, НАТО на сьогодні є найпотужнішим і найорганізованішим військово-політичним Альянсом у світі, який, керуючись положеннями свого Північноатлантичного договору (Вашингтон, 4 квітня 1949 р.), має вирішальні переваги у застосуванні прямої військової сили щодо захисту своїх членів (28 держав Європи та Північної Америки: Канада і США), проте досить обме-

жені можливості стосовно сприяння безпеці своїх партнерів (22 держави Європи та Азії).

Ці положення у Вашингтонському договорі виражено таким чином.

Щодо партнерів НАТО ст. 4 Договору визначає: «Договірні сторони завжди будуть консулюватися один з одним у разі, якщо, на думку якоїсь із них, територіальна цілісність, політична незалежність чи безпека будь-якої з Договірних сторін опиняться під загрозою».

Щодо країн-членів НАТО ст. 5 Договору визначає: «Договірні сторони погоджуються, що збройний напад на одну або кілька з них ... буде розглядатися як напад на них у цілому і, отже, погоджуються з тим, що в такому разі кожна з них... надасть допомогу договірній стороні, яка зазнала... подібного нападу, шляхом негайного здійснення таких... дій, які вважатимуться необхідними, включаючи застосування збройної сили з метою відновлення та збережен-

ня безпеки у Північноатлантичному регіоні».

Україна є «особливим» партнером Альянсу. У головному сучасному керівному документі НАТО — «Стратегічна концепція оборони та безпеки членів Організації Північноатлантичного договору 2010 року» про відносини з Україною визначено таке: «... продовження та розвиток партнерства з Україною і Грузією в рамках Комісії Україна — НАТО та НАТО — Грузія, базуючись на рішеннях НАТО, прийнятих на Бухарестському саміті 2008 року, та враховуючи євроатлантичну орієнтацію або прагнення кожної з цих країн».

Бухарестський саміт НАТО у 2008 р. відзначається тим, що на ньому Україні, як і Грузії за пропозицією ФРН — країни-члена НАТО в особі канцлера ФРН Меркель було відмовлено в наданні ПДЧ — документа, що визначає процес підготовки до вступу в НАТО. При цьому, для заспокоєння України та Грузії було

визначено, що ці країни в майбутньому обов'язково буде прийнято до Альянсу.

Ураховуючи зазначені обмеження, важливо розглянути ту конкретну додаткову допомогу, яку сьогодні може отримати Україна від НАТО.

Відомо, що Альянс засудив анексію Криму Росією та відповідно припинив співпрацю з цією країною. З іншого боку, ця єдина у світі дієздатна організація колективної оборони пообіцяла надати Україні підтримку. В інтерв'ю газеті «День» **Голова Місії України при НАТО, Посол України в Королівстві Бельгія Ігор Долгов** визначив шість основних напрямів співробітництва України з НАТО на нинішньому етапі. На думку посла, усі заходи і рішення слід розглядати комплексно в політичному, економічному та воєнному відношеннях.

Зокрема, рішення про посилення військової присутності на території прикордонних з Україною

держав-членів Альянсу слід розглядати, у тому числі, як реакцію на те, що дії Росії несуть загрозу миру та безпеці в Європі, підривають принципи міжнародного права.

Важливими є компоненти, здійснювані Альянсом спільно з Україною в рамках особливого партнерства. До них відносяться різні форми підтримки та допомоги, від політичних і дипломатичних до практичних. Тут, вважає Ігор Долгов, Україна отримала весь можливий обсяг допомоги: потужні дипломатичні акції в усіх можливих форматах, свідченням чого є, наприклад, одностайне співавторство всіх держав-членів НАТО при складанні та голосуванні резолюції Генасамблеї ООН «Територіальна цілісність України»; конкретні практичні кроки, як на рівні НАТО, так і на двосторонньому рівні, для підтримки нашої країни та розвитку її можливостей протидіяти Росії та посилити оборонний сектор і боездатність Збройних сил України.

Долгов підкреслив, що конкретну допомогу ми вже отримуємо. Ідеться про широкий спектр фінансової та військово-технічної підтримки.

Певні питання опрацьовуються у форматі організації НАТО, а практична допомога буде надаватися союзниками на двосторонній основі. При цьому прийнято додаткові рішення, які дають нам змогу йти набагато далі в плані взаємодії та рухатися швидше, ніж це передбачено Річною національною програмою співробітництва України з НАТО. Головними на цьому етапі співпраці посол назвав шість напрямів. По-перше, це якомога інтенсивніше політичне залучення України на всіх рівнях і в усіх форматах, зокрема, активний обмін візитами та об'єднання зусиль у рамках інших міжнародних організацій, що ми дійсно бачимо на практиці. По-друге, активна підтримка у сферах оборони, цивільного планування та захисту критичної інфраструктури, у тому числі шляхом направлення спеціальних місій НАТО в Україну. І це вже здійснюється. По-третє, практична допомога для посилення можливостей Збройних сил України. З цієї метою група експертів НАТО працює в Україні. По-четверте, реальна підтримка нашого науково-

технічного потенціалу, в тому числі за допомогою конкретних проектів із найбільш актуальних питань. Так, прийнято рішення про додаткове фінансування проектів з Україною в рамках програми «Наука заради миру».

По-п'яте, загальне спостереження за повітряним простором, у тому числі над Чорним морем.

По-шосте, консолідація допомоги на випадок надзвичайних ситуацій відповідно до попередніх заявок України для забезпечення її негайного надання в разі необхідності. Напевно, можна вважати, що сьогодні надзвичайні ситуації на сході України вже склалися.

Як зазначив Ігор Долгов, перелік залишається відкритим і може бути доповнений залежно від розвитку подій на місцях.

На нашу думку, до перерахованого варто додати інформаційно-освітню спільну діяльність НАТО та України. Ідеться, зокрема, про проведення в Києві щорічного міжнародного тижня НАТО на базі Національного університету оборони України, що відбувся цього року на початку квітня, у ході якого іноземні та українські фахівці провели низку спеціальних занять.

Інше питання, чи вистачить тих сигналів, які прозвучали 1 квітня на останньому міністерському саміті в Брюсселі, щоб зупинити агресора та повернути анексовані території? На нашу думку, звичайно, ні. На будь-яку агресію потрібно відповідати адекватно агресивним захистом.

Таким чином, Україні в інтересах забезпечення

національної безпеки та створення умов для розвитку держави необхідно вступати не тільки до ЄС, а й до НАТО.

Залишається питання — що потрібно зробити Україні, щоб її запросили до НАТО? Всебічно оцінюючи проблему, дозволимо собі висловити власну думку: для отримання вказаного запрошення в нашій країні повинні скластися, як мінімум, такі три умови:

- підтримка переважною більшістю населення ідеї вступу до НАТО. Наприклад, у Грузії пронатовських рух підтримує понад 80% населення;

- єдність думки еліти країни щодо вступу до НАТО;

- певна політична та економічна стабільність і безпека у державі-суб'єкті міжнародного права.

Європа розуміє наші недоліки та слабкості, просто не підкреслює їх офіційно. Однак тактовно нагадує: зробіть самі щось і зрозумійте, що допоки ви сидите на дивані, ми замість вас воювати не підемо.

Ясно уявляє внутрішню ситуацію в Україні й Путін, який перетворив себе та верхівку російського суспільства на ворога «братнього» народу.

Україні треба вистояти і слід зрозуміти, що необхідно вже зараз, попри величезні труднощі, закласти основи майбутніх умов для входження до найсерйозніших європейських і всесвітніх інститутів.

Вадим ГРЕЧАНІНОВ,
генерал-майор,
Президент Атлантичної
ради України

Діяльність Комісії Україна – НАТО (хронологія найважливіших подій 2014 року)

27 лютого 2014 р. Засідання Комісії Україна – НАТО на рівні міністрів оборони (штаб-квартира НАТО, м. Брюссель), у ході якого сторона НАТО підтвердила відданість положенням Хартії про особливе партнерство з Україною, зокрема в частині, що стосується підтримки Альянсом демократичного розвитку, територіальної цілісності та суверенності України. Голова української делегації Перший заступник Міністра оборони України О. Олійник також мав зустріч із Генеральним секретарем НАТО А.Ф. Расмуссеном.

2 березня 2014 р. Екстрене засідання Комісії Україна – НАТО (штаб-квартира НАТО, м. Брюссель) щодо ситуації в Україні, скликане в терміновому порядку у зв'язку зі зверненням України згідно зі статтею 15 Хартії про особливе партнерство між Україною та НАТО від 1997 року.

У ході засідання держави-членами Альянсу висловлено одностайну підтримку незалежності, державного суверенітету України; надано високу оцінку зваженим діям української влади в кризовій ситуації; засуджено дії РФ на території нашої держави, визнано їх порушенням норм міжнародного права.

12 березня 2014 р. Погоджено орієнтовний план заходів у рамках Комісії Україна – НАТО на 2014 р., яким передбачена значна кількість регулярних заходів у рамках КУН на всіх рівнях.

12 березня 2014 р. Екстрене засідання Комітету НАТО з планування на випадок надзвичайних ситуацій з Україною (штаб-квартира НАТО, м. Брюссель), скликане на виконання рішення Північноатлантичної ради НАТО, у ході якого Альянс одностайно підтвердив готовність оперативно реагувати на звернення України щодо надання практичної та матеріально-технічної допомоги в умовах надзвичайної ситуації цивільного характеру, у разі виникнення такої потреби.

14 березня 2014 р. Генеральний секретар НАТО зробив заяву з приводу так званого референдуму, запланованого на 16 березня в Автономній Республіці Крим, у якій зазначив, що цей захід буде прямим порушенням Конституції України та міжнародного права. У разі проведення він не матиме жодного правового значення чи політичної легітимності.

17 березня 2014 р. Північноатлантична рада зробила заяву з приводу так званого референдуму у Криму, підкресливши його невизнання членами Альянсу як незаконного.

Північноатлантична рада закликала Російську Федерацію до деескалації ситуації, у тому числі до припинення будь-якої військової діяльності, спрямованої проти України.

18 березня 2014 р. Генеральний секретар НАТО Андерс Фог Расмуссен під час обговорення із високопоставленими урядовцями США питання кризи в Україні рішуче засудив оголошення президентом Путіним про прийняття нових законів, за якими Крим включається до складу Російської Федерації, і вкотре наголосив на тому, що анексія Криму є незаконною та нелегітимною і члени НАТО її не визнають.

21 березня 2014 р. Генеральний секретар НАТО Андерс Фог Расмуссен у промові, з якою він виступив на Брюссельському форумі, заявив, що криза в Україні змінює геополітичні «правила гри» для членів НАТО, які змушені зміцнювати свої економічні та військові зв'язки внаслідок військової агресії Росії проти України. «Трансатлантичний зв'язок і НАТО нині важливі для Європи як ніколи

раніше», – зазначив він.

1 квітня 2014 р. відбулося засідання Комісії Україна – НАТО на рівні міністрів закордонних справ, під час якого було засуджено незаконні дії Росії проти України, узгоджено конкретні кроки на шляху подальшої підтримки нашої держави та ухвалено відповідні заяви.

Заява Комісії Україна – НАТО

Ми, міністри закордонних справ-члени Комісії Україна – НАТО, єдині у своєму засудженні незаконної військової інтервенції Росії в Україну та порушенням Росією суверенітету і територіальної цілісності України. Ми не визнаємо незаконної і нелегітимної «анексії» Росією Криму. Ми продовжуватимемо працювати разом над досягненням політичного та дипломатичного розв'язання, яке поважало б міжнародне право і визнані на міжнародному рівні кордони України.

Ми закликаємо Росію здійснити деескалацію і скоротити кількість своїх військ у Криму до докризового рівня та повернути їх у місця дислокації; послабити свою військову діяльність уздовж українських кордонів; повернути назад незаконну та нелегітимну «анексію» Криму, утримуватися від будь-яких інших втручань і агресивних дій в Україні; поважати права українського населення, у тому числі кримських татар; виконати свої міжнародні зобов'язання та дотриму-

ватися вимог міжнародного права.

Ми підтримуємо розгортання моніторингової місії ОБСЄ в Україні.

Ми високо цінуємо хорообрість, дисципліну та витримку Збройних сил України, які не піддалися на провокації.

Як відчутний прояв відданості Альянсу Особливому партнерству між НАТО і Україною є домовленість про конкретні заходи з посилення здатності України забезпечувати свою власну безпеку.

НАТО і Україна інтенсифікують співпрацю та сприятимуть оборонним реформам через програми розбудови потенціалу і розвитку спроможності. Члени НАТО також підсилять Офіс зв'язку НАТО в Києві додатковими фахівцями.

Члени Альянсу продовжать співпрацювати з українським урядом, Верховною Радою і громадянським суспільством над посиленням цивільного контролю над збройними силами і відповідними секторами безпеки.

Члени Альянсу підтримують заходи українського уряду з утілення реформ і забезпечення інклюзивного політичного процесу на основі демократичних цінностей, поваги до прав людини, меншин і верховенства права.

Ми схвалюємо підписання Україною 21 березня політичної частини Угоди про Асоціацію з Європейським Союзом.

Незалежна, суверенна і стабільна Україна, твердо віддана демократії та верховенству права, є ключем до євроатлантичної безпеки. Члени Альянсу рішуче підтримують суверенітет і територіальну цілісність

України. Ми закликаємо Росію виконувати ці принципи.

Заява міністрів закордонних справ країн НАТО

1. Ми, міністри закордонних справ країн НАТО, об'єднані у своєму засудженні незаконної військової інтервенції Росії в Україну та порушенням Росією суверенітету і територіальної цілісності України. Ми не визнаємо незаконної та нелегітимної спроби Росії анексувати Крим. Ми закликаємо Росію здійснити негайні кроки, як вказано у заяві Комісії Україна – НАТО, повернутися в русло міжнародного права і своїх міжнародних зобов'язань і відповідальності та негайно розпочати щирий діалог задля політичного і дипломатичного розв'язання з повагою до міжнародного права та визнаних на міжнародному рівні кордонів України. Ми підтримуємо розгортання моніторингової місії ОБСЄ в Україні.

2. Наша мета неподільного, вільного і мирного євроатлантичного регіону незмінна, але її ставить під загрозу Росія. Ми підтримуємо суверенітет, політичну незалежність і територіальну цілісність усіх держав у межах визнаних на міжнародному рівні кордонів. Незалежна, суверенна і стабільна Україна, твердо віддана демократії та повазі до прав людини, меншин і верховенству права є ключем до євроатлантичної безпеки.

3. Для демонстрації нашої відданості Україні ми інтенсифікуємо нашу співпрацю в рамках нашого Особливого партнерства. Сьогодні НАТО і Україна домовились, як

про це сказано в заяві Комісії Україна – НАТО, здійснити негайні та довгострокові заходи задля посилення здатності України самій забезпечувати власну безпеку.

4. Ми також сьогодні узгодили пакет заходів з поглиблення нашої співпраці з іншими партнерами НАТО в Східній Європі в рамках консультацій з ними та в межах існуючих двосторонніх програм.

5. За останні двадцять років НАТО наполегливо працювала над поглибленням співробітництва та довіри з Росією. Проте Росія порушила міжнародне право і діє всупереч принципам і зобов'язанням базового документа Ради євроатлантичного партнерства, Основного положення акта НАТО – Росія та Римської декларації. Вона грубо порушила довіру, на якій мала ґрунтуватися наша співпраця.

6. Ми вирішили призупинити всю практичну цивільну та військову співпрацю між НАТО і Росією. Наш політичний діалог у Раді НАТО – Росія може продовжуватися в разі необхідності, на рівні послів і вище, для того щоб ми могли обмінюватися думками і насамперед на цю кризу. Ми переглянемо відносини між НАТО і Росією під час нашого наступного засідання у червні.

7. Як заявили наші глави держав і урядів на Чиказькому саміті у 2012 році, НАТО ґрунтується на солідарності, єдності Альянсу та неподільності нашої безпеки. У нинішній ситуації Альянс уже вжив заходів для демонстрації солідарності та зміцнення своєї здатності прогнозувати і швидко реагувати на

будь-які виклики безпеки Альянсу. Ми будемо продовжувати забезпечувати необхідне посилення і практичне гарантування єдності Альянсу та готовності до стримування і колективної оборони від будь-якої загрози агресії проти Альянсу.

15 квітня 2014 р. Генеральний секретар НАТО Андерс Фог Расмуссен заявив у вівторок (15 квітня 2014 р.), що криза в Україні посилює необхідність активізації військового співробітництва між НАТО, Європейським Союзом і близькими партнерами. «Нам потрібно більше тренуватися і проводити навчання разом, наприклад, Силам реагування НАТО і Бойовим групам ЄС, щоб ми були готові до всіх несподіванок, які нам може принести майбутнє», – сказав Генеральний секретар, прибувши на зустріч міністрів оборони ЄС у Люксембурзі.

Генеральний секретар обговорив із міністрами оборони ЄС кризу в Україні. Він висловив свою глибоку стурбованість продовженням насильства з боку невеличких груп сепаратистів і продовженням військового тиску Росії на кордоні України. «Я закликаю Росію до деескалації кризи, виведення своїх військ від українських кордонів, припинення дестабілізації в Україні та чіткої демонстрації своєї невідатримки насильницьких дій проросійських сепаратистів, – зазначив він. – Росія повинна припинити бути частиною проблеми, а стати частиною її розв'язання».

(За інформацією Місії України при НАТО)

Україна – НАТО: у дусі співпраці

10 квітня 2014 року на 7-му Київському безпековому форумі «Безпека на лінії розриву», у якому взяло участь понад 400 міжнародних і українських лідерів, представників політичних, ділових і громадських кіл із понад 20 країн світу, виступила помічник Генерального секретаря НАТО Колінда Грабар-Кітарович. Зокрема, вона зазначила...

— Військова інтервенція Росії в Україні є найсерйознішою кризою в Європі з часу падіння Берлінського муру. Незаконне приєднання частини суверенної території України є кричущим порушенням міжнародних зобов'язань Росії. Така поведінка дуже далека від співпраці та побудови миру, на які ми сподіваємося з боку сучасних держав. Вона ставить під загрозу наше бачення Європи в цілому як вільного та мирного континенту.

Як зазначив Генеральний секретар НАТО Андерс Фог Расмуссен, дії Росії були «дзвоником до пробудження» для усієї євроатлантичної спільноти. Президент Путін підірвав усталений «звід правил» міждержавних відносин, які були ретельно виписані з часу припинення Другої світової війни. Він порушив безліч принципів, яких сама Росія зобов'язалася дотримуватися після закінчення холодної війни. Його дії становлять справжню загрозу для прозорості, регульованої правилами міжнародної системи, яка

поважає суверенітет і територіальну цілісність усіх держав, а також їхнє право на власний вибір без загрози залякування або зовнішнього втручання.

Під час зустрічі в Брюсселі минулого тижня міністри закордонних справ НАТО обговорили події в і навколо України. Вони підтвердили прихильність Альянсу колективній обороні його членів та ухвалили низку важливих рішень щодо підтримки України з боку НАТО і відносин Альянсу з Росією.

На цьому етапі НАТО запровадив чотири заходи з метою реагування на кризу в Україні у тісній координації із санкціями та іншими заходами, що їх вжили окремі країни Альянсу та Європейський Союз, а саме:

- **По-перше**, міністри країн НАТО засудили незаконне військове втручання Росії, підтвердивши цілковиту підтримку суверенітету і територіальної цілісності України, а також недоторканості її міжнародно визнаних кордонів.

- **По-друге**, країни-члени Альянсу домовилися посилити підтримку України шляхом активізації військово-політичного співробітництва. Ідеться про інтенсифікацію співпраці з питань оборонної реформи, розвиток інституційних можливостей і розбудову потенціалу.

Вказана співпраця спрямована на підвищення здатності Збройних сил України взаємодіяти із союзниками по НАТО, інтенсифікацію її участі у

військових навчаннях НАТО, щоб Україна й надалі залишалася одним із найактивніших діячів у галузі регіональної та глобальної безпеки. Україна довела це своєю істотною участю в місіях НАТО на Балканах, в Афганістані, а також у військово-морській операції з боротьби з піратством під проводом Альянсу «Океанський щит».

На прохання керівництва України ми направили групу експертів для надання консультацій з питань захисту об'єктів критичної інфраструктури.

Ми також вирішили направити додатковий персонал до Офісу зв'язку НАТО в Києві.

Ми продовжимо активно розвивати і нарощувати взаємодію з українським громадянським суспільством, надаючи більш вагомої ролі Центру інформації та документації НАТО в Києві. Центр розширюватиме програму просвітницької діяльності, активізує контакти з українською громадськістю та продовжить сприяти розвитку мереж громадянського суспільства.

Усе це – реальні прояви солідарності з боку союзників по НАТО. Альянс

готовий активізувати практичну співпрацю з Україною в тих галузях, де його досвід може бути особливо корисним.

- **По-третє**, ми знову підтвердили відданість колективній обороні, наголосивши, що стаття 5 Вашингтонського договору є абсолютним імперативом і що НАТО за будь-яких обставин виступить на захист своїх членів. Держави-члени НАТО вже розгорнули додаткові винищувачі для участі в операції з патрулювання повітряного простору в країнах Балтії. Ми також почали здійснювати спостережні польоти над територією Польщі та Румунії.

- **І, нарешті**, минулого тижня міністри закордонних справ країн НАТО ухвалили рішення призупинити всю практичну співпрацю з Росією, як військову, так і цивільну. Наш політичний діалог триватиме, надаючи змогу здійснювати обмін думками щодо поточної кризи та шляхів її розв'язання. Однак цілком очевидно, що відносини між НАТО і Росією вже не будуть такими, як раніше, адже дії РФ підривають власне фундамент, на якому ґрунтується наша співпраця.

Росія сама зробила такий вибір.

Генеральний секретар НАТО Расмуссен закликав Росію зробити крок назад, відвести зосереджені на кордонах України десятитисячні російські війська, розпочати справжній діалог з українською владою та поважати міжнародні зобов'язання, взяті на себе РФ.

Найближчим часом ми розглянемо наслідки для нашого партнерства порушення Росією букви і духу її зобов'язань, зокрема, передбачених Основоположним актом Росія – НАТО від 1997 р. та Римською декларацією від 2002 року. Вочевидь, характер відносин Альянсу з Росією має бути переглянуто.

Нам дуже хотілося б, щоб у майбутньому співпраця з Росією могла продовжитися. У минулому вона принесла реальні плоди і в багатьох галузях вона триватиме, шойно для цього будуть створені відповідні умови. Однак слід мати на

Посол Колінда Грабар-Кітарович

Вступила на посаду заступника Генерального секретаря НАТО з питань публічної дипломатії 4 липня 2011 року. Раніше обіймала посаду Міністра закордонних справ і європейської інтеграції Хорватії, Посла Хорватії в США (2008-2011). Є спеціалістом з євроатлантичної дипломатії та безпекових питань. Розпочала кар'єру в 1992 р. в якості радника Департаменту міжнародного співробітництва Міністерства науки і технології Хорватії, пізніше – радника в Міністерстві закордонних справ Хорватії. У 1995 р. стала директором північноамериканського департаменту МЗС, а з 1997 до 2000 р. працювала дипломатичним радником і заступником посла в Посольстві Хорватії в Канаді. Повернулася в МЗС Хорватії як радник-посланник. Стала першою жінкою в історії, призначеною заступником Генерального секретаря НАТО.

увазі реальну можливість того, що в осяжному майбутньому Росія становитиме загрозу для реалізації нашого прагнення цілісної, вільної та мирної Європи.

Зазираючи в майбутнє, саміт НАТО в Уельсі у вересні цього року також набуває нових обрисів у світлі дій Росії. Звісно, ключові теми порядку денного нашого саміту залишаться без змін, утім криза додасть йому ще більшої актуальності.

Саміт насамперед стосуватиметься майбутнього Альянсу та визначення

пріоритетів його діяльності на період після 2014 р., коли добігає свого завершення наша десятирічна місія в Афганістані. Напевно, переважна більшість рішень будуть такими, як і очікується. Однак сьогодні вони стали ще більш невідкладними і нам потрібно ще більш цілеспрямовано працювати в цьому напрямі, урахувуючи проблеми, що виникли протягом останніх декількох тижнів, а також висновки, які нам слід зробити.

Перший і найважливіший висновок полягає в тому, що оборона та стримування в Європі повинні залишатися на високому рівні. А це означає, що ми маємо інвестувати достатні кошти в нашу безпеку й оборону. Тенденція зі скорочення оборонних видатків не може тривати й надалі, особливо з огляду на те, що інші країни в усьому світі їх поступово нарощують.

Другий ключовий висновок полягає в тому, що нам потрібен не лише належний потенціал, щоб поширювати стабільність, а й належні відносини партнерства, які нам слід усіляко поглиблювати. Ідеться про активізацію нашої підтримки Україні та іншим

нашим східним сусідам. Двері Альянсу повинні залишатися відкритими для нових країн, які прагнуть приєднання, при цьому повинно бути чітко зрозуміло, що жодна країна ззовні не має права блокувати цей процес.

І, нарешті, недавня криза засвідчила значення трансатлантичного зв'язку. Отже, наш Уельський саміт стане нагодою підтвердити міцний зв'язок у галузі безпеки між Північною Америкою та Європою, а також рішучість забезпечити справедливий розподіл тягаря і переваг спільної безпеки в рамках Альянсу.

Перед обличчям військової інтервенції Росії НАТО й надалі дотримуватиметься своїх основоположних цінностей і принципів: свободи, демократії, особистої свободи та верховенства закону. Альянс і надалі усіляко захищатиме своїх членів. Однак ми також відстоюватимемо територіальну цілісність і суверенітет України й усіх наших партнерів, а також їхнє невід'ємне право ухвалювати рішення щодо власного майбутнього.

Матеріал підготовлено за сприяння Центру інформації і документації НАТО в Києві

Figure 12 – Artillery battalion

Фотографія, що демонструє розташування російських підрозділів поблизу міста Новочеркаськ, за 50 кілометрів від кордону з Україною. Альянс НАТО представив супутникові фотографії, які свідчать про розгортання російських військ поблизу кордону з Україною. Фахівці нарахували на цих знімках близько 40 тисяч військових, поруч із якими розміщені танки, бойові бронемашини, артилерія та авіація. НАТО стверджує, що фотографії були зроблені в період з 22 березня до 2 квітня

Нотатки про співробітництво країн розширеного Чорноморсько-Каспійського басейну з НАТО

Північноатлантичний Альянс, якому 4 квітня 2014 р. виповнюється 65 років, переживає трансформаційний процес, зважаючи на нові виклики ХХІ ст. (ідеться про необхідність адекватного реагування на загрози глобального характеру, що потребують від НАТО виходу за межі євроатлантичного простору та розширення своєї активності).

Нинішня стратегія трансформації Альянсу передбачає поширення присутності в розширеному Чорноморсько-Каспійському басейні, що розташований на перехресті між Європою та Азією, а також Росією та Близьким і Середнім Сходом, з'єднаний із Південною Європою завдяки доступу до Середземномор'я та Центральної Європи через магістраль «Дунай – Рейн». Така увага Альянсу до розширеного Чорноморсько-Каспійського басейну визначається його зростаючим значенням

Додаток 1

Споживання нафти і газу в Європі за регіонами походження, %

Регіон, країна походження	Нафта	Природний газ
Росія	27	24
Норвегія	16	13
Розширений Чорноморсько-Каспійський (Близький і Середній Схід)	31	10
Країни ЄС (власне виробництво)	21	46
Інші регіони	5	7

Джерело: Joint Economic Committee. Congress. US, 2014. // www.house.gov/jec

щодо безпеки всієї трансатлантичної спільноти США та ЄС.

У майбутньому цей басейн відіграватиме провідну роль у створенні надійної системи енергетичної безпеки для країн-членів НАТО та ЄС. Нині через розширений Чорноморсько-Каспійський басейн до Європи надходить понад 50% енергоносіїв (див. Додаток 1). Причому, протягом наступних десятиріч роль регіону в постачанні енергоносіїв для США та ЄС матиме тенденцію до зростання.

У цьому контексті, одним із завдань НАТО повинен стати надійний захист енерготранспортних коридорів вказаного басейну – ЄС – США разом із союзниками НАТО в цьому регіоні. Позиція Альянсу (була сформульована в Декларації Ризького саміту НАТО 28-29 листопада 2006 р.) – безпечна та стабільна ситуація щодо енергетичної інфраструктури розширеного Чорноморсько-

Summary

The current collaboration is analysed between the countries in the wider-Black and Caspian Seas (BCS) basin and NATO in the energy sphere. On the basis of the analysis substantiates the implication that cooperation with NATO is remaining for Ukraine as a major partner in the region and present NATO's transformation strategy anticipates presence expansion in the wider-BCS basin. Such an attention of Alliance to the wider-BCS basin is defined by its increasing significance concerning safety of the whole transatlantic community, USA, EU and an economic interests of the wider-BCS's countries for development of the Euro-Asia energy collaboration coincide with Ukraine's geostrategic aims. Conclusions and recommendations are formulated on expansion of collaboration between Ukraine and NATO in an economic sphere, above all things in the oil and gas sphere, including on realization of projects of the transit's use possibilities of Ukraine for entering of gas and oil from the wider-BCS's countries Iran, Iraq etc.) to the European countries.

Keywords: Ukraine, Alliance, NATO, strategy, transformation, the wider-Black and Caspian Seas (BCS) basin, Euro-Asia energy collaboration, oil and gas industry, energy.

Каспійського басейну та країн, через території яких відбувається транзит енергоносіїв.

У нинішній стратегії трансформації Альянс – головний механізм для кооперації США та Євро-союзу в безпековій сфері в розширеному Чорноморсько-Каспійському басейні. Характерним прикладом цього є низка документів Альянсу, у яких визначено, що, по-перше, НАТО має політичні та військові структури, необхідні для ефективного управління під час здійснення миротворчих операцій; по-друге, Альянс має багатий досвід у здійсненні найбільш складних і комплексних багатонаціональних місій тощо; по-третє, 27 березня 2014 р. всі держави-члени НАТО одностайно виступили співавторами Резолюції Генеральної Асамблеї ООН «Територіальна цілісність України» (учасники цього засідання засудили протизаконне військове вторгнення РФ в Україну, а також порушення її суверенітету та територіальної цілісності, під-

твердили позицію щодо невизнання протизаконної та нелегітимної «анексії» Криму Росією. Високу оцінку було надано мужності, дисциплінованості та стриманості Збройних сил України)¹.

З огляду на вищенаведене не можемо стверджувати, що сьогодні унікальною є роль НАТО щодо забезпечення миру та стабільності в розширеному Чорноморсько-Каспійському басейні.

Відзначимо, що протягом останнього часу основними напрямками реалізації участі Альянсу у вирішенні проблем вказаного басейну були:

- підтримка миру в Афганістані (16 квітня 2003 р. Північноатлантична рада ухвалила рішення щодо головної ролі Альянсу в забезпеченні антитерористичної операції «Нездолання свободи» (Operation Enduring Freedom). У складі Міжнародних сил підтримки

¹ Territorial Integrity of Ukraine. Resolutions by: UN General Assembly. A/68/L.39 | 24 Mar 2014 // http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/68/L.39

безпеки (ISAF) були представлені 26 країн-членів НАТО та військовослужбовці з 11 країн-партнерів – Австралії, Нової Зеландії, Японії тощо);

- навчальна місія в Іраку з метою підготовки офіцерського корпусу для Збройних сил Іраку. Діяльність НАТО в цій країні забезпечували майже 200 офіцерів із 28 країн Альянсу, а також України (12 серпня 2007 р. відбувся перший випуск Національного коледжу оборони Іраку);

- підтримка дій щодо збереження миру в Східній Європі (у Криму після анексії півострова)²;

- налагодження воєнно-політичного діалогу з країнами розширеного Чорноморсько-Каспійського басейну тощо.

Зазначимо, що Альянс приділяє особливу увагу своїм стратегічним завданням і формам співпраці у вказаному басейні, як-то: Середземноморський діалог і Стамбульська Ініціатива співробітництва тощо.

Під час роботи у II Міжнародному форумі «Євро-2 Territorial Integrity of Ukraine. Resolutions by: UN General Assembly. A/68/L.39 | 24 Mar 2014 // http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/68/L.39

атлантичне майбутнє України» (2-4 червня 2008 р., м. Київ) провідні експерти Павло Жовніренко, Муцуо Мабучі, Кім До Хьйон та вітчизняні науковці-практики, зокрема, Вячеслав Швед, Олексій Волович³ та інші, зазначали у своїх доповідях, що активізація ролі НАТО з демократичними країнами на Близькому та Середньому Сході, Східній Азії створює додаткові можливості для України в розвитку та поглибленні співпраці з Альянсом, а керівництво останнього вітало наміри нашої країни посилити свій внесок в антитерористичну та миротворчу діяльність Альянсу, зокрема в Афганістані, Іраку, Середземномор'ї тощо.

Нині основні напрями співпраці України з Організацією Північноатлантичного договору в розширеному Чорноморсько-Каспійському басейні знайшли своє відображення в Річній національній програмі на 2009 – 2013 рр. [2]. У 2009 р. Україна

3 Program - Ukraine's Euro-Atlantic Future: International Forum II Ukraine's Euro-Atlantic Future: International Forum II June 2-4 2008 Kyiv, Ukraine // http://usukrainianrelations.org/index.php?option=com_content&task=view&id=190&Itemid=122

успішно реалізувала першу, у 2010 та 2011 рр. – другу та третю РНП. РНП-2011/2012/2013 була затверджена указами Президента України В. Януковича (від 13 квітня 2001 р. № 468/2011, 19 квітня 2012 р. № 273/2012, 5 липня 2013 р. № 371/2013 відповідно). Відзначимо такі напрями цієї співпраці:

- участь нашої країни в миротворчих місіях НАТО в Іраку та Афганістані. Україна залишається єдиною державою-учасницею «Партнерства заради миру», яка бере участь у навчальній місії Альянсу в Іраку;

- в Афганістані Україна підтримує зусилля НАТО, спрямовані на консолідацію суспільства, економічну відбудову держави, підвищення рівня безпеки та контролю на її території;

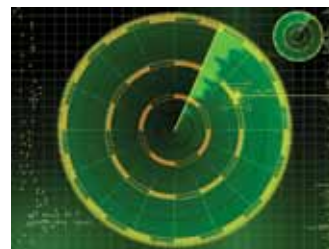
- європейська інтеграція все ще залишається частиною стратегії національної безпеки України.

Виконання РНП-2009, РНП-2010, РНП-2011, РНП-2012, РНП-2013 було в цілому позитивно оцінене стороною НАТО. На засіданні Кабінету Міністрів України 15 січня 2014 р. схвалено проект Річної національної програми співробітництва Україна – НАТО на 2014 рік⁴.

Важливе значення у створенні сприятливих політичних умов для реалізації економічних інтересів нашої країни в розширеному Чорноморсько-

Каспійському басейні, передусім в енергетичній сфері, має її активна участь у миротворчих операціях ООН і НАТО в регіоні.

Під час роботи Бухарестського саміту НАТО 1-4 квітня 2008 р. тодішній Президент США Дж. Буш відзначив, що разом із військовослужбовцями 14 країн НАТО українські військові спеціалісти беруть участь у Тренувальній місії Альянсу в Іраку [3]. У 2008 р. Україна розширила свою миротворчу діяльність в цій країні. В Указі Президента України «Про направлення миротворчого персоналу для участі України у Місії Організації Об'єднаних Націй з надання допомоги Республіці Ірак» №337/2008 від 11 квітня 2008 р. визнано доцільною участь України в Місії Організації Об'єднаних Націй із надання допомоги Іраку та йдеться про направлення миротворчого персоналу військовослужбовців і цивільних працівників Збройних сил України загальною чисельністю до 15 осіб для участі України в Місії ООН з надання допомоги Іраку. «Україна вживає дієвих заходів для підтримання стабільності та продовжує брати участь у миротворчих місіях і антитерористичних операціях НАТО в ... Республіці Ірак, а також на Середземному морі» [4]. При цьому зазначається, що розвиток довгострокового співробітництва

4 Схвалено проект Річної національної програми співробітництва Україна – НАТО на 2014 р. Пресслужба Міністерства закордонних справ. 17.01.2014 // http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=246980017

України з Іраком сприятиме зміцненню міжнародного миру і безпеки та відповідатиме національним інтересам держави [5].

Президент України 26 січня 2007 р. підписав указ «Про направлення миротворчого персоналу України для участі в операції Міжнародних сил сприяння безпеці в Ісламській Республіці Афганістан», згідно з яким до цієї країни було направлено миротворчий персонал із числа військовослужбовців і працівників Збройних сил України загальною чисельністю до 10 осіб. При цьому Президент України виходив з того, що це рішення матиме важливе значення стосовно забезпечення участі нашої країни в повоєнній відбудові економіки Афганістану, а також із того, що розвиток довгострокового співробітництва обох держав сприятиме посиленню миру, безпеки та національним інтересам України. У 2010 р. наша держава першою серед країн-партнерів започаткувала співробітництво з НАТО у сфері кібернетичного захисту та провела чотири засідання Консультацій експертів Робочої підгру-

пи Україна — НАТО з питань кібернетичного захисту під егідою Спільної робочої групи Україна — НАТО з питань воєнної реформи. У квітні 2012 р. наша країна приєдналася до проекту Ради НАТО — Росія з питань підготовки персоналу з країн Центральної Азії, Афганістану та Пакистану у сфері боротьби з наркотрафіком. Протягом 27-28 вересня 2012 р. відбулася міжнародна конференція «НАТО і Партнери: Нові виклики безпеки» в Дипломатичній академії України при МЗС України в Києві, що була присвячена обговоренню широкого спектра питань енергетичної безпеки, боротьби з тероризмом і кібернетичного захисту тощо.

Таким чином, подальше поглиблення співпраці України з НАТО в розширеному Чорноморсько-Каспійському басейні сприятиме реалізації стратегічних завдань Української держави, підвищенню її ролі у формуванні нової системи європейської та світової безпеки.

Отже, покращення безпеки, політичної та економічної атмосфери у вказаному басейні протягом

2007-2014 рр. дає змогу нашій країні виступити з низкою ініціатив, зокрема, створити українсько-американську робочу групу з опрацювання спільних заходів у розширеному Чорноморсько-Каспійському басейні та належної координації зусиль, спрямованих на реалізацію національних інтересів України та США в регіоні, підняти на новий рівень питання співпраці та координації зусиль у цьому басейні, що дасть можливість Україні в довгостроковій перспективі в рамках Краківської ініціативи, як складової формування Євроазійського енергетичного простору, скористатися енергетичним потенціалом і можливостями Балто-Чорноморсько-Каспійського регіонів у контексті формування єдиного енерготранзитного простору.

Сергій НАГОРНИЙ,
експерт з питань
європейської безпеки,
Європейський
Геополітичний Форум
«EGF»
Денис НАГОРНИЙ,
журналіст

Список використаних джерел:

1. *The Global Race for Oil and Gas: Power Politics and Principles in Asia*. Kiesow Ingolf. Institute for Security and Development Policy. ASIA PAPER. Sweden..October, 2008.— 70 P.; *EU Security and Defence: Core Documents 2007* (Vol. VIII) Chaillot Paper - n°112, October 2008 compiled by Catherine Gli re. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: // <http://www.iss.europa.eu/uploads/media/cp112-English.pdf>; *EU security and defence: Core documents 2006 — Volume VII; Compiled by Catherine Gli re. Chaillot Paper n° 98*. Institute for Security Studies. March 2007. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: //

<http://www.iss.europa.eu/chaillot/chaill98e.pdf>; *The New Global Puzzle. What World for the EU in 2025? Directed by Nicole Gnesotto and Giovanni Grevi. Institute for Security Studies. January 2006.* — pp.63-64, p.117.

2. Указ Президента України «Про затвердження Річної національної програми на 2009 рік з підготовки України до набуття членства в Організації Північно-атлантичного договору» №600/2009 від 7 серпня 2009 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: // <http://www.president.gov.ua/documents/9686.html>; Президент України підписав Указ «Про річні національні програми співробітництва Україна — НАТО» 12 червня 2013 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: // <http://nato.mfa.gov.ua/ua/press-center/news/13084-president-ukrajini-pidpisav-ukaz-pro-richni-nacionalnyi-programi-spirobitnictva-ukrajina-nato>; Указ Президента України «Об утверждении Годовой национальной программы сотрудничества Украина — НАТО на 2013 год» № 371/2013 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: // <http://www.president.gov.ua/ru/documents/15898.html>

3. President Bush Visits Bucharest, Romania, Discusses NATO. National Bank of Savings. Bucharest, Romania, April 2, 2008. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: // <http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2008/04/20080402-2.html>

4. Указ Президента України «Про направлення миротворчого персоналу для участі України у Місії Організації Об'єднаних Націй з надання допомоги Республіці Ірак» №337/2008 від 11 квітня 2008 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: // <http://www.president.gov.ua/documents/7729.html>

5. Україна в 2008 році: щорічні оцінки суспільно-політичного та соціально-економічного розвитку: Монографія / За заг. ред. Ю. Г. Рубана. — К.: НІСД, 2008. — С. 626.

АННОТАЦІЯ

Проаналізовані особливості сучасного етапу співробітництва країн розширеного Чорноморсько-Каспійського басейну з НАТО в енергетичній сфері. На основі проведеного аналізу обґрунтовано висновок про те, що для України співробітництво з Альянсом залишається одним із основних у регіоні, а нинішня стратегія трансформації НАТО передбачає поширення присутності в розширеному Чорноморсько-Каспійському басейні. Така увага Альянсу до вказаного басейну визначається його зростаючим значенням щодо безпеки всієї трансатлантичної спільноти США та ЄС, а економічні інтереси країн розширеного Чорноморсько-Каспійського басейну з НАТО співпадають з геостратегічними цілями України.

Формулюються висновки та рекомендації для нашої країни щодо розширення співробітництва з НАТО в економічній сфері, в першу чергу, в нафтогазовій галузі, у тому числі щодо реалізації проектів використання транзитних можливостей України для постачання нафти і газу со стран большого Черноморско-Каспийского бассейна (Иран, Ирак и другие) в европейские страны.

Ключевые слова: Украина, Альянс, НАТО, стратегия, трансформация, большой Черноморско-Каспийский бассейн, нефтегазовая сфера, энергетика.

АНОТАЦІЯ

Проаналізовано особливості сучасного етапу співробітництва країн розширеного Чорноморсько-Каспійського басейну з НАТО в енергетичній сфері. На основі проведеного аналізу обґрунтовано висновок про те, що для України співробітництво з Альянсом залишається одним із основних у регіоні, а нинішня стратегія трансформації НАТО передбачає поширення присутності в розширеному Чорноморсько-Каспійському басейні. Така увага Альянсу до вказаного басейну визначається його зростаючим значенням щодо безпеки всієї трансатлантичної спільноти США та ЄС, а економічні інтереси країн розширеного Чорноморсько-Каспійського басейну з НАТО співпадають з геостратегічними цілями України.

Формулюються висновки та рекомендації для нашої країни щодо розширення співробітництва з НАТО в економічній сфері, у першу чергу, в нафтогазовій галузі, у тому числі щодо реалізації проектів використання транзитних можливостей України для надходження нафти і газу з країн розширеного Чорноморсько-Каспійського басейну (Іран, Ірак та інші) до європейських країн.

Ключові слова: Україна, Альянс, НАТО, стратегія, трансформація, розширений Чорноморсько-Каспійський басейн, нафтогазова сфера, енергетика.

ЖЕНЕВСЬКИЙ ЧОТИРИКУТНИК

(Закінчення. Початок на 5-й стор.)

Зокрема сторони домовилися про звільнення захоплених будівель в Україні та повернення їх легітимним власникам; звільнення захоплених площ і вулиць; про амністію протестувальників, за винятком тих, хто скоїв тяжкі злочини.

Було також домовлено, що спеціальна моніторингова місія Організації з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ), яка працює зараз в Україні та представників якої Росія не допустила в Крим, долучиться до врегулювання протистояння і зниження напруженості між представниками конфліктуючих сторін і налагодження між ними діалогу.

Найголовнішим досягненням зустрічі в Женеві є, безперечно, те, що її учасники визнали той факт, що кризову ситуацію в регіонах України повинні врегулювати самі українці. Це формулювання говорить про те, що не лише Державний секретар США Д. Керрі, а й Верховний представник Європейського Союзу з іноземних справ і політики

безпеки К. Ештон укотре підтвердили своє несприйняття будь-яких спроб будь-якої сторони втручання у внутрішні справи нашої держави, а Міністр закордонних справ Російської Федерації С. Лавров погодився з цим.

Водночас перемовини в Женеві продемонстрували, як заявив А.Б. Дециця, що з окремих питань, зокрема стосовно майбутнього військово-політичного статусу України, в української та російської сторін зберігаються серйозні розбіжності, як і стосовно причин виникнення конфлікту в Україні та втручання Росії у внутрішні справи нашої держави.

За результатами чотиристоронньої зустрічі в Женеві можна було б зробити такі основні висновки:

- безумовним позитивним фактом є те, що ця зустріч, попри явне небажання російської сторони, все ж відбулася та її результатом стало схвалення Женевської заяви, яка в цілому охоплює низку важливих питань, практична реалізація яких повинна сприяти

врегулюванню ситуації в Україні та навколо неї;

- також позитивним фактом є те, що учасники женеvських перемовин підтвердили своє несприйняття будь-якого втручання у внутрішні справи України, а Державний секретар США запевнив українську сторону в незаперечній підтримці територіальної цілісності України та наголосив, що в разі порушення женеvських домовленостей російською стороною проти РФ буде застосовано нові санкції;

- хоча Державний секретар у закордонних справах Великої Британії В. Хейг не брав участі в женеvській зустрічі, він також запевнив в.о. Міністра закордонних справ України А. Децицю в підтримці територіальної цілісності та суверенітету України, наданні подальшої допомоги з метою стабілізації ситуації в країні;

- американський і український керівники зовнішньополітичних відомств домовилися в ході окремої двосторонньої зустрічі про те, що вживатимуть усіх можливих дипломатичних заходів для деескалації

ситуації в південно-східних регіонах нашої держави;

- фахівцями, які займаються вивченням питань міжнародних відносин і міжнародного права, відомо, що досягнення дво- або багаторонніх домовленостей між державами зазвичай потребує політичної волі країн-учасниць, їхнього бажання шукати і знайти компроміс. Однак найголовнішим є наявність у них бажання імплементувати досягнуті домовленості та прийняті рішення в життя. Без цього останні залишаються лише на папері;

- українська сторона вже практично продемонструвала своє бажання та готовність втілювати женеvські домовленості в життя, припинивши антитерористичну операцію в південно-східних регіонах країни. Справа тепер за Російською Федерацією, яка, на жаль, поки що утримується від відповідних практичних кроків.

Ігор ТУРЯНСЬКИЙ,
Надзвичайний і
Повноважний Посол
України,
ветеран дипломатичної
служби

Забутий плач міст Тавриди

УДК 94:237

Руслан ФАЛКОВ,
оперативний черговий Центру
оперативного реагування
Департаменту консульської
служби МЗС України

У Східній Європі індикатором процесів геополітичної трансформації та центром тяжіння багатьох геополітичних сил є Крим, де пліч-о-пліч проживає велика кількість російськоорієнтованого населення, український і кримськотатарський народи. Саме цей регіон у традиційній геополітиці виступає в якості найважливішого геополітичного вузла не тільки Східної Європи та Чорномор'я, а й Євразії, Балкан і Афганістану.

У сучасній трансформації постбіполярної системи міжнародних відносин Крим посідає особливе місце, випробовуючи на міцність православну цивілізацію Східної Європи, геополітичну міць Росії та цілісність української державності. На початку ХХІ ст. довга дорога росіян і українців до чорноморських кордонів, за яку заплачено дорогою ціною, закінчилася суперечками за кримську територію.

Так, 27 лютого 2014 р. антиконституційним рішенням Верховної Ради Автономної Республіки

Крим №1656-6/14 «Про Голову Ради міністрів Автономної Республіки Крим» «головою РМ АРК» було призначено С.

Аксьонова, що відкрило нову сторінку в історії Тавриди. Новий етап без розсудливої ейфорії самопроголошеної влади, яка миттєво проводить референдум у Криму, приєднує півострів до Російської Федерації та розробляє нову конституцію, привласнюючи при цьому все українське державне майно, вкрай загострив кримське питання в міжнародних відносинах і поставив під сумнів функціонування міжнародного права в Чорноморському регіоні.

Півострів стає заручником теорії зіткнення цивілізацій, що раніше С. Хантінгтон у своїй однойменній праці пророкував регіону Південно-Східної Європи [9]. Нарощування напруженості навколо соціально-політичних проблем Криму відбувається останні 20 років, протягом яких українська влада не встигала реагувати на їх нові прояви.

Водночас населення Тавриди в результаті проведеного референдуму було розірвано на декілька частин, унаслідок чого деякі народності здобули свою «історичну Батьківщину», а інші її втратили.

Розпочинаючи аналіз дій, які призвели до окупації Автономної Республіки Крим, необхідно знайти «історичних правовласників» цієї території та простежити взаємозв'язок кримської еліти з останніми подіями.

Summary

The article analyzes current events in the context of the Crimea annexation; deals with the notion of indigenous people in Crimea; touches upon the issue of modern elite in the peninsula; offers modeled course of events in Crimea.

Keywords: geopolitics, occupation, annexation, the indigenous people, the elite.

Додамо, що ступінь розробленості кримської проблеми у вітчизняній науці на сучасному етапі є на досить низькому рівні. Протягом останніх 20 років ґрунтовними дослідженнями займалися В. Дергачов і Д. Ніколаєнко. Визначенню «корінного народу» та «еліт» на території Криму й України майже не приділялось уваги, а багато аспектів автором буде проаналізовано та досліджено вперше.

Корінний народ Криму

Населення півострова – це особливий предмет дослідження в історії Криму, оскільки народності, які проживали на півострові, постійно змінювалися, привносили нововведення, розвивали різні сфери життєдіяльності, сповідували різні релігії. Такі зміни постійно супроводжувалися сутичками та війнами, унаслідок яких будувалися та знищувалися цілі міста й держави.

Саме населення виступало ключовим фактором усіх історичних подій, що відбувалися на території Криму. Півострів завжди населяли різні народності, від жорстоких варварів до висококультурних греків.

У цьому зв'язку, вважаємо за доцільне привернути увагу до визначення корінного народу Криму. Майже всі народності, які проживали в різні часи на півострові, за певних обставин втратили зв'язок зі своєю історичною батьківщиною, унаслідок чого набували нових культурних якостей і традицій, певною мірою втрачаючи свою національну ідентичність [3].

Якщо здійснити ретроспективний аналіз, стане відомо, що протягом 500 років на території Криму проживали представники Стародавньої Еллади, після чого 300 років – Стародавнього Риму, ще близько 1000 років – Візантії, 300 років – Османської імперії та 200 років – Російської імперії

(у тому числі СРСР), які після відзначення 60 років існування півострова в складі України прийняли рішення про його анексію.

Отже, за багатовікову історію Криму ним володіли різні світові імперії, що підтверджує його особливе місце в геополітиці. Але разом з їхнім занепадом зазнавало істотних змін або зовсім зникало населення цих територій.

Перед визначенням корінного народу Криму слід підкреслити, що у вітчизняній науці досі не існує фундаментальних досліджень правового статусу таких народів. Наукове визначення терміну передбачає спадковий зв'язок із територією та наявність самотності; згідно з «Конвенцією про корінні народи і народи, що ведуть племінний спосіб життя в незалежних країнах» корінний народ – це нащадки тих, хто населяв країну або географічну область, частиною якої є ця країна, в період її завоювання або колонізації або в період встановлення існуючих державних кордонів [5]. Отже, під вказані тлумачення підпадають народності, які проживали на території Криму в різні періоди історії, але як остаточно визначити корінний

народ півострова?

З огляду на відсутність достатнього правового обґрунтування в науковій думці, а також чіткого визначення в Декларації ООН «Про права корінних народів» (до якої, ані Україна, ані Росія не приєдналися), констатуємо такий факт, що визначити *de jure* корінний народ Криму не вбачається можливим [2]. Якщо приймати рішення на основі перших поселенців території – це киммерійці та скіфи; якщо взяти за основу народ, який найдовше проживав на території півострова – це римляни, а згідно з офіційною позицією України – це кримські татари, кримчаки та караїми. До того ж, необхідно наголосити, що Конституція Автономної Республіки Крим, затверджена Верховною Радою України в грудні 1998 р., не передбачає визнання кримських татар, кримчаків і караїмів корінним народом.

Додамо також, що після окупації півострова народні депутати Верховної Ради України внесли законопроект «Про статус кримськотатарського народу», прийняття якого закріпить за кримськотатарським народом правовий статус корінного наро-

ду України, та, внесли на порядок денний питання приєднання України до Конвенції ООН «Про права корінних народів» [8].

Розглядаючи поняття «корінний народ Криму», ми дійшли висновку, що Крим можна вважати Батьківщиною для багатьох народностей, які проживали на його території, воювали та витісняли одне одного. Але ж Тавриду населяли сильні та войовничі народи, нащадки яких ніколи не висували жодних територіальних претензій до поточного «власника», попри свої внески в життя та розвиток півострова (греки будували перші міста та створили інфраструктуру, Туреччина виступила одним із найістотніших «капіталовкладників» у відновлення культурних пам'яток).

Повертаючись до сьогодення, коли Російська Федерація, нехтуючи канонами міжнародного права, окупувала Крим, аргументуючи таке рішення необхідним захистом російськомовного населення України, виникає риторичне запитання: «Які дії були вчинені Росією в контексті надання допомоги «корінним народам» Тавриди протягом останніх 20-ти років?»

Інвестиція в еліту

Аналізуючи останні події в Криму, думку Н. Макіавеллі «Усі основні конфлікти в державі виникають між елітою при владі та елітою, яка прагне прийти до влади» можна вважати аксіомою [6]. У той час, коли уряд незалежної України зіштовхнувся з новими викликами після розпаду СРСР, при владі АРК динамічно закріплюється еліта, яка активно розподіляє економічні сфери впливу півострова між представниками певного шару суспільства.

За час існування Криму не існувало ідеї спільності, що об'єднала б різні нації. Саме тому одні процеси використовуються правлячою елітою на свою користь, тоді як інші були використані тією елітою, яка прагнула прийти до влади.

Проаналізуємо перебіг подій, унаслідок яких відбулася зміна провладної структури Криму. Починаючи з 2008 р. бізнесмен С. Аксьонов, до активу якого входять численні місцеві підприємства, стає членом громадських організацій «Російська громада Криму» та «Громадський актив Криму» (відзначились організацією масових акцій протесту, спрямованих проти рішень

владних структур), а з 2009 – помічником депутата Сімферопольської міської ради від партії «Російський блок». Того ж року він обіймає посаду співголови «Громадського активу Криму», після чого до Координаційної ради організації входить Об'єднання козаків АРК. Після цього С. Аксьонов і надалі продовжував злиття існуючих угруповань російськоорієнтованих козаків, намагаючись таким чином заручитись постійною підтримкою радикально налаштованих сил півострова [4].

Голова Верховної Ради Автономної Республіки Крим В. Константинов – власник монополістичної на території Криму будівельної компанії «Консоль ЛТД», яка, за наявною інформацією, має заборгованості перед українськими банками в розмірі понад 1 млрд. грн. та зарекомендувала себе в якості недоброякісного партнера в Україні [7].

Аксьонова та Константинова поєднують сепаратистські погляди та фінансові інтереси, що разом з успішною проросійською пропагандою в Криму та підтримкою козаків призвело до захоплення влади.

На цьому етапі ухвалюються авторитарні рішення нового самопроголошеного уряду. Кількома роками раніше еліта, яка знаходилась при владі на півострові та складалася з різних народностей, блокувала всі незаконні дії С. Аксьонова. Також його «політичну ізоляцію» підтверджує той факт, що під час проведення останніх виборів в Україні всі політичні сили відмовилися співпрацювати з майбут-

Казимір Малевич, «Якийсь несумлінний» («Некий злосламерный») 1913 р.

нім кримським прем'єр-міністром.

Вважаємо за доцільне підкреслити правові порушення під час приходу до влади С. Аксьонова. Зокрема, була грубо порушена низка статей Угоди між Україною і РФ про статус та умови перебування Чорноморського Флоту Російської Федерації на території України, Угоди між Україною і РФ про параметри поділу ЧФ, укладені 28 травня 1997 р.; міжурядової Угоди про використання силами та засобами ЧФ РФ повітряного простору України та повітряного простору над акваторією Чорного моря від 16 липня 1999 р.; прийняті антиконституційні рішення Верховної Ради АР Крим та місцевої влади Севастополя щодо проведення «загальнокримського референдуму» та приєднання до Російської Федерації. Разом з тим, незаконно було проведено численні кадрові призначення місцевих держслужбовців.

З огляду на величезну кількість правопорушень самопроголошеній владі бракує досвідчених кваліфікованих професіоналів,

адже на відміну від нещодавнього відокремлення півострова від України, рішення про передачу Криму до складу УРСР 1954 р. ухвалювалося з дотриманням усіх нормативних актів Радянського Союзу, як і включення АРК до складу незалежної України. Інвестиція Кремля в проросійську еліту півострова спричинила «Кримський переворот», а подальше проведення незаконних виборів закріпить при владі нову російську еліту, яка витіснить інші місцеві потуги та розпочне новий розподіл сфер впливу на півострові.

Майбутнє Тавриди

Станом на сьогодні відбувається незаконне захоплення майна України (у тому числі військових об'єктів, техніки та обладнання) на території півострова, російський уряд продовжує надавати громадянство Росії жителям Криму за спрощеною процедурою, виникають конфлікти на соціальному ґрунті між різними представниками населення.

Унаслідок зазначених дій Крим знову став центром світового геополітичного напруження, нагадуючи всім про забутий плач

міст Тавриди. Кримські татари вкотре опинились у скрутній ситуації, як у 1791 р., коли після підписання Ясського мирного договору між Османською та Російською імперіями велика кількість кримськотатарського населення іммігрувала, а частина, яка залишилась, мала пристосовуватися до нового життя у новонабутій батьківщині. Слід додати, що російська влада диктувала їм свої правила гри до 1944 р., після чого депортувала цілий народ. Натомість у сучасній ситуації Державна прикордонна служба України вже почала рахувати кількість біженців, чисельність яких за попередніми даними становить понад 2000 осіб, серед яких переважають представники кримськотатарського населення.

Що очікує людей, які залишатимуться на окупованій території? По-перше, слід зазначити, що з економічної точки зору Автономна Республіка Крим для України – збитковий регіон. Протягом першого півріччя 2013 р. автономія перерахувала 1,94 млрд. грн. в Держбюджет України, отримавши за той же період майже 5,72 млрд. гривень. Кримська енергосистема залежить від укра-

їнських енергоносіїв на 85%, водопостачання відбувається через Північно-Кримський канал, який забезпечує потреби кримчан у воді на 75%. Постачання всіх продуктів життєдіяльності відбувається через транспортний зв'язок із материковою Україною [10]. З огляду на тотальну залежність півострова від України, погіршення відносин із Києвом призведе до підвищення вартості продуктів, тарифів на електроенергію та воду разом з імовірним підвищенням цін за комунальні послуги відповідно до російського зразка.

По-друге, військова повинність відповідно до закону РФ «Про військову повинність та військову службу» передбачає призов до армії всіх громадян чоловічої статі від 18 до 27 років, які служитимуть своїй Батьківщині на територіях Далекого Сходу та у політично нестабільних регіонах Росії. Слід зазначити, що смертність військових станом на 2010 р. становила майже 500 осіб на рік, після чого Міністерство оборони РФ припинило оприлюднення таких статистичних даних [1].

По-третє, згідно з російським законодавством, будь-які прояви протестів заборонено та караються сплатою штрафу або ув'язненням. У разі розчарування новою владою населення Криму не зможе законним шляхом провести новий референдум, проголосити незалежну республіку або приєднатись до іншої країни.

На території півострова вже розпочався розподіл різних бізнес-сфер, про що свідчить динамічна «націоналізація» майна. Окрім присвоєння державних санаторіїв України представниками нової влади було захоплено приміщення та плавзасоби Океанаріуму, «націоналізовано» Нікітський ботанічний сад, Національний інститут винограду і вина «Магарах», завод шампанських вин «Новий світ», «Національне виробничо-аграрне об'єднання «Масандра», Сімферопольський виноробний завод, «Кримський зерновий елеватор», «Кримзернопром», усі лісові господарства та природні заповідники півострова.

Для жителів півострова залишається багато неви-

рішених соціальних питань (відновлення реєстрів Міністерства юстиції, які налічували особові картки платників податків Криму, перелік громадських організацій, підприємств та ін.; Міграційної служби, яка мала дані про всіх мешканців півострова, паспорти для виїзду за кордон; реєстри пенсійного фонду, ДПС, ЖКГ та ін.).

У разі подальших нелегітимних дій авторитарної кримської влади та відсутності діалогу з Україною існує висока вірогідність того, що Таврида опиниться в «економічній блокаді», стане ізольованою територією, що може призвести до занепаду економіки півострова через кардинальні збитки в основній галузі (туризм) та зниження рівня життя. У світовій практиці такий сценарій дій має свій логічний фінал – народну революцію, про що свідчить «Арабська весна» та останні події в Україні.

Список використаних джерел:

1. Гомзикова Светлана «Груз 200» под. грифом «секретно» [Електронний ресурс] // Свободная Пресса – 2014 – Режим доступу до статті: <http://svpressa.ru/society/article/81362/>
2. Декларация Организации Объединенных Наций о правах коренных народов [Електронний ресурс]. –

Режим доступу: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/indigenous_rights.shtml

3. Дергачев В. Геополитическая трансформация Крыма / В. Дергачев // Вестник аналитики. – №3, 2008.

4. Досье С. Аксенова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://espreso.tv/article/2014/03/06/serhiy_hoblin_aksenov_dosye

5. Конвенция о коренных народах и народах, ведущих племенной образ жизни в независимых странах [Електронний ресурс]. –

Режим доступу: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/iol169.shtml

6. Макиавелли Н. Государь. Рассуждения о первой декаде Тита Ливия / Н. Макиавелли / Феникс. – Ростов-на-Дону, 1998. – 573 с.

7. Мокрушин С. Консоль – пирамида покатила [Електронний ресурс] // Публичные деньги – 2013. – Режим доступу: <http://money.investigator.org.ua/articles/4685/>

8. Проект Закону «Про статус крымскотатарского народа» №4433 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=50220

9. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций / С. Хантингтон / Издательство АСТ. – М., 2003. – 209 с.

10. Шнак Ю. Развод по-крымски [Електронний ресурс] // Forbes – 2014. – Режим доступу: <http://forbes.ua/nation/1366820-razvod-po-krymski>

АНОТАЦІЯ

У статті аналізуються події в контексті анексії Автономної Республіки Крим; досліджується поняття «корінний народ Криму»; розглядається питання приходу до влади сучасної еліти на півострові; моделюється подальший розвиток ситуації.

Ключові слова: геополітика, окупація, анексія, корінний народ, еліта.

АННОТАЦИЯ

В статье анализируются события в контексте аннексии Автономной Республики Крым; исследуется понятие «коренной народ Крыма»; рассматривается вопрос прихода к власти современной элиты на полуострове; моделируется дальнейшее развитие ситуации.

Ключевые слова: геополитика, оккупация, аннексия, коренной народ, элита.

Гуманітарне співробітництво України та Росії

УДК 327.7 (477)+351.88

Співпраця України та Росії в гуманітарній сфері охоплює цілий пласт питань, важливість яких підтверджують завдання національної безпеки кожної з держав. Неадекватне сприйняття загроз національній безпеці в етнонаціональній і релігійній сферах часто провокувало зовнішні та внутрішні конфлікти, соціальні вибухи. Одним зі шляхів попередження таких сценаріїв є своєчасна підготовка до них, дії на випередження та попередження можливих подій, прогнозування можливого розгортання конфлікту, фактично, своєчасне застосування механізму превентивної дипломатії. Потенційна загроза таких явищ вимагає також своєчасних політико-правових дій владних структур.

Виходячи з необхідності вирішення гуманітарних завдань у зовнішньополітичній сфері, Російська Федерація визначила пострадянський простір зоною своїх життєво важливих інтересів. Одним з об'єктів постійної уваги російських владних структур є етнічне російське населення в СНД, яке трактується досить широко — як співвітчизники. Про це було заявлено ще в 1995 р. у відомому документі, затвердженому Президентом Росії Б.М. Єльциним «Стратегічний курс РФ щодо країн-учасниць СНД». До співвітчизників російські експерти зараховують усіх представників як російського етносу, так і

осіб, які сповідують російську національну ідею.

Кількість цього населення в даному регіоні за деякими оцінками перевищує 25 млн. осіб, із яких приблизно 8 млн. проживають в Україні. Росія розглядає співвітчизників як засіб зміцнення своїх позицій у внутрішньополітичному просторі країн Співдружності, а також об'єднуючий фактор між метрополією та околицями. Росія покладає на цей своєрідний плацдарм особливі надії в реалізації своїх геополітичних планів. Нагадаємо, що Україна дотримується міжнародних норм і принципів захисту прав представників усіх народів, які проживають на її території [1]. Певний інтерес, у зв'язку з цим, становить досвід і практика Росії із залучення в країну «своїх» співвітчизників. Особливе ставлення до співвітчизників простежується в першу чергу у формуванні відповідної законодавчої бази з розширення та закріплення їхніх прав на законодавчому рівні. Так, внесені зміни до закону про громадянство РФ (2001 р.) було закріплено й у законі «Про поправки до Закону про громадянство», затвердженому Радою Федерації ФС РФ 29 жовтня 2003 р. [2]. Цим документом значно спрощувався порядок отримання російського громадянства колишнім громадянам СРСР, які зареєстровані за місцем проживання в Росії на 1 липня 2002 р., ветеранам

Summary

The article describes the evolution of Ukrainian-Russian relations in the human sphere, the aggressive policy of Russia at the present stage, questions about labor and illegal migrants, the influence of Russian language, Russian politics public organizations, Ukraine policy and approaches to complex issues to find compromises. Forecast scenarios are analyzed and possible interaction between the two countries in the search for compromise solutions.

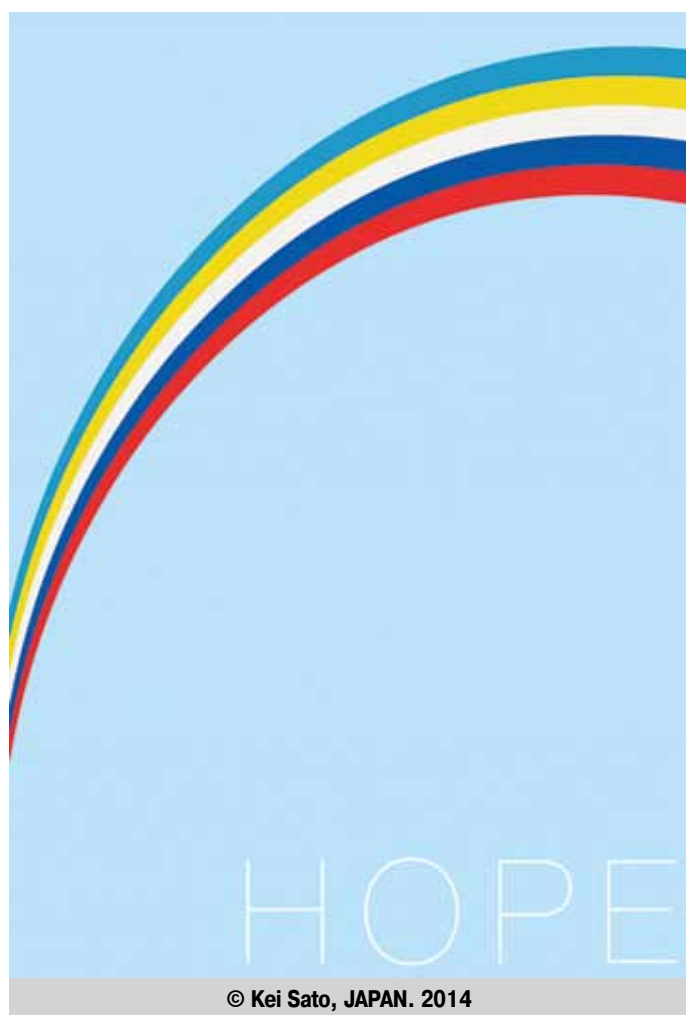
Keywords: evolution, humanitarian sphere, compatriots, security, russian policy.

Другої світової війни, дітям та недієздатним особам, які є іноземними громадянами і особами без громадянства. Крім того, спрощений порядок отримання громадянства передбачений також для громадян колишнього СРСР, які здобули середню або вищу професійну освіту у вузах Росії після 1 липня 2002 р., а також, для тих, хто не менше трьох років служив за контрактом у російських збройних силах.

Прискорена реалізація законодавчих ініціатив у цій сфері зумовлена в першу чергу процесом неблаганного скорочення чисельності російського населення. Тому залучення в країну дієздатних осіб стало найпершим завданням державної важливості для Росії. Прогнозувалося, що законодавчими ініціативами щодо спрощеної схеми отримання громадянства в Росію вдасться залучити приблизно 20-25 млн. осіб. При цьому основними джерелами для залучення молодого працездатного населення в першу чергу розглядалися Республіка Білорусь і Україна. Зауважимо, що з точки зору національних інтересів нашої країни виїзд досить значної маси українських трудящих, у тому числі й представників наукової еліти на заро-

бітки в Росію, де вони часто залишаються на постійне місце проживання, розглядається загрозою стабільності та розвитку Української держави.

До питання про трудових мігрантів. Переважаюче число трудових мігрантів з України виїздить у Росію на сезонні або постійні роботи, що стає, практично, основним джерелом їх доходів, а в деяких випадках — існування. Певна частина людей цієї категорії також поповнює список громадян Росії. Такі працівники зайняті в основному в тих сферах, у які з огляду на низьку оплату або важкі умови праці не залучають місцеве населення. Причому роботодавцям вигідно працевлаштовувати працівників на тимчасову роботу, не піклуючись про їх соціальні гарантії та облаштування. Таким чином, близько половини всіх будівельних робітників і третини працівників міського транспорту Москви є трудовими мігрантами, одна третина — вихідці з України. У цілому, за деякими оцінками Посольства України в Росії, чисельність українських працівників у РФ становила в середньому приблизно 1 млн. осіб, а в сезонний пік — понад 3 млн. Із них, за неофіційними даними, кількість легально оформлених пра-

цівників становить лише 5-7% загального числа. Таким чином, переважна більшість наших співвітчизників працюють нелегально [3]. У цілому ж у Росії працює понад 6 млн. «нелегалів», більшість із яких — громадяни України, Китаю, країн Близького та Далекого Сходу. Тільки в Тюменській області українці, які не є громадянами Росії, становлять 32% іноземної робочої сили. Така значна кількість українських мігрантів на території РФ пояснюється кількома причинами:

- культурна та мовна близькість;
- наявність у громадян України родинних зв'язків на території Російської Федерації (за даними

моніторингу Інституту соціології НАН України, в РФ проживають родичі 40% жителів України);

- налагодженість міграційних зв'язків і потоків ще з часів СРСР (нафтова та газова промисловість, будівництво тощо);

- спрощений порядок перетину кордону;

- значні потребами в окремих районах РФ у кваліфікованих робітниках і спеціалістах середньої кваліфікації на будівельних роботах, хімічній, лісовій та лісопереробній промисловості.

Основними районами працевлаштування українських громадян є Москва та Московська область, Республіка Комі, Ханті-Мансійський і Ямало-

Ненецький автономні округи, Білгородська, Ленінградська, Ростовська області, Краснодарський і Красноярський край.

На жаль, більшість українських громадян працює на території Росії за правовим полем. Причинами такого стану справ є діяльність фірм-посередників, які здійснюють роботу з підбору робочої сили серед українських громадян із подальшою передачею їх російським партнерам для використання на роботах в обхід російського законодавства. Російські роботодавці, як правило, не зацікавлені в оформленні дозволів на роботу, особливо некваліфікованих працівників, оскільки з цим пов'язані значні матеріальні витрати. Адже легалізація іноземного працівника передбачає оплату роботодавцем спеціального внеску, розмір якого коливається залежно від кваліфікації працівника. Крім того, легалізація накладає додаткові зобов'язання на роботодавців: гарантування мінімальної заробітної плати, соціального та медичного забезпечення, належних умов праці, а також позбавляє її тих переваг, які він має в разі працевлаштування нелегала (можливість виплачувати меншу зарплату, ніж російському громадянину, відсутність соціальних зобов'язань, гнучкість у звільненні та наймі на роботу тощо).

Найчастіше легалізація не вигідна й самому працівникові, оскільки в такому разі, навіть якщо зарібок збільшується до мінімального рівня, реальна сума, виплачена роботодавцем, у результаті зменшується. Такий стан справ призводить до того, що

90% трудових мігрантів перебувають у сфері тіньової економіки, яка контролюється в основному криміналітетом [4]. У результаті спостерігаються значні порушення прав трудових мігрантів.

Зростає кількість звернень у дипломатичні представництва України в Росії з приводу порушень прав громадян України. Тільки в консульство Посольства України в РФ (Москва) щорічно в середньому звертається до мільйона громадян. Серед питань 50% належать до соціальної сфери, 20% — цивільної та 15% — адміністративної. Найбільша кількість скарг надходить від громадян України, які перебувають у Москві, Московській області [5].

Найпоширенішими порушеннями прав і свобод громадян України на території Російської Федерації, що пов'язані з трудовими правовідносинами, є:

- порушення правил прийому на роботу (без укладання трудових контрактів);
- порушення умов праці, а саме: недотримання санітарних норм у приміщеннях, де проживають українські трудові мігранти, що повинно забезпечуватися адміністрацією відповідних підприємств;
- істотне розходження в оплаті праці порівняно з громадянами Росії.

МЗС України також фіксує факти відмови керівників окремих підприємств у працевлаштуванні громадян України, які постійно проживають на території РФ, із-за їх належності до українського громадянства. Така ситуація змушує громадян України приймати російське громадянство.

Як відомо, існують проблеми зі здійсненням медичного страхування, хоча між нашими державами підписано відповідну міждержавну угоду з цього питання. Крім того, залишає бажати кращого й процедура перетину державного кордону України та Росії.

Серйозною проблемою для українських трудових мігрантів є несприятливе законодавство Російської Федерації щодо банківських переказів. Так, ввезити та пересилати готівкою іноземну валюту дозволяється за умови попереднього ввезення, переказування чи пересилання з наданням відповідних банківських або митних документів. Така ситуація призводить до того, що більшість громадян України, які працюють на території Росії, змушені перевозити зароблені гроші готівкою, часто стаючи об'єктами підвищеної уваги криміналітету та недобросовісних працівників правоохоронних і митних органів. Так, за свідченнями українських громадян, які тимчасово працювали в Москві, при прямуванні в Україну на них «починається полювання» в метрополітені чи інших видах громадського транспорту, посилюється на Київському вокзалі російської столиці та продовжується в поїздах до державного кордону. Середній розмір оплати «тарифу» донедавна становив 100 російських рублів, нині ця сума зросла в кілька разів. У гіршому разі, під загрозою вилучення паспорта громадянина України, який вимагають пред'явити для перевірки, вилучається практично все зароблене. При цьому

далеко не всі громадяни звертаються в правоохоронні органи та органи прокуратури РФ, оскільки довести такі факти досить важко. Таким чином, трудові мігранти фактично позбавлені можливості захищати свої зневажені права та свободи у сфері трудових відносин.

Подібні проблеми на сьогодні покликані вирішувати консульські установи двох країн. Під час проведення чергових українсько-російських консультацій із консульських питань консульських служб міністерств закордонних справ України та Росії підкреслювалося, що трудова міграція з України в Росію, на відміну від інших держав, є законною, таким чином, значна кількість українців перебуває на території Росії на законних підставах. Відповідно, українські трудові мігранти як іноземці, які легально перебувають на території РФ, повинні користуватися всіма правами та свободами, що пов'язані з цим статусом. Але, на жаль, на практиці це не завжди здійснюється.

Прогнозуючи подальший розвиток ситуації навколо питання української трудової міграції в Росії, можна припустити, що вона буде поступово скорочуватися внаслідок протекціоністської політики російської сторони. Прямим підтвердженням цього можна розглядати позицію російського президента В. Путіна, на думку якого, урахувавши, що в РФ працює 2,8 млн. осіб з України, «трудова міграція в умовах економічної кризи, яка до кінця ще не подолана, не повинні створювати непотрібної конкуренції на ринку праці

Автор М. Юдовський (Німеччина)

РФ нашим громадянам» [6]. В умовах неоголошеної війни Росії проти України можна очікувати грубих порушень прав українських трудівників у першій.

Негативним фактором для розвитку вітчизняної науки і техніки є загрозливих масштабів еміграція наукових працівників, спеціалістів вищої кваліфікації. За даними Президії НАН України, лише з її установ у 1994 - 2001 рр. за кордон виїхали 3838 наукових співробітників, у тому числі 3399 на тимчасову роботу та стажування, із яких 842 доктора і 2358 кандидатів наук. Цей процес триває й нині. В основному українські фахівці емігрують до США, ФРН та Росії [7]. За деякими оцінками, за межами України 30% українських учених працюють в інтересах науки та економіки зарубіжних країн. На жаль, високий попит на українських фахівців в основному реалізується на неофіційному ринку, що призводить до прямих втрат України (у середньому — 1 млрд. дол. на рік). Фахівці стверджують, що цю цифру вирахувати нескладно, набагато склад-

ніше оцінити втрати країни, зумовлені неконтрольованим відтоком за кордон фахівців і наукових кадрів.

Зі свого боку Україна також робила певні кроки із залучення в країну іноземних українців. Позитивним фактором, покликаним поліпшити демографічну ситуацію в країні, розглядається Закон України «Про правовий статус закордонних українців», прийнятий Верховною Радою України 20 листопада 2003 р., яким введено пільгові умови для імміграції закордонних українців в Україну. Сутність закону полягає в кардинальних змінах політики відносно осіб українського походження, які проживають за кордоном. Закон визначив правовий статус закордонних українців, дозволив їм в'їзд і перебування в Україні. За законом, закордонний українець — це людина, яка ідентифікує себе українцем, є громадянином іншої держави або особою без громадянства, до того ж може мати українське етнічне походження або бути вихідцем з України. Він може проживати за межами України, зберігати

українську культуру, мову, самосвідомість і не бути громадянином України. Закордонним українцям МЗС України, а також дипломатичні представництва, консульські установи України за кордоном видають спеціальне свідоцтво, яке підтверджує їхній статус [8].

Введення в практику цього закону можна розглядати і як черговий крок до поповнення трудових та інтелектуальних ресурсів, стан яких залишає бажати кращого. За даними останнього перепису, населення України зменшилося на три з половиною мільйона осіб. При цьому перспективи його зростання, крім нещодавнього сплеску народжуваності, поки що не проглядаються. Якщо врахувати досить значну кількість етнічних українців, що проживають у всьому світі (за деякими підрахунками 18-20 млн., у тому числі в Росії, Канаді, США, Казахстані, Молдові, Бразилії, Польщі, Аргентині, Австралії), то можна сподіватися, що прийнятий закон надасть їм широкий вибір і врешті-решт стане затребуваним.

Комплекс досить складних питань виникає з реалізацією Закону України «Про імміграцію» [9]. Іноземними громадянами часто порушуються правила в'їзду в Україну, виїзду і транзитний проїзд через її територію. На жаль, у двосторонніх українсько-російських гуманітарних відносинах трапляються не тільки неусвідомлені помилки, а й провокаційні прийоми. Так, Служба безпеки України (СБУ) була змушена оголошувати відомих російських громадян «персонами нон грата» (небажаними особами) за

некоректну поведінку та заклики антиукраїнського змісту, спрямовані на дестабілізацію ситуації в країні, що розглядається як порушення українського законодавства [10].

Необхідним є двоопрацювання деяких двосторонніх документів, як, наприклад, «Угода між Україною і Російською Федерацією про регулювання процесу переселення і захист прав переселенців» [11]. Необхідно також продумати механізм дієвості українсько-російської «Угоди про реадмісію», враховуючи, що іноземні громадяни, як правило, вихідці з Індії, Пакистану, Китаю, В'єтнаму і т.д., отримавши російські візи, легально прибувають до Росії з тим, щоб потім перейти в Україну з метою подальшого просування до кордонів Європейського Союзу. У результаті посилення прикордонного контролю на кордоні ЄС нелегали часто осідають в Україні.

Для успішної реалізації імміграційного законодавства в Україні було прийнято Програму боротьби з незаконною міграцією, затверджену 18 січня 2001 р. за № 2210 і підкріплену Указом Президента України «Про невідкладні додаткові заходи щодо посилення боротьби з організованою злочинністю і корупцією» від 6 лютого 2003 р. № 84. Було створено єдиний центральний орган виконавчої влади — Державну міграційну службу України, на яку покладено реалізацію імміграційного законодавства, що сприяє забезпеченню належної ефективності управління всім комплексом імміграційних процесів.

Оскільки реальну загрозу національній безпеці України створює, зокрема, нелегальна міграція, низку заходів щодо протистояння цьому явищу запропоновано Радою національної безпеки і оборони України. Про це йдеться в документі «Про напрями державної міграційної політики України та невідкладні заходи щодо підвищення її ефективності» від 15 червня 2007 р. (введено в дію 20 липня 2007 р. Указом Президента України (№ 657/2007)). У документі підкреслюється, що здійснення заходів із реалізації державної міграційної політики України має, зокрема, забезпечити:

- регулювання та диференціацію імміграційних потоків в Україну, у тому числі тимчасового характеру, залежно від інвестиційних, наукових і культурних потреб держави;
- удосконалення національного законодавства про біженців, створення правових інститутів для реалізації прав осіб, які потребують допоміжного та тимчасового захисту;
- ефективна протидія незаконній міграції, посилення відповідальності за пов'язані з нею правопорушення.

При цьому Кабінетові Міністрів України доручалося розробити проект Концепції державної міграційної політики України та внести його в установленому порядку на розгляд Верховної Ради; а також розробити такі законопроекти:

- про основні засади державної міграційної політики України;
- про внесення змін в Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства»

(нова редакція);

- про біженців та осіб, які потребують допоміжного та тимчасового захисту в Україні;

- про ратифікацію Угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Російської Федерації про реадмісію».

Міністерству закордонних справ серед іншого доручалося провести в рамках підготовчих заходів до ратифікації «Угоди про реадмісію між Україною та Європейським Союзом» відповідні консультації щодо участі України в програмі Європейського Союзу з фінансування примусового та добровільного повернення незаконних мігрантів до країни походження чи громадянства; а також прискорити процес завершення демаркації державного кордону України з Республікою Молдова, Республікою Білорусь, Російською Федерацією [12].

Порівняно з міграційною ситуацією в Україні, у Росії приділяється цьому питанню більше уваги: регулярно оновлюються основи міграційної політики. Так, у 1990-ті роки політика була спрямована на заохочення та залучення в країну громадян із країн СНД, і в першу чергу України. При цьому особлива увага приділяється жителям українських регіонів підвищеного ризику, де кількісно переважають росіяни — Криму, розвинених промислових регіонів України (Донецька, Харківська, Дніпропетровська області). Слід зазначити, що російська сторона при цьому пропонує переселенцям не столичні райони для проживання, а глибинку, де економічна ситуація є не найкращою.

Особливу позицію щодо громадян України російського походження займає Російська Федерація: захист співвітчизників за кордоном винесено в перелік стратегічних завдань на найближчу перспективу. При підтримці спеціальних структур РФ (департаментів МЗС і МВС Росії, управлінь у меріях міст) здійснюється широка програма надання всебічної допомоги школам із російською мовою викладання за кордоном, російськомовних періодичних видань, іншим україномовним засобам масової інформації. Так, за інформацією Другого департаменту СНД російського МЗС, у 2010 р. РФ відрахувала на підтримку співвітчизників тільки в Україні понад 1,2 млн. дол. [13]. У травні 2013 р. фінансування Федерального агентства у справах СНД, яке займається питаннями співвітчизників і міжнародним гуманітарним співробітництвом у цілому — Росспівробітництво — провідника «м'якої сили» у російській зовнішній політиці, було збільшено в кілька разів — із 2 млрд. руб. до 9,5 млрд. до 2020 року, що свідчить про особливі завдання, які покладаються владою Росії на діяльність співвітчизників за кордоном.

При цьому особлива увага приділяється російській мові як «феномену міждержавного спілкування». Про необхідність боротьби за поширення та закріплення в країнах СНД російської мови в статусі державної постійно заявляють представники владних структур РФ [14].

На жаль, російські ЗМІ використовують войовничу риторику, нібито на

захист росіян в Україні, при цьому замовчують питання про дотримання прав українців у Росії. Подібні факти антиукраїнської пропаганди в Росії і через російські ЗМІ в Україні досить часто зустрічаються в практиці двосторонніх відносин. Хоча, здавалося б, цілком зрозуміло, що незалежна держава має користуватися своєю державною мовою на власній території. Подібні заяви сприймаються в Україні як намагання штучно створити напруження між двома народами, протиставляючи українців і росіян, які проживають на території нашої держави. Є очевидним, що МЗС РФ намагається відволікти увагу від української незадоволеного забезпечення прав етнічних українців на території самої Росії, де немає жодної української школи, жодної української газети, які підтримувалися б державою» [15].

Особливу роль у консолідації російської діаспори покладено на громадсько-політичні організації, серед яких провідним є Конгрес російських громад (КРО), що об'єднує понад сто регіональних відділень та організацій Міжнародного КРВ у країнах Балтії та СНД (більше 80 тис. членів). До числа найбільш активних міжнародних партнерів КРО і позиційно близьких входять російські громади України [16].

У столиці України працює Російський клуб, центри російської культури та науки, відкрито інтернет-ресурси, виходять росій-

Автор М. Юдовський (Німеччина)

ські газети та журнали («Комсомольська правда в Україні», «Комерсант України», «Известия» тощо).

Спостерігаються зіткнення між «грантоїдами» російських матеріальних засобів. Так, керівництво «Російського товариства Криму» звинуватило керівництво «Російської громади Криму» в нечесних зв'язках зі співробітниками Генерального консульства РФ у Сімферополі. Нібито вони домовилися таким чином, що «Російська громада» отримує хороше фінансування, а працівники консульства так звані відкати або, по-простому, хабарі. Кримські спостерігачі нагадують, що ця історія не перша й не остання. Не так давно «Російська громада Криму» вже була в центрі фінансового скандалу. Рахункова палата кримського парламенту перевірила витрати коштів, спрямованих на проведення щорічного фестивалю «Велике російське слово» у 2008 і 2009 роках. У ході

перевірки виявилось, що 77 тис. доларів із загальної суми 130 тис. дол. були використані з грубими порушеннями законодавства. У корупційних скандалах звинувачують активіста Сергія Цекова, який нині є заступником голови Всеукраїнської координаційної ради організацій російських співвітчизників. Керівником організації в листопаді 2010 р. було обрано Вадима Колесніченка.

У процесі розроблення програм подальшого співробітництва України та Росії в гуманітарній сфері необхідно врахо-

вувати, що поштовхом до безпосереднього розгортання етнічного протистояння в першу чергу виступають складові культурно-національної ідентичності національної групи. Тут і поширеність, і статус титульної мови та мов національних меншин; історичний досвід власної держави. Гуманітарний чинник використовується певними силами по обидві сторони кордону в політичних цілях, із поступовим поверненням «російськості» в Україну: посиленням позицій російської мови та впливу російської культури кількісним зростанням російськомовних видань, появою російських каналів на телебаченні, збільшенням інформаційних годин радіо і телебачення. Поряд із позитивними наслідками такої політики — відновлення та поширення знань про видатних російських письменників, діячів науки і культури, спостерігається витіснення української історії, літератури, а також

звуження простору поширення української ідентичності, при цьому насаджується низькопробна культура мас-медіа російського походження.

В односторонньому порядку (ураховуючи значну фінансову міць Росії) відбувається співробітництво в галузі освіти. Це виявляється у тому, що хоча й підписано двосторонню угоду про створення та функціонування філій вищих навчальних закладів на територіях обох держав, російська сторона відкриває науково-дослідні центри, інститути зусиллями російських представників в Україні: фонду академіка РАН Ж. Алфьорова, філії Московського держуніверситету, МДІМВ тощо з подальшим «вимиванням» української талановитої молоді в Росію. З боку України нічого подібного не спостерігається.

Не додає позитиву у двосторонніх відносинах і позиція Росії в конфесійному питанні: проблема розколу церков і церковного протистояння в Україні не сприяє єдності українського суспільства, що РФ використовує у своїх геополітичних інтересах.

Ситуація, що складається останнім часом у гуманітарній сфері з урахуванням оновленої російської концепції національної безпеки, політики російського керівництва, націленої на жорсткий захист національних інтересів Росії та повернення їй впливових важелів на пострадянському просторі, дає змогу припустити посилення тиску за всіма напрямками двостороннього спілкування України з РФ та в рамках СНД або інших субрегіональних

структур.

З боку Росії вже спостерігаємо перегляд договірно-правової бази, використання питання «співвітчизники» для втручання у внутрішні справи Української держави; чергову розкрутку статусу російської мови з вимогою надання їй статусу другої державної тощо. У такій ситуації не залишається сторонніми спостерігачами російські організації в Україні, фінансовані РФ.

З метою дій на випередження українській стороні бажано б активізувати роботу щодо доведення до логічного завершення прийняття низки законодавчих актів, покликаних захистити та поліпшити становище українських трудових мігрантів, зокрема в Росії; переглянути договірно-правову базу, ураховуючи міжнародні стандарти. Бажано також привернути увагу відповідальних установ по обидві сторони кордону до необхідності поліпшення інформаційного іміджу України та об'єктивної оцінки російської політики, неприпустимість антиукраїнської риторики російських ЗМІ.

Список використаних джерел:

- 1.См.: Документи ООН про права представників етнічних меншин (резолюція 47/135 Генеральної Асамблеї ООН від 18 грудня 1992 р. - <http://www.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>: Закон України «Про національні меншини в Україні». Документ 2494-12 // Відомості Верховної Ради (ВВР). - 1992. - №36, ст.529; Закон України «Про основи національної безпеки України» від 19.06.2003 № 964-IV. - www.rada.gov.ua.
- 2.См.: www.president.kremlin.ru, www.rada.gov.ua, www.duma.gov.ru; Західний дрейф // Експерт. - №39(394). - 2003. -

20 жовтня.

3. Карпачова Н.І. Стан дотримання та захисту прав громадян України за кордоном. Спеціальна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. К., 2003. - С. 57.
4. Управління по роботі зі співвітчизниками МЗС Російської Федерації. - Режим доступу: <http://www.mintrud.ru>
5. Брітченко С. Деякі питання регулювання імміграційних процесів в Україні // Бюлетень Міністерства юстиції України. - 2003. - № 8; Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про пенсійне забезпечення» від 22 травня 2003, № 854-IV // Відомості Верховної Ради України. - 2003. - №36, ст. 278; Л. Поволоцкая. Гроші // Факти. - 2004. - 17 січня.
6. Путіна не влаштовують мігранти з України. - <http://zik.com.ua/ru/news/2010/02/17/2173446>
7. Рябоконь Л. Тест на успішність // День. - 2003. - 17 грудня.
8. Постанова Верховної Ради України від 06.02.2003 №496-IV «Про прийняття за основу проекту Закону України про правовий статус закордонних українців» №496-IV від 6.02.2003 р.
9. Відомості Верховної Ради України. - 2001 р. - № 41. - ст. 197.
10. Юрію Лужкову перекирили Україну // Мер Москви оголошений персоною нон грата // «Коммерсантъ». - №

79(3896). - 13.05.2008.

11. Закон України «Про громадянство України» від 18.01.2001 р., № 2235-III, набрав чинності 1 квітня 2001 р.
12. Про Угоду між Урядом Російської Федерації і Кабінетом Міністрів України про взаємне визнання й еквівалентність документів про освіту й учені звання. № 299 // Інформаційний бюлетень МЗС РФ. 24 квітня 2000 р.
13. Віктор Дяченко. У Криму не поділили «російські» гроші [Електронний ресурс]. - Режим доступу: Віктор Дяченко <http://www.from-ua.com/voice/a576f4f707f8e.html/>.
14. ІНТЕРФАКС-УКРАЇНА - 2003. - 19 квітня; <http://mfa.gov.ua/>
15. Повідомлення прес-служби Державної Думи Федеральних Зборів Російської Федерації «Про засідання Ради Собору слов'янських народів» 26 червня 2002 р. (за матеріалами бюлетеня «Думська огляд» № 87 (1241) 25 червня 2002 року).
16. Віктор Ющенко вимагає очистити національний ефір від зарубіжних ЗМІ // «Коммерсантъ». - 47 (3864). - 22.03.2008 р.

Людмила ЧЕКАЛЕНКО,
доктор політичних наук, професор,
Дипломатична академія України при МЗС;
Марія ВАСИЛЬЄВА,
Дипломатична академія України при МЗС

АННОТАЦІЯ

В статті рассматривается эволюция украинско-российских отношений в гуманитарной сфере, агрессивная политика России на современном этапе, вопросы о трудовых и незаконных мигрантах, распространении русского языка, политике российских общественных организаций, подходы Украины к сложным вопросам нахождения компромиссных решений. Анализируются прогнозные сценарии и возможные варианты взаимодействия двух стран в поисках компромиссных решений.

Ключевые слова: эволюция, гуманитарная сфера, соотечественники, безопасность, политика России.

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто еволюцію українсько-російських відносин у гуманітарній сфері, агресивну політику Росії на сучасному етапі, питання трудових і незаконних мігрантів, розповсюдження російської мови, політику російських громадських організацій, підходи України до складних питань пошуку відповідних засобів. Аналізуються прогнозні сценарії та можливі варіанти взаємодії двох країн у пошуках компромісних рішень.

Ключові слова: еволюція, гуманітарна сфера, співвітчизники, безпека, політика Росії.

І Крим, і Рим, і мідні труби...

Василь МАЛЯРЕНКО,
Голова Верховного Суду
України (2002-2006 рр.)

Президія Верховної Ради СРСР 19 лютого 1954 р. видала наказ «Про передачу Кримської області зі складу РРФСР до складу УРСР». Причиною цього рішення стала надзвичайно важка економічна ситуація на півострові, яку спричинила повоєнна розруха, а також гостра нестача робочих рук після депортації кримських татар. Передача Криму до складу УРСР відбулася із таким формулюванням: «Враховуючи спільність економіки, територіальну близькість і тісні господарчі та культурні зв'язки між Кримською областю та Українською РСР». Минуло 60 років і кримська карта стала джокером у грі впливових міжнародних гравців. Із проханням прокоментувати деякі правові аспекти окупаційної політики Російської Федерації щодо України, перспективи звернення нашої держави до авторитетних міжнародних судів, а також механізми повернення довіри українців до власної судової системи «З.С.» звернувся до Василя МАЛЯРЕНКА, спеці-

ліста у сфері судочинства, члена-кореспондента Національної академії правових наук України, доктора юридичних наук, професора, судді вищого кваліфікаційного класу, заслуженого юриста України, Голови Верховного Суду України (2002 -2006 рр.)

Василь Маляренко: Для того, щоб зрозуміти сьогоднішню ситуацію в Криму, треба згадати, чим ментально є Кримський півострів у цілому і, зокрема, Севастополь для Росії. РФ співає пісні про Севастополь, у тому числі гімн міста, який було затверджено 29 липня 1954 р. рішенням I сесії Севастопольської міськради ХХІІ скликання:

«Легендарный Севастополь,

Неприступный для врагов.

Севастополь, Севастополь —

Гордость русских моряков!»

Можна сказати, що Севастополь для росіян – святе місце. Вони його свого часу приєднали до України тільки тому, що не

мали жодних можливостей для господарювання з території Росії.

За 60 років, що минули з 1954 р., усі ключові проблеми Україною було вирішено. Зокрема, до Криму прийшла вода (раніше це була засушлива зона, особливо північна частина), проведено газ, електроенергію, побудовано транспортні комунікації, зроблено чимало іншого. Тепер Росії вигідно мати Крим у своєму складі. У тому, що Україна продовжуватиме постачання води, росіяни сумнівів не мають, як і щодо електроенергії та газу, оскільки ми енергетично залежні від Російської Федерації. І відповіддю на відключення Криму від життєво необхідних джерел миттєво стане енергетичний тиск на Україну. Захопивши Крим, Росія отримала контроль над Чорним морем і південною Європою. Тепер вона не платить за оренду флоту, який базується в Севастополі на постійній основі. Домовленості про знижки для України на газ також втратили свою актуальність. РФ захопи-

ла газові родовища на шельфі моря. Тепер у неї немає кордонних проблем у Керченській протоці. Тобто Росія отримала колосальний економічний і політичний зиск від анексії Криму – позбулася величезних витрат, здобула контроль над морем і південною Європою, а також – прекрасний санаторій на узбережжі, адже землі південного Криму – надзвичайно ласий шматок.

«З.С.»: Як Ви оцінюєте дії Російської Федерації в Криму з правової точки зору?

Василь Маляренко: Звичайно, негативно. Я не бачу в цих діях правової логіки, лише голий прагматизм і нахабство, використання найменших зачіпок, що дають змогу Кремлю досягти своїх цілей.

«З.С.»: Чи можна очікувати продовження спроби анексії українських територій?

Василь Маляренко: Думаю, ні. Для Російської Федерації наступні вторгнення будуть проблематичними. Тому що одна справа – Крим зі статусом автономної республіки, яка мала певні державні повноваження. Історія передачі Кримської області до складу УРСР дозволяла теоретично апелювати до того, що М.С. Хрущов щось зробив помилково і керівництво Радянського Союзу помилилося. На Донбасі, на Сході України – нічого подібного немає, а отже, немає жодних правових підстав.

«З.С.»: *Офіційною версією вторгнення військових РФ на територію Криму став захист росіян, які там мешкають.*

Василь Маляренко: Рятувати росіян можна де завгодно – і у Сполучених Штатах, і в Канаді, і в Австралії, це не є аргументом для введення військ. Це протизаконне діяння.

«З.С.»: *Чи прогнозуєте Ви, що, надихнувшись кримською ситуацією, різні учасники великих ігор у світі продовжать таку практику. Скажімо, приналежність Аляски, Курильських островів, інших територій, що кілька сторіч тому змінили своїх власників?*

Василь Маляренко: Виключно на рівні анекдотів, балагурства і не більше. Великого перерозподілу світу не очікую. Моя впевненість базується на тому, що сам світ змінився і ніхто на подібні авантюри сьогодні не піде. Нинішня кримська ситуація обмежується виключно півостровом. Я це відчуваю своїм нутром, так мені підказує мій досвід – Крим не перетвориться на процес, який набуватиме подальшого поширення.

«З.С.»: *Практично всі країни світу вкрай негативно поставилися до дій Росії щодо України, однак, схоже, оцінка міжнародних організацій і окремих держав ніяк не впливає на окупаційні плани Москви. Чому?*

Василь Маляренко: Вона не помічає голоси, що лунають з усіх усюд на підтримку України, оскільки від неї майже всі залежні, а наша країна надзвичайно слабка. Тому фактично всі щось голосно

обіцяють, а реально роблять не дуже багато.

«З.С.»: *Фактично це означає, що Російська Федерація може безкарно продовжувати свої злочинні дії на території України. Чи можемо ми розраховувати на захист у міжнародних судах?*

Василь Маляренко: Це абсолютно правильний шлях. Треба боротися за Крим, використовуючи можливості міжнародної судової системи. Іншого виходу у нас немає. Треба подавати до міжнародних судів позови про незаконну анексію Криму, незаконне привласнення землі, незаконне привласнення державного і приватного майна, завдання йому непоправної шкоди. Рішення за кожним таким позовом повинні ухвалювати міжнародні судові структури. Зважаючи на підтримку, яку нині Україна має у світі, а також виходячи з суто юридичної аргументації, перспективи у таких справах є дуже хорошими.

«З.С.»: *Ви стільки років пропрацювали у вітчизняній судовій системі, що, напевно, добре знаєте рівень фахової підготовки українських правників. Чи є у нас достатньо кваліфіковані адвокати, здатні оперативно підготувати необхідні позови та забезпечити їх супроводження в міжнародних судах?*

Василь Маляренко: Звичайно! Невже ви думаете, що Україна зовсім обезлюдніла? Однак треба бути готовими до того, що подібні судові процеси є тривалими. Окремі країни судяться роками, а то й десятиріччями.

«З.С.»: *Чи є рішення міжнародних судів обов'язковим до виконання, зокрема, Російською Федерацією?*

Василь Маляренко: Це надзвичайно складне запитання. Приміром, Україна отримала низку рішень Європейського суду з прав людини, які роками не виконують, а Європейський суд з прав людини нічого не може зробити для того, аби наша держава виконала ухвалені ним рішення – обов'язкове для виконання. Так і стосовно Росії. Звичайно, рішення найвірогідніше будуть ухвалені на користь України, однак вони матимуть передусім

величезне прецедентне і політичне значення. Якщо міжнародною судовою владою буде зафіксовано, що Крим анексовано незаконно, Україна отримає колосальний аргумент на свою користь, який не втратить ваги не лише протягом ближчих місяців, років чи десятиріч – а впродовж наступних століть. Адже не все під Місяцем дається один раз і назавжди. Крим був і грецьким, і римським, і половецьким, і татарським, і генуезьким – чийм він тільки не був! Сказати, що виключно Російська Федерація може претендувати на цю територію – вели-

чезна історична та політична дурниця.

«З.С.»: *Кримські татари підняли питання (раніше воно чомусь не поставало) про статус корінного народу. Як це може мати наслідки?*

Василь Маляренко: Кримські татари мають право як корінний народ сказати: «Ми господарі на Кримському півострові, ми маємо право на свою державність». Однак вони також залежні від Російської Федерації і будуть працювати в її урядових установах, співпрацювати з ними. Іншого виходу вони не мають. Крім того, рішення про особливий статус корінного народу було ухвалено кримськими татарами після акту анексії Криму Російською Федерацією та включення її до складу останньої. Тобто постфактум. Отже, юридично, це рішення має малесеньке реально-прикладне значення. Передусім, воно важливе політично. Однак, може стати додатковим аргументом під час розгляду справ щодо незаконної анексії Криму Російською Федерацією в міжнародних судах. Ще раз хочу підкреслити – це справа не одного дня. Міжнародні суди ведуть справи дуже повільно, але дуже надійно. Вони придивляються до кожної дрібниці, глибоко копають, глибоко досліджують.

«З.С.»: *І, напевно, саме тому користуються довірою міжнародної спільноти. Рівень довіри українських громадян до українських судів і суддів надзвичайно низький. У чому причина?*

Василь Маляренко:

Спочатку треба розібратися в цій довірі. Результати соціологічних досліджень на сьогодні стверджують, що довіра до судів коливається в межах 5-8%. Проте ми не знаємо, хто саме брав участь у опитуванні – люди, які ніколи не були в суді та користувалися виключно негативною інформацією, поширюваною ЗМІ? Чи було опитано тих, хто виграв справу, чи тих, хто програв? Статистика свідчить, що в судах України щороку розглядається 5-6 млн. справ (у попередні роки – 8 млн.). І лише 10% судових рішень оскаржуються. І лише 9% із оскаржених попередніх судових рішень визнаються неправочинними та скасовуються або змінюються. Тобто реально з 6 млн. справ лише кілька тисяч переглядається судами вищої інстанції та лише близько 10% із них визнаються помилковими. Треба знати, що на судові рішення в Європейський суд із прав людини наші громадяни скаржаться в рідкісних випадках. Основна маса скарг – на дії органів досудового розслідування та органів, що виконують судові рішення. Тобто в цілому судова система працює більш-менш надійно. І це є реальним доказом довіри до неї. А

населення вважає, що не можна довіряти судам тільки тому, що бачить по телебаченню окремі замовні судові процеси, читає статті у ЗМІ, які, на жаль, повністю дискредитують судову систему загалом. Чим є судова система? Це одна з гілок державної влади. Більше того, древні філософи вважали судову систему фундаментом усієї держави. Якщо її дискредитувати, шельмувати, це означає розвалювати фундаментальні основи державності. Це означає шельмувати і дискредитувати саму державу.

Треба виходити з того, що критикувати можна лише конкретного суддю за результатами розгляду конкретної справи, а не всю систему. Більша частина суддів – це нормальні люди, як агрономи, зоотехніки, інженери та інші. Суддів-негідників, як і всіх інших негідників, треба карати. А тих, хто чесно виконує свої обов'язки за будь-якої влади, треба поважати і дати їм можливість працювати. Кваліфіковані безробітні судді по вулиці просто так не ходять. Суддю треба навчити, виростити, виховати – це дуже тривалий процес.

«З.С.»: *Якби існував*

лакмусовий папірець, що дав би змогу відрізнити добropорядну людину від негідника...

Василь Маляренко: Скажу вам так, під люстрацію може потрапити абсолютно чиста людина, а грішну може й не зачепити справедливий гнів, бо вона хитріша, виверткіша. Приміром, отримав суддя від батьків певні кошти, які ті все життя збирали дитині на квартиру, він поклав їх на банківський рахунок. Його запитують – звідки ти взяв гроші? Він каже – тато і мама подарували. Йому не вірять. Водночас хабарник гроші, які отримав як хабар, ніколи на банківський рахунок не покладе, буде їх ховати, і виявиться чистеньким.

«З.С.»: *Якби Вам дозволялося робити коментар до законопроектів про люстрацію, на чому б наголосили?*

Василь Маляренко: По-перше, є Конституція України, у якій записано, що суддя може нести відповідальність за діяння, передбачені конституцією, і лише перед тими структурами, які передбачені конституцією. Суддя повинен відповідати лише відповідно до конституції держави. Це моя позиція.

«З.С.»: *Як Ви ставитеся до того, що голову суду будуть не призначати, а обирати колективом суддів терміном на один рік?*

Василь Маляренко: Я про це писав безліч разів у своїх статтях, проводив цю думку на Конституційній асамблеї. Переконаний, що голова суду, інші керівники повинні обиратися колективом суддів. І тоді голова суду не зможе

тиснути на суддю, який віддав за нього свій голос.

Адже головний механізм усіх незаконних рішень, які суддя виносить, виходять від голови суду. Бо саме до голови йдуть прохачі і змушують його тиснути на суддю. У багатьох країнах Європи голови судів обираються колективом. Є країни, у яких по черзі щороку терміном на один рік стає головою суду найстарший. Звичайно, цього замало, щоб вирішити всі проблеми, що накопичилися в судовій системі України. На жаль, ми відмовилися від безлічі позитивних організаційних інструментів, які добре себе зарекомендували в попередні часи. Наприклад, нині відсутня практика перевірки організації роботи в судах. Раніше спеціальні бригади перевіряли не стільки справи, що перебували на розгляді, скільки практику їх розгляду, зберігання речових доказів тощо. Коли я у 80-му році був обраний до Верховного Суду України, голова цього суду відкомандирував мене до Подільського районного суду в місті Києві, оскільки мене ніхто не знав. І я інкогніто, у старенькому одязі, непримітний, сидів у куточку і слухав усі процеси. Через два дні «розкрився» і попросив протоколи судових засідань. Виявилося – прокурора не було, а його виступ у протоколі записано, адвоката не було, а його виступ у протоколі записано. Тобто суцільний фальш. Звичайно, винних було покарано.

Раніше за діями судді існував колегіальний контроль. Прийшов суддя на посаду, попрацював 6 місяців, результати його діяльності вивчав най-

більш кваліфікований суддя і виносив на колективне обговорення. Ще через півроку знову всі справи вивчаються і знову обговорюються. І кожен знає, що не можна схибити, оскільки твою роботу будуть вивчати й оцінювати твої ж колеги.

Чому сьогодні багато справ розглядаються незаконно, але ніким не оскаржуються і виконуються (це – найголовніша проблема і найбільший головний біль)? Так є, оскільки суддя вступає у змову з прокурором, адвокатом, вони утрюх вирішують справу і здають її в архів. Були часи, коли в такий спосіб судові рішення виносили в туалетах, коридорах, деінде. Перевіряючий орган, попри те, що скарги немає, повинен переглянути всі справи і за наявності незаконного рішення скасувати його або змінити. Тоді кожний суддя буде знати, що не сьогодні-завтра незаконне судові рішення буде скасовано, а він – покараний. На жаль, нині цього немає, що стало однією з головних проблем забезпечення законності в судах. Разовими люстраціями

справі не зарадиш...

«З.С.»: Якими є перспективи проведення судової реформи, про що розмови не вщухають протягом двох десятиріч незалежності України?

Василь Маляренко:

Реформа повинна полягати в тому, щоб примусити суддю виносити рішення по справі лише в точній відповідності до закону. А це значить, що його треба обставити з усіх боків такими організаційними заходами, щоб він не міг зробити зайвого кроку ані вправо, ані вліво – ось і все. Тобто судовою реформою повинні займатися виключно спеціалісти, які знають тонкі матерії, тонкі нюанси, у тому числі механізми розподілу справ між суддями. Втручання в судову справу невігласів, які ніколи в суді не працювали і не розуміють специфіки цієї роботи, вже зумовили багато проблем. Практикуючі судді стикаються з ними щодня, зокрема, застосовуючи нову редакцію Кримінального процесуального кодексу України. Окрім того, на сьогодні в Україні існує дві структури, які

оцінюють поведінку суддів – Вища рада юстиції та Вища кваліфікаційна комісія України. У Європі немає жодної країни, у якій професійними та моральними чеснотами суддів опікувалося б дві інституції. Оскільки це є дублювання, осередок конфліктності. Між Вищою радою юстиції та Вищою кваліфікаційною комісією України існує перманентний конфлікт – хто з них головніший, розумніший, святіший, чиє слово останнє. Це неправильно. Повинна бути одна структура, яка напрацьовує одну лінію поведінки, один єдиний підхід до суддів.

«З.С.»: Зміни, про які Ви говорите, не потребують значних коштів та інших матеріальних ресурсів – виключно бажання й організаційних зусиль. Коли реально можна запровадити їх у повсякденне суддівське життя?

Василь Маляренко: Я скажу вам зараз дуже крамольні слова. Чи потрібен владі – тим людям, які при владі, абсолютно незалежний суд?

Той, хто при владі, каже – навіщо мені така влада, якщо вона не є повною, навіщо мені такий суд, якщо моя влада там нічого не варта? Чи потрібен незалежний суд тим людям, у яких є великі гроші? Ці люди кажуть – навіщо мені такий суд, у якому мої гроші нічого не значать. І так далі... Тобто суспільство ще не доросло, на жаль, до усвідомлення того, що суд повинен бути дійсно незалежним державним органом влади.

*Інтерв'ю підготувала
Ольга Таукач, 4 квітня
2014 року*

Традиції європейської та української дипломатичної практики: історична ретроспектива

УДК 94:327

Вячеслав ЦІВАТИЙ,
перший проректор
Дипломатичної академії
України при МЗС, кандидат
історичних наук, доцент
кафедри дипломатичної та
консульської служби,
заслужений працівник освіти
України

Упродовж своєї багатомілітної історії Україна на всіх етапах існування державності активно впроваджувала в процесі державотворення елементи дипломатичного протоколу, етикету та церемоніалу в контексті загальноєвропейської дипломатичної практики. Для доби раннього Нового часу (XVI-XVIII століття) характерний об'єктивно обумовлений процес інституційного оформлення зовнішньої політики, дипломатичної практики і дипломатичних служб держав європейського простору.

Особливий інтерес у дипломатичній спадщині XVI-XVIII століть викликає питання інституційного розвитку української дипломатичної практики, норм протоколу та етикету, що формувалися на початковому етапі становлення європейської системи держав, тобто за доби раннього Нового часу. У цей період середньовічна

мапа Європи піддається суттєвим змінам. Головним напрямом державно-правових та інституційних процесів на Європейському континенті став напрям політичної централізації, як найбільш оптимальний, історично виправданий та об'єктивно обумовлений.

Українські землі в XVI-XVIII століттях теж були інтегровані в цей загальноєвропейський процес, хоча і в своєрідній формі, оскільки вони, роздроблені та ослаблені золотоординським ігом, стали об'єктом експансії та опинилися в складі різних держав – Польщі, Литви, Угорщини, Молдавії, Московського князівства, Кримського ханства, Туреччини та ін. У цей період, кінець XV – середина XVI століть, більшість українських земель знаходилась у складі Великого князівства Литовського й Корони Польської, які аж до Люблінської унії (1569 р.) становили два інституційно самостійних політичних організми та зберігали свою державну окремішність.

Таким чином, у XVI ст. українські землі втратили національну єдність, однак продовжували бути важливим елементом інституційного розвитку європейської зовнішньої політики та дипломатії, хоча і в складі інших держав.

У XVI-XVIII століттях в історії України відбулося чимало важливих історичних подій. Складні зовнішньополітичні та внутрішні умови негативно впливали на соціально-економічний, політичний, правовий і культурний розвиток україн-

Summary
The article deals with the analysis of the foreign policy and diplomacy of the European states of the early time of the Modern period. Particular attention is given to the institutional development of the diplomatic services, the diplomatic tools, the rules of the protocol and etiquette of the main States of the Europe and of Ukraine. There is directed of the evolution of the theory and practice of diplomacy in historical retrospective.
Keywords: foreign policy, diplomacy, institutionalization, protocol, etiquette, ceremonial, diplomatic practice, Europe, Ukraine.

ських земель, однак спинити його не могли. Це питання є проблемним, але безумовно одне – Україна доби раннього Нового часу розвивалася під благодатним впливом загальноєвропейської політичної, інституційної та правової культури.

Дипломатія як засіб міжнародної політики набула широкого розвитку в XVI-XVIII століттях. Адже саме ця інституція мала своє спеціальне призначення – здійснення зовнішньої політики держави мирними інструментами.

У політичному розмаїтті Європи з'явилася нова постать – молоде Московське князівство, а на перетині між Заходом і Сходом, західноєвропейської та східноєвропейської зовнішньої політики та дипломатії – україн-

ські землі, частина яких перебувала у складі Польсько-Литовської держави. Про це з певністю свідчать дипломатичні документи XVI-XVIII століть.

Зупинимось першочергово саме на характеристичі польсько-литовської дипломатичної практики та елементах дипломатичного протоколу, оскільки цей процес не залишив осторонь українські землі та вплинув у майбутньому на формування української дипломатичної служби. Саме польські та литовські посольства прибували до Московської держави все частіше за інших, адже відносини між найближчими сусідами були, як правило, напруженими і треба було обговорювати багато нагальних проблем – питання війни та миру, обміну полоненими,

Мапа України 1674 року Г. Сансона

Люблінська унія. Картина Яна Матейки, 1869 р. (Підписання угоди про об'єднання Королівства Польського та Великого Князівства Литовського в єдину федеративну державу – Річ Посполиту. Затверджена у місті Любліні 1 липня 1569 року)

розмежування прикордонних земель. Однак польські дипломати в XVI ст. були ще відносно рідкими гостями в Москві, частіше приїздили литовські діячі. До Люблінської унії (1569 р.) і деякий час після її заключення Велике князівство Литовське зберігало політичну самостійність, мало своє військо, свою «раду». Згідно з давньою традицією саме воно підтримувало дипломатичні зв'язки з Московською державою. Гінці між Москвою та Вільно снували безперервно, і не рідше одного разу на два-три роки сторони обмінювалися посольствами. За доби раннього Нового часу європейські государи оволоділи новими формами та методами дипломатичних відносин у міждержавних відносинах ери постійних посольств і постійної дипломатії. У середині XVI ст. новий спосіб дипломатичного представництва утвердився в більшості європейських держав, що, однак, не виключало й одноразові надзвичайні посольства, які направлялися в особливо важливих випадках.

Саме в цей період у Європі відбувається інституційний процес формування і розвитку норм церемоніалу, етикету та елементів протоколу, порядку поведінки за кордо-

ном власних дипломатів кожної з держав, норм спілкування з іноземними послами. Усі обставини, що оточували послів з того моменту, як вони перетинали кордон, були пристосовані до вираження певних політичних ідей. Кількість і якість наданого продовольства, посольського подвір'я, місце та церемоніал аудієнції, одяг придворних, асортимент посуду на урочистому обіді та інше – усе аж до кольору воскової печатки на грамотах, більш-менш було пов'язано з ідеологією держави з її місцем у системі міжнародних відносин епохи, з конкретною політичною ситуацією.

Ті ж ідеї, але в стислій формі, визначали й поведінку представників держави за кордоном. У сукупності ці правила-норми, що регулювали зовнішню сторону дипломатичних зв'язків, становили посольські звичаї тієї чи іншої держави. Виключенням не стала й Польсько-Литовська держава в цілому та українські землі зокрема. Саме дипломати повинні були обстоювати прийняті норми посольського звичаю. За дрібницями етикету й елементів дипломатичного протоколу поставали питання політики держави, її ідеології, престижу верховної влади

та інституцій.

Отже, норми посольського звичаю кожної держави формувалися в конкретних історичних умовах, а сам інституційний процес норм протоколу, церемоніалу й етикету відбувався на загальноєвропейському рівні. Нові умови, новий статус багатьох держав вимагали нового дипломатичного інструментарію, нових методів і форм державної обрядності, у тому числі й дипломатичної. На формування посольського звичаю, елементів дипломатичного протоколу європейських держав мало вплив співвідношення західноєвропейських, східних і візантійських звичаїв.

Широкого вжитку в посольському звичаї XVI-XVIII століть набуло питання про порядок обміну візитами, послідовність відправлення своїх посольств і прийому іноземних. Тут рівновага повинна була бути сталою, і сторони пильно стежили, щоб дипломатичний маятник коливався з однаковою амплітудою. У загальних рисах церемоніал, елементи дипломатичного протоколу зустрічі були однаковими в усіх європейських державах. Однак у литовсько-руській дипломатичній практиці осо-

бливо великого значення мало саме місце зустрічі.

Середньовічне та ранньобуржуазне право, у тому числі й міжнародне, не знало абстрактних категорій – його суб'єктами були не поняття, а індивіди. У дипломатичному протоколі раннього Нового та Нового часу держава персоніфікується з її главою – це загальноприйнята умовність. Якщо монарх був уособленням держави, то посол, у свою чергу – втіленням монарха («друге я» – «alter ego»). Саме в середовищі послів поступово формувалися уявлення про міжнародне право, про місце їх государів-державців серед монархів Східної, Центральної та Західної Європи, про правила, протокольні норми, якими регулювалася підтримка статусу й авторитетності держави в дипломатичних відносинах.

Можливо, що найбільш важливим із цих правил був саме принцип ієрархії, згідно з яким відносини повинні здійснюватися суворо на відповідних одне одному рівнях влади. Так, у литовсько-руській дипломатичній практиці великий князь литовський міг вступати в контакт виключно з самим царем; королівська Рада («пани радні») – з боярською Думою; віленський єпископ – з митрополитом тощо. У XVI-XVIII століттях зазвичай у дипломатичній практиці вже використовувалася норма, за якою покарання дипломата могло бути здійснене лише від уряду тієї держави, яка його надіслала. Таким чином, дипломатична практика підкорялась відомій нормі міжнародного права, яку сформулював нідерландський юрист XVI ст. Гуго Гроцій, а саме – екстериторіальність посла і його свити.

Відповіддю на унормуван-

Г. Якутович. Литовський замок у Києві. Ілюстрація до драми І. Кочерги «Свіччине весілля». 1962. Лінорит

А. ван Вестерфельд. Прийом Янушем Радзівіллом послів Богдана Хмельницького у Києві. 1651 (копія XVIII ст.). Туш

ня соціальних і суспільно-політичних потреб став етикет, який організовував поведінку придворних таким чином, щоб додати величчю особі, яка царствує, та утвердити придворну ієрархію. Саме поняття «етикет» означало суворо встановлений порядок і форми поводження при дворі монарха. Уперше це слово було використане в цьому значенні на одному з пишних і вишуканих прийомів у короля Людовика XIV, де гостям були запропоновані картки з переліком правил поведінки. Від французької назви картки – «етикетка» і походить саме поняття «етикет». Призначення етикету обмежувалося вузьким колом людей, які належали до вищого стану суспільства, і за межі цього стану не виходило. Етикет визначав певною мірою стандарти і канони не лише поведінки, а й всього способу життя дворянства, зводячи його до «спільного знаменника»: необхідно було «поводити себе як усі», і «жити як усі», і «щоб все було як у всіх».

Протягом наступних сторіч тривав процес непохитної формалізації, інституціоналізації посольського звичаю, дипломатичної практики й елементів дипломатичного протоколу в усіх державах Європи, наближаючи його до

церемоніалу, дипломатичного протоколу й етикету Нового часу (XIX ст.).

Інституціоналізація – це перетворення будь-якого політичного явища (зокрема зовнішньої політики та дипломатії) на організовану системоустановчу інституцію. Вона є формалізованим, упорядкованим процесом із певною структурою відносин, ієрархією чи підпорядкованістю різних рівнів влади та іншими ознаками організації (правила поведінки, звичаї, закони, норми, дипломатичні методи, протокол, етикет, церемоніал тощо).

Роз'єднаність українських земель, відсутність політичного центру, важкий іноземний гніт, спустошливі

турецько-татарські навали – усе це гальмувало як розвиток продуктивних сил, так і становлення української політичної та правової культури. Однак попри складні соціально-політичні умови, у яких розвивалася українська політична та правова культура, її подальший поступ не міг зупинитися. Українські землі поступово інтегрувалися в європейську систему міжнародних відносин, яка формувалася в добу раннього Нового часу. Україна продовжувала розвиватися, поєднуючи в собі кращі традиції минулого й тогочасні досягнення європейських держав, і, зокрема, у сфері міжнародних відносин, зовнішньої політики та дипломатії. Уже в XV-XVI століттях назва «Україна» фігурує в багатьох офіційних документах, мемуарах, художніх творах, народних думках і піснях.

У розвиток українських дипломатичних традицій та протокольної практики XVI-XVIII століть вагомий вклад зробили козацька дипломатія, дипломатія Дмитра Вишневецького, Богдана Хмельницького. Козацька дипломатична служба була достатньо відомою в усій Європі. Її представників при-

ймали при дворах європейських монархів. Доба Гетьманату залишила в спадок Україні надбання дипломатії Івана Виговського, Івана Мазепи, Пилипа Орлика.

Дипломатична діяльність П. Орлика мала не стільки практичні, скільки – ідеологічні результати. Саме завдяки його безперестанній боротьбі за незалежність України, розроблена ним державна конституція «Конституція прав і свобод Запорізького війська» сприяла тому, що в тогочасній Європі було сформовано погляди у пересічних громадян, що незалежна Україна потрібна Європі як протизава міцнічій Російській імперії, що виникла на базі Московського царства.

За наступних гетьманів – Івана Скоропадського, Данила Апостола, Кирила Розумовського та правління Малоросійської колегії Україна поступово перетворилася на провінцію Російської імперії та перебувала під впливом її дипломатичної практики та протоколу.

Набуваючи дедалі більше національних рис, політична та правова культура України доби раннього Нового часу значно вплинула на подальший розвиток української державності, інституцій, правової системи та національної культури.

Величезним досягненням XVI-XVIII століть було формування політичних поглядів про те, що Козацька держава, Гетьманщина стали духовними спадкоємцями Київської Русі. Вони наполегливо зміцнювали насагу державницько-національної свідомості, яка, витримавши нелегкі випробування у XVIII, перейшла в XIX-XX століття.

Отже, і в Західній, і в Східно-Центральній Європі застосовувалися, як правило,

Людовік XVI приймає в аудієнції папського посла Сиджисмондо Кіджі, 29 липня 1664 р. у Фонтенебло (за гобеленом Шарля Лебрена у Manufacture des Gobelins у Парижі). Репродукція з багатотомного видання «Історія людства» під загальною редакцією д-ра Г. Гельмольта, том 7, С.-Петербург

Перша сторінка Конституції Пилипа Орлика. Оригінал зберігається в Національному архіві Швеції

Остання сторінка українського оригіналу Конституції Пилипа Орлика. Зберігається у РДАДА (м. Москва) з оригінальним підписом Пилипа Орлика та печаткою Війська Запорозького

одні й ті ж дипломатичні засоби, принаймні подібні, хоча, звичайно, існували й розбіжності, обумовлені особливостями історичного розвитку держав, національними звичаями та характером міжнародних відносин західноєвропейського і східноєвропейського регіонів. Дипломатична практика, норми протоколу й етикету, церемоніал і посольський звичай не залишалися незмінними та стійкими, вони постійно оновлювалися, сприятливо реагуючи на зміни в міжнародному житті

Європи й особливості розвитку суспільства. Протягом XVI-XVIII століть тривав процес непохитної інституціоналізації посольського звичаю, дипломатичної практики, дипломатичного протоколу та церемоніалу.

Українська дипломатія й елементи дипломатичного протоколу (посольства, дипломатичне листування, дипломатичний церемоніал) активно застосовувалися в XVI-XVIII століттях і свід-

чили про Україну як європейську державу, що активно боролася за свою незалежність, своє місце в сім'ї європейських народів.

Процес інституціоналізації зовнішньої політики та дипломатії охопив усі держави Європи та отримав своє інституційне завершення в рішеннях Віденського конгресу (1814-1815 рр.). З першої чверті XIX ст. розпочинається новий етап в історії європейської дипломатії. Для України ж протягом другої половини XVIII і до 1917 р. тривав процес творення «української духовної республіки» – розвитку духовної та політико-правової культури (література, мистецтво, періодика, виникнення науково-просвітницьких і політичних угруповань, партій, товариств, створення національного шкільництва).

Отже, вищевикладене переконує нас у тому, що традиції, які склалися віками, зберігають свою силу та привабливість донині, однак потребують нагального вирішення: багато архівних матеріалів як в Україні, так і за кордоном чекають на своїх дослідників, зацікавлених у вивченні європейської та української дипломатичної спадщини.

Список використаних джерел:

1. Російський Государственный архив древних актов (РГАДА). – Ф. 123. – Д. 10. – Л. 89-90 об; РГАДА. – Ф. 53. – Д. 1. – Л. 3, 27 об.
2. РГАДА. – Ф. 79. – Д. 15. – Л. 266
3. Циватий В.Г. *Європейська зовнішня політика доби раннього Нового і Нового часу: проблеми інституціоналізації (теоретико-методологічний аспект)* / В.Г. Циватий // Науковий вісник Дипломатичної академії України. – К.: «ДЕМІД», 2000. – Вип. 4. – С. 268-274.
4. Шевчук В.О. *Козацька держава. Етюди до історії українського державотворення* / В.О. Шевчук. – К.: Абрис, 1995. – 392с.; Gierowski J.A. *Historia Polski, 1505-1864* / Jozef Andrzej Gierowski. – Warszawa, 1984. – 320 p.; Nordmann C. *La montée de la puissance européenne (1492-1661)* / Claude Nordmann – Paris: Presses universitaires de France, 1974. – 325 p.
5. Чухліб Т.В. *Гетьмани і монархи: українська держава в міжнародних відносинах 1648-1714 рр.* / Тарас Чухліб. – К.: Арістей, 2005. – 2-ге вид. – 640с.; Чухліб Т.В. *Козаки і Монархи. Міжнародні відносини ранньомодерної Української держави 1648-1721 рр.* / Тарас Чухліб. – К.: Вид-во імені Олени Теліги, 2009. – 3-тє вид. – 616 с.
6. Шевчук В.О. *Козацька держава як ідея в системі суспільно-політичного мислення XVI-XVIII ст.: У 2-х книгах* / Валерій Шевчук. – К.: Грамота, 2007. – Книга 1. – 720 с.

АНОТАЦІЯ

У статті аналізується зовнішня політика та дипломатична практика європейських держав від доби раннього Нового часу до сьогодення. Особливу увагу приділено інституційному розвитку дипломатичних служб, дипломатичного інструментарію, нормам протоколу, етикету і церемоніалу провідних держав Європи та України. Визначено напрями еволюції теорії та практики дипломатії в історичній ретроспективі.

Ключові слова: зовнішня політика, дипломатія, інституціоналізація, протокол, етикет, церемоніал, дипломатична практика, Європа, Україна.

АННОТАЦІЯ

В статье анализируется внешняя политика и дипломатическая практика европейских государств от раннего Нового времени до современности. Особое внимание уделено институциональному развитию дипломатических служб, дипломатическому инструментарию, нормам протокола, этикета и церемониала ведущих государств Европы и Украины. Определены направления эволюции теории и практики дипломатии в исторической ретроспективе.

Ключевые слова: внешняя политика, дипломатия, институционализация, протокол, этикет, церемониал, дипломатическая практика, Европа, Украина.

Одна з трьох відомих і єдина, що зберігається в Україні, печатка Війська Запорозького Низового 1763 р. За її відтисками визначалася достовірність дипломатичних документів. Особливою окрасою київської печатки слугує ручка, виготовлена у формі головки булави, що символізує належність печатки до головних козацьких клейнодів – атрибутів найвищої державної влади у Війську Запорозькому. Зображення козака з мушкетом традиційно доповнює список – символ прикордонної сторожі

Історія, сучасний стан і перспективи корейського врегулювання

УДК 327 (5)

Ігор ЛОССОВСЬКИЙ,
Надзвичайний і Повноважний
Посланник України 2-го класу,
кандидат фізико-
математичних наук

Серед регіональних конфліктів «Корейська проблема» займає особливе місце, будучи комплексною та багатовимірною. Її комплексність полягає в тому, що, крім проблеми ідеологічно та політично розділеного корейського народу, вона включає проблеми денуклеаризації Корейського півострова та ракетно-ядерної програми Північної Кореї. Комплексним був склад учасників Корейської війни 1950-1953 рр., яка стала точкою відліку процесів, що сформували сучасну «Корейську проблему», яка є нині головною загрозою регіональній безпеці у Східній Азії (СА) і становить значну загрозу глобальній безпеці [1]. Комплексний характер має і склад учасників переговорного процесу — «Шестисторонній механізм» врегулювання ядерної проблеми Корейської Народно-Демократичної Республіки, що включає три країни-постійні члени Ради Безпеки

ООН (США, КНР, Росія) і одну країну, яка претендує після реформування ООН стати таким (Японія), чотири ядерні держави (США, Росія, КНР, КНДР), три найбільші військові потуги (США, Росія, КНР), а також три найбільші економіки світу (США, КНР, Японія).

«Корейська проблема» включає глобальний, регіональний, субрегіональний і національний виміри. Глобальність проблеми полягає в тому, що вона є загрозою режимам нерозповсюдження та скорочення ядерної зброї та зброї масового ураження, негативним прикладом для країн, охочих приступити до розроблення власної ядерної зброї. Регіональний вимір проблеми полягає у відсутності надійних механізмів безпеки в СА та субрегіоні Північно-Східної Азії (ПСА), а також у необхідності нейтралізації ракетно-ядерної програми Північної Кореї. Процес денуклеаризації Корейського півострова має субрегіональний характер, а питання відносин двох корейських держав та їх можливого подальшого об'єднання — загальнонаціональний характер.

Головним регіональним наслідком Корейської війни стало історичне закріплення ідеологічного та політичного розділення Корейського півострова на дві окремі держави, що згодом у контексті розвитку світових процесів, пов'язаних з «холодною» війною, трансформувалися у дві діаметральні проти-

Summary
Issues of the "Korean problem" origin, development, current status and prospects of settlement have been considered. This complex problem includes problems of "divided nation" as well as the problems of denuclearization of Korean peninsula and North Korean nuclear and missile programs. Available international mechanisms of settlement and interested sides' stands were analyzed.
Key words: Korean conflict of 1950-1953, 38-th parallel, KPDR's nuclear and rocket program, "Six-party talks".

«Війна — жажлива річ, але мир іноді може бути куди жажливішим»

Рей Бредбері, «Бетонішалька»

лежності — ідеологічні, політичні, соціальні та економічні [1].

Унікальним історичним феноменом є те, що в одному й тому ж національному середовищі, в рамках однієї цивілізації, єдиного народу, однієї нації, в одному регіоні — ПСА, на одному — Корейському півострові, народу з багатою тисячолітньою історією, розділеного Другою світовою війною ідеологічно та політично вздовж 38-ї паралелі, сталися такі глибокі трансформації, що перетворили колись єдину цивілізацію, єдиний «Корейський світ» на два антиподи — «анти-світи». Аж до сьогодні ліберально-демократична Південна Корея, що успішно розвивається, — 13-та економіка планети протистоїть Північній Кореї з її гіпертрофованим культом особи, крайньою економічною відсталістю, нестримною милітаризацією, бідним, напівголодним та ідеологічно зомбованим населенням.

Щодо формування механізму миру та безпеки в ПСА. Одним із наслідків кривавих подій перших днів Корейської війни було створення Командування військ ООН у Кореї, — безпрецедентний в історії цієї

організації випадок — яке формально існує і сьогодні, хоча й у дуже урізаному форматі. У 1994 р. керівництво Республіки Корея домоглося права власного управління національними збройними силами в мирний час. У 2012 р. попередньо планувалася передача РК оперативного контролю над збройними силами у воєнний час, проте це рішення, яке в разі реалізації поставило б на порядок денний питання про доцільність подальшого існування Командування, було відстрочено. У міру зростання економічного та військово-технічного потенціалу РК зростає її бажання отримання більшої самостійності у вирішенні військово-політичних питань, що безпосередньо пов'язано з правомірністю подальшого перебування на півострові Командування військ ООН. Однак рішення про його розформування має бути прийнято після заміни діючої Угоди про перемир'я 1953 р. дієвим механізмом забезпечення миру та безпеки на півострові. Ідея створення подібного механізму в ПСА з можливим подальшим перетворенням його в повномасштабну міжнародну регіональну

Пабло Пікассо «Різанина у Кореї» (Massacre in Korea), 1951 р.

організацію останніми роками активно обговорювалася в рамках ООН, а також у експертних і наукових колах [2; 3; 4]. При цьому складається консенсус стосовно того, що нові механізми гарантування безпеки в субрегіоні повинні будуватися на основі врегулювання «Корейської проблеми». Будь-яка інша основа формування таких механізмів викликає протидію окремих країн регіону. Так, проти обговорення в багатосторонньому форматі Тайванського або Тибетського питань виступає КНР, Японія — проти обговорення проблеми посилення її сил самооборони. Більшість країн регіону виступають проти багатостороннього обговорення двосторонніх територіальних суперечок, насамперед це стосується територіальних претензій Китаю на акваторію та острови Південно-Китайського (Парасельські та Спратлі) і Східно-Китайського морів (Сенкаку), а також претензій Японії на «Північні території» — чотири острови Південно-Курильської гряди (Ітуруп, Кунашир, Хабомаї, Шикотан), що знаходяться під дискусійною юрисдикцією Росії.

Сьогодні ще далеко до загального розуміння шляхів формування єдиного механізму безпеки в ПСА. Це завдання є довгостроковим і передбачає на першому етапі створення заходів довіри, а надалі — побудову багатосторонньої структури колективної безпеки [5].

Ядерна проблема Корейського півострова виникла на початку 1970-х рр., коли південнокорейська адміністрація Президента Пак Чон Хи (1961-1979 рр.) розгорнула програму створення ядерної зброї, але під тиском США відмовилася від її реалізації. КНДР у ті роки володіла експериментальним ядерним реактором, побудованим за сприяння СРСР і контрольованим МАГАТЕ. Пізніше

Північна Корея приступила до секретних робіт зі створення ядерної зброї, активізованих у 80-і роки. Подальший розпад СРСР і біполярної системи послабили міжнародні позиції КНДР, яка сприйняла цю ситуацію як загрозу і вирішила вийти з Договору про нерозповсюдження ядерної зброї (ДНЯЗ), активізуючи програми створення «зброї ядерного стримування».

З початку 1990-х років ядерна проблема стала предметом переговорів США і КНДР, а в жовтні 1994 р. було підписано Рамкову угоду про її врегулювання (Женевські домовленості), реалізація якої повинна була зупинити плутонієву програму

КНДР і сприяти встановленню її відносин із США. Проте у відповідь на посилення політики тиску з боку Сполучених Штатів у січні 2003 р. КНДР заявила про вихід з ДНЯЗ, припинення інспекцій МАГАТЕ і відновлення виробництва збройового плутонію. Відбулася чергова «ядерна криза» Північної Кореї. Подальше загострення ініціювало пошук нової міжнародної посередницької структури. У серпні 2003 р. з ініціативи Китаю розпочалися «Шестисторонні переговори», що просувалися з великими труднощами та періодично переривалися у зв'язку з відсутністю довіри між КНДР і США. У рамках переговорів було створено три багатосторонні робочі групи: з мирного використання атомної енергії; денуклеаризації Корейського півострова; миру та безпеки в ПСА.

У лютому 2005 р. КНДР оголосила себе ядерною державою. 19 вересня 2005 р. вдалося досягти компромісу — підписати Спільну заяву, в якій зафіксовано домовленості з основ врегулювання ядерної проблеми. Північно-корейська сторона зобов'язалася припинити військову ядерну програму, повернутися в ДНЯЗ і допустити інспекторів МАГАТЕ на свої ядерні об'єкти. Водночас, США підтвердили відсутність ядерної зброї в Південній Кореї та намірів силового вирішення проблеми. КНДР вдалося домогтися дозволу на мирне використання атомної енергії, чому спочатку противилася Америка. Однак, формулювання спільної заяви були досить розпливчастими та відкривали можливості для різ-

них інтерпретацій. Уже в липні 2006 р. Північна Корея заявила про припинення переговорів «через ворожу політику США, спрямовану на повалення політичного режиму» країни та здійснила невдалий запуск ракети великої дальності. До вересня 2006 р. ситуація загострилася, 9 жовтня Пхеньян провів перше підземне випробування плутонієвого ядерного пристрою. У відповідь РБ ООН прийняла резолюцію, що засуджує КНДР і вимагає припинення таких дій, повернення в ДНЯЗ, і ввела санкції. США, Японія і РК ввели ще жорсткіші обмежувальні санкції. У квітні 2009 р. КНДР проведено другий невдалий запуск триступеневої ракети, а 25 травня — друге підземне випробування ядерного пристрою потужністю 20 кілотонн, у відповідь РБ введено нові жорсткі санкції.

У 2010-2011 рр. напруженість зросла у зв'язку з військовими інцидентами в Жовтому морі (потоплення південнокорейського фрегата «Чхонан» і обстріл острова Енпхендо), які призвели до людських жертв. «Шестисторонні переговори» вкотре було перервано, при цьому КНДР в якості умов висувала вимогу про скасування санкцій РБ і початок прямого діалогу з США про укладення Мирного договору замість Угоди про перемир'я 1953 р. РК, зі свого боку, вимагала офіційних вибачень Пхеньяна за жертви подій у Жовтому морі. У результаті китайського дипломатичного посередництва був вироблений триетапний план відновлення переговорів: міжкорейські консультації; діалог КНДР — США;

«Шестисторонні переговори». Хоча план було прийнято всіма сторонами, його реалізація і сьогодні уявляється складним завданням.

За інформацією США, нині Північна Корея має близько 40 кг збройового плутонію, достатнього для виробництва 6-8 ядерних зарядів. Це провокує РК і Японію до порушення міжнародних зобов'язань у галузі нерозповсюдження та дискусій про власну ядерну зброю. На «Півдні» звучать заклики про повернення виведеної в 1992 р. тактичної ядерної зброї США, з чим останні категорично не згодні. Наслідки війни в Іраку 2003 р. і революційні події в Лівії 2011р., укріплюють «проядерні» позиції в керівництві Північної Кореї.

У період «міжкорейської розрядки» 1998-2008 рр. сторони були близькі до остаточного вирішення питання про юридичне завершення Корейської війни, однак різке загострення міжкорейських відносин у 2010 р. відсунуло його перспективи. Розв'язання могло б бути покладено на «Шестисторонні переговори», у рамках яких уже вироблено спільний підхід до вирішення ядерної проблеми. Головними сьогодні є такі завдання: відновлення «Шестисторонніх переговорів»; денуклеаризація Корейського півострова; нормалізація відносин США — КНДР і Японія — КНДР; відновлення міжкорейського діалогу; створення механізму миру та безпеки в ПСА [2; 3].

Водночас, ряду експертів ідея створення широкоформатної структури із гарантування безпеки та співробітництва в СА на

основі «Шестистороннього механізму», ураховуючи малу ефективність останнього в розв'язанні ядерної проблеми КНДР, видається передчасною. Тим більше, що США залишаються послідовними противниками багатостороннього механізму безпеки в АТР, віддаючи перевагу своїм двостороннім союзам із країнами регіону (Японія, Південна Корея, Філіппіни, Таїланд, Сінгапур, Австралія) [4; 6].

Шляхи врегулювання «Корейської проблеми». Логіка розвитку світової спільноти свідчить про відсутність довгострокової історичної перспективи тоталітарного режиму КНДР. Тому його «історично закономірна кончина» багатьом політикам і дослідникам, насамперед західним, видається питанням часу. Європейська постбіполярна історія та логіка сучасних процесів глобалізації підказує, що найбільш вірогідним варіантом об'єднання двох Корей (альтернативним «китайській моделі» — «одна країна — дві суспільно-політичні системи») є «німецька модель» — «поглинання» [7] Республікою Корея Північної Кореї з подальшим при-

йняттям єдиних політичних та економічних законів, відповідних принципам ліберальної демократії та ринкової економіки (за такою моделлю на початку 1990-х рр. Федеративна Республіка Німеччина поглинула Німецьку Демократичну Республіку).

У контексті «логіки приреченості» КНДР, її ядерний блеф і шантаж розглядаються як єдиний спосіб виграти час і розтягнути політичне життя режиму. Північна Корея уникає переговорів щодо пошуку миру і стабільності на півострові, оскільки політичний компроміс, лібералізація, демократизація та інформаційна відкритість призвели б до краху тоталітарного режиму. Катастрофою для режиму може стати і продовження ядерних випробувань, що остаточно знецінить політику ядерного шантажу та сформує єдиний фронт країн «п'ятірки ПСА» на підтримку жорстких міжнародних санкцій проти КНДР. При виборі стратегії, насамперед, зацікавлених країн ПСА, з урегулювання «Корейської проблеми» виходять із такого: північно-корейський режим історично приречений; ядерні випробування

КНДР позбавляють її такого дипломатичного козира, як шантаж; об'єднання Кореї найімовірніше відбудеться шляхом «поглинання» «Півночі» «Півднем»; для забезпечення перетворень у КНДР необхідні координовані зусилля країн ПСА-5 з її «залучення»; для проведення ефективної політики «залучення» необхідно створення надійних засад забезпечення миру на півострові (Мирний договір замість Угоди про перемир'я 1953 р.); країнам «п'ятірки» й ООН доцільно утриматися від активного реагування на політику блефу та ядерного шантажу з боку КНДР. Звідси вимальовується «дорожня карта» розв'язання «Корейської проблеми»: перший етап: проведення тристоронньої зустрічі Китай — КНДР — США (або «Шестисторонніх переговорів») із таких проблем: а) достовірність і така, що верифікується, відмова Північної Кореї від військової ядерної програми; б) нормалізація відносин США — КНДР, КНДР — РК); другий етап: нормалізація відносин між КНДР і Японією; третій етап: «Шестисторонні переговори» щодо юридичних гарантій безпеки КНДР, надання економічної допомоги в обмін на реформи та відкритість [7; 8].

Ключову роль у врегулюванні «Корейської проблеми» відіграє зростаючий фактор Китаю, що визначає обережність, із якою поведуться американці в Кореї в порівнянні з їхніми діями в Іраку та Лівії. Головним пріоритетом Китаю, Росії та США в рамках переговорів є без'ядерний статус Корейського півострова та дотримання режиму нерозповсюдження.

Для КНДР, у чому її підтримують КНР і Росія, досить важливі гарантії безпеки. Очевидно, що головна роль у врегулюванні «Корейської проблеми» належить США і КНДР, однак перспективи їх двосторонніх переговорів виглядають туманними, ураховуючи діаметральну протилежність позицій сторін [6; 9].

На думку російських експертів, у стратегічному плані США не зацікавлені в повному врегулюванні «Корейської проблеми», оскільки це поставило б під сумнів необхідність їх подальшої військової присутності в Південній Кореї, що суперечить американській стратегії розвитку двосторонніх військових альянсів із Японією та РК, що забезпечують передове базування військ США, необхідних для обумовлення військово-політичного домінування в АТР. Імовірна логіка американської сторони полягає в тому, що підтримка певного рівня напруженості на півострові дало б їм змогу продовжити військову присутність, а за «сприятливого» розвитку ситуації — здійснити зміну режиму та ліквідувати державність КНДР. Такий розвиток забезпечив би США контроль над усім Корейським півостровом — стратегічно важливим районом на перетині кордонів Китаю, Росії та Японії. Зростаюча актуальність такого контролю визначається американсько-китайським суперництвом у регіоні, яке в міру зростання військової та економічної могутності КНР буде загострюватися.

Китайський фактор у врегулюванні «Корейської проблеми» [10; 11]. «Корейська проблема» зна-

чною мірою негативно впливає на національні інтереси більшості країн ПСА, зокрема, на життєво важливі інтереси КНР, що протягом усіх років розвитку конфлікту стимулювало активну участь Китаю в міжнародній діяльності з його розв'язання. Китайський фактор із перших днів «Корейського конфлікту» відіграв величезну роль у процесі створення та розбудови КНДР і в подальшому розгортанні подій на півострові. Майже мільйонна армія китайських «добровольців» брала участь у Корейській війні, захищаючи суверенітет чужої держави. До півмільйона китайських громадян загинули. Значну роль відіграла КНР у процесі повоєнного відновлення Північної Кореї, її економічного розвитку та зовнішньополітичної підтримки цієї країни на міжнародній арені. І на сьогодні КНР відіграє провідну роль у переговорному процесі з урегулювання «Корейської проблеми», саме Пекін став ініціатором і місцем проведення багатосторонніх консультацій у форматі «Шістки», десята річниця початку яких відзначалася в серпні 2013 року.

Пекін є також головним торговельно-економічним партнером КНДР, постачальником енергоресурсів, продуктів харчування та громадського споживання, головним інвестором економіки «Півночі». За різними оцінками частка КНР у зовнішньоторговельному товарообігу КНДР становить близько 60-80%.

Під час «першої ядерної кризи» Північної Кореї 1993 р. Китай не виявляв особливої політичної активності, аргументуючи

це необхідністю принципового невтручання непричетних держав і вирішення проблеми безпосередньо залученими сторонами. З початком «другої ядерної кризи» у зв'язку з виходом КНДР із ДНЯЗ (січень, 2003 р.) Китай змінив свою стратегію і виступив у ролі ініціатора та організатора спочатку тристоронніх (США — КНР — КНДР) переговорів (квітень), а потім і «Шестистороннього механізму» (США — РК — Японія — КНР — Росія — КНДР, серпень).

Китай має тисячолітні традиції історичних і культурних зв'язків із Кореєю, а з моменту заснування КНДР у 1948 р. — разом із тисними політичними та економічними зв'язками зберігається значний вплив КНР на керівництво «Півночі», яке переважає вплив будь-якої іншої країни світу. Така політична та економічна залежність від Китаю служить важливою складовою міжнародного авторитету КНР. На думку міжнародних експертів, у разі ще більш активного залучення Китаю до вирішення «північно-корейської ядерної проблеми» ця країна могла б відіграти ключову роль у її остаточному розв'язанні.

Китай однозначно зацікавлений у денуклеаризації Корейського півострова та намагається стримувати КНДР від різких, провокаційних і непередбачуваних дій, які часом викликають очевидне роздратування офіційних представників Китаю. Разом з тим, КНР проявляє стриманість у процесі міжнародного обговорення питань введення жорстких санкцій проти КНДР, намагається не допустити їх, вважаючи, що санкції можуть дестабі-

лізувати й без того складну економічну та соціально-політичну ситуацію в чи не найбільшій країні світу. Обережний підхід Пекіна спричинений побоюваннями, що економічний крах Пхеньяна, викликаний жорсткими міжнародними санкціями, може спровокувати гуманітарну катастрофу на «Півночі», масовий голод, колапс економіки та величезні потоки біженців через китайсько-північно-корейський кордон.

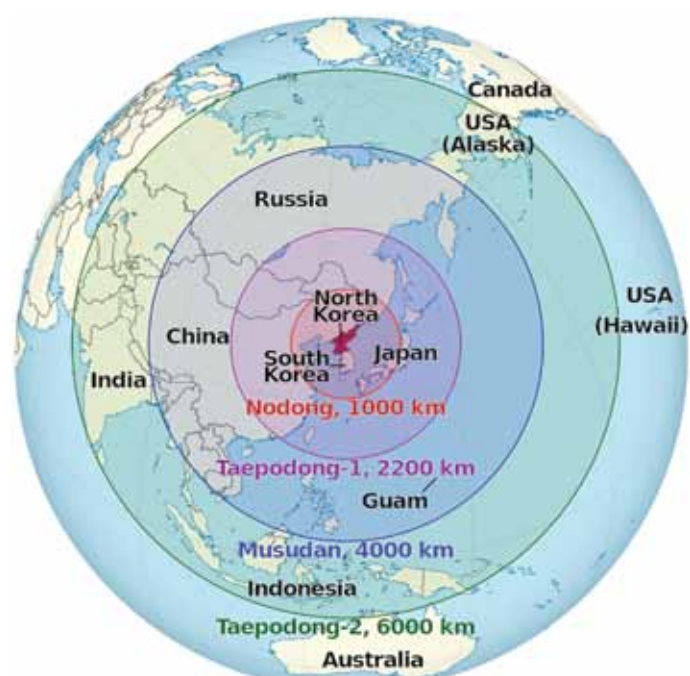
Головний інтерес Пекіна щодо Північної Кореї, крім відмови останньої від ракетно-ядерної програми, полягає в збереженні миру на Корейському півострові, необхідності забезпечення внутрішньої політичної та економічної стабільності в цій країні, сприяння поступовому її економічному розвитку та реформуванню за «китайською моделлю». КНР у принципі зацікавлена в мирному об'єднанні Північної та Південної Кореї, однак на тих принципах, які завадили б можливому виходу Збройних сил США до 1400-кілометрового китайсько-корейського кордону. Розвиток торговельно-економічного співробітництва КНР із КНДР сприяє економічному розвитку північно-східних провінцій Китаю.

Останніми роками, в умовах періодично встановлюваної міжнародної економічної блокади КНДР відзначаються високі темпи розвитку торгово-економічного співробітництва Пхеньяна з Пекіном, чому сприяє активний політичний діалог між цими країнами на найвищому та високому рівнях. Відбувається досить інтенсивний обмін візитами делегацій двох країн на

партійному та урядовому рівнях. Із 2011 р. КНР активно бере участь в інвестиційній діяльності та розвитку «торговельно-економічних зон» у Північній Кореї. Китайська сторона регулярно надає гуманітарну допомогу КНДР продовольством та енергоносіями, підтверджує готовність і надалі надавати необхідну підтримку. За оцінками міжнародних експертів, нинішня ситуація на Корейському півострові та можливі сценарії її подальшого розвитку великою мірою залежать від стану китайсько-американського співробітництва/суперництва та балансу сил у регіоні.

Військово-політична присутність Китаю є тим стримуючим чинником, який унеможливив розвиток ситуації в Північній Кореї за іракським або лівійським сценаріями. Очевидним є те, що Китай стратегічно зацікавлений у збереженні КНДР, її реформуванні та стабілізації ситуації на півострові. Відповідно, КНР не зацікавлена в продовженні ракетно-ядерної програми «Півночі», ескаляції конфлікту та колапсі північно-корейського режиму.

Останній розвиток ситуації та перспективи. З кінця 2012 р. спостерігалася нова хвиля напруженості в регіоні. У грудні КНДР було проведено чергове випробування балістичної ракети середньої дальності та виведено на орбіту супутник, а 12 лютого 2013 р. – утретє підірвано ядерний (можливо уранієвий) пристрій. У першій половині березня 2013 р. Північна Корея заявила про наміри здійснити упереджувальний ядерний удар проти США та про вихід з усіх

Приблизна максимальна дальність північнокорейських ракет

домовленостей, укладених з РК, у відповідь на резолюцію РБ ООН від 7 березня 2013 р., що засуджує проведення КНДР третього ядерного випробування. При цьому було заявлено про закриття кордону з «Півднем» і розірвання «гарячої лінії» зв'язку між керівництвом двох країн, а також про призупинення дії Угоди про перемир'я 1953 року. КНДР 30 березня заявила, що перебуває у стані війни з РК, і про готовність завдати ракетно-ядерного удару по американських базах у Тихому океані, а 18-19 травня було запущено чотири ракети ближньої дальності.

За оцінками західних фахівців, за 3-4 роки розвиток ракетно-ядерної програм КНДР дасть їй змогу забезпечити успішну доставку ядерних боеголовок балістичними ракетами середньої дальності до американських військових баз у Японії, Гуамі та, можливо, навіть західного узбережжя США. Водночас, досягнення технічних можливостей завдання удару

по Сеулу потребуватиме значно менше часу – до 1-2 років або такі можливості існують уже сьогодні [12].

Нестримна мілітаризація та войовнича риторика Північної Кореї обґрунтовується режимом як відповідь і стримуючий засіб на «ворожість» США та Південної Кореї. При цьому експерти виділяють п'ять головних мотивацій, що формують тактику керівництва КНДР: нагнітання напруженості з зовнішнім світом сприяє внутрішній єдності населення, зміцненню легітимності та авторитету молодого лідера країни, консолідації його влади; погрожуючи Заходу, Пхеньян вимагає економічної та гуманітарної допомоги міжнародної спільноти у відповідь на послаблення войовничої риторики; загрожуючи своїм сусідам, «Північ» намагається «відірвати» США від своїх регіональних союзників. Подібна тактика неодноразово

використовувалась і використовується досі під час змін керівництва РК з метою перевірки «міцності» позиції сусідів [12]. Так, останнє загострення можна пов'язати з приходом до влади в лютому 2013 р. в РК нового президента Пак Гин Хе.

На початку червня 2013 р. уряд «Півночі» запропонував своєму південному супротивникові вперше за останні роки відновити мирний діалог. А в липні очікувалися зрушення в питанні відновлення «Шестисторонніх переговорів» — у ході Регіонального форуму АСЕАН з питань безпеки у Брунеї мала відбутися перша за три роки зустріч глав зовнішньополітичних відомств двох Корей, сподівалися на узгодження питання про відновлення переговорів. Проте вдалося лише відновити «гарячу лінію» та продовжено діяльність індустріальної зони Кесон на кордоні двох країн.

За останньою інформацією світових ЗМІ, упродовж лютого-березня 2014 р. КНДР здійснено випробувальні запуски близько 70 балістичних ракет малої та середньої дальності [12], що було негативно сприйнято світовою спільнотою. У кінці березня влада Північної Корей заявила про можливість проведення нового (четвертого) ядерного випробування «з метою зміцнення сил ядерного стримування». Це було зроблено у відповідь на американсько-південно-корейські військові навчання. КНДР 31 березня 2014 р. завдала близько 500 артилерійських пострілів у напрямі морського кордону з РК, принаймні 100 з яких — у територіальних межах останньої. Зі свого

боку Південна Корея здійснила понад 300 пострілів у відповідь.

Оскільки процес Корейського врегулювання досі мав циклічний характер, залишається сподіватися, що наступний виток спіралі нового циклу стане більш результативним. Разом із тим, відверта агресія Російської Федерації щодо України та протиправна анексія Кримського півострова показали всьому світові примарність «гарантій» навіть з боку великих держав-постійних членів Ради Безпеки ООН щодо суверенітету та територіальної цілісності нашої держави в обмін на відмову від ядерної зброї, зафіксованих у Будапештському меморандумі 1994 року. Такий трагічний розвиток подій є сигналом світові, що чи не єдиним надійним засобом забезпечення безпекових гарантій є розвиток власної ядерної зброї. Думається, що не один десяток країн сьогодні глибоко замислилися над цим питанням і ситуація навколо України стає для них наочним прикладом. Вбачається, що Північна Корея є найпершою державою, яка робитиме відповідні висновки, оскільки серед учасників «Шестистороннього механізму» три великі держави (США, Росія та Китай) були підписантами Будапештського меморандуму щодо гарантій України. Така ситуація загрожувє спричинити руйнівний ефект стосовно міжнародних режимів глобального нерозповсюдження. Таким чином, малоімовірними ближчим часом уявляються очікування принципових зрушень у переговорному процесі з урегулювання Корейської ядерної проблеми.

* * *

Сентенція класика світової наукової фантастики, винесена в якості епіграфа цієї статті, очевидно, має алегоричний характер, оскільки для людської свідомості більш прийнятним і вживаним є інший вираз — «Поганий мир кращий за хорошу війну». Однак, у цьому конкретному випадку, коли сьогоднішній мир на Корейському півострові ускладнений ядерним шантажем, реальною загрозою застосування зброї масового знищення, а також жорстким внутрішнім тоталітарним тиском щодо 25-мільйонного населення однієї з країн субрегіону, думається, що такий хиткий мир цілком відповідає зазначеній алегорії.

Список використаних джерел:

1. Лоссовський І. «Гарячі» спохоли «холодної» війни (до 60-ї річниці завершення Корейського конфлікту 1950-1953 років) // Зовнішні справи. — 2013. — №9. — С. 32-35.
2. Лоссовський І.Є. Безпекові виклики в АТР та формування системи східно-азійської безпеки // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (29-30 листопада 2013р.). — Херсонський державний університет. — 2013. — С. 35-39.
3. Денисов В. Есть ли выход из тупика // Азия и Африка

сегодня. — 2011. — № 11. — С.57-61.

4. Курнишова Ю., Кузнецов В. Проблемы формирования региональной системы безопасности в Азиатско-Тихоокеанском регионе // Стратегические приоритеты. — 2011. — №4. — С.166-171.
5. Кулькин Д.В. Анахронизм «забытой» войны // Азия и Африка сегодня. — 2009. — №10. — С.27-31.
6. Жебин А.З. Переговоры по ядерной проблеме на Корейском полуострове: промежуточные итоги // Проблемы Дальнего Востока. — 2006. — №1. — С.52-62.
7. Михеев В.В. Глобализация и корейская проблема // Проблемы Дальнего Востока. — 2004. — №2. — С. 23-29.
8. Kun Young Park Preparing for a peace process in the Korean peninsula // Asian Perspective. — 2009. — Vol. 33. — No. 3. — P. 183-2007.
9. Жебин А.З. Ядерная проблема в Корее и интересы России // Азия и Африка сегодня. — 2005. — №3. — С.2-11.
10. Пак Сан Хун Сравнительный анализ подходов участников шестисторонних переговоров по ядерной программе КНДР. // Дипломатическая служба. — 2012. — № 5. — С.28-34.
11. Кирьянов О.В. У КНДР осталась одна опора — Китай. // Азия и Африка сегодня. — 2012. — № 6. — С. 24-30; — №8. — С.38-43.
12. Веб-сайт информационного агентства BBC — www.bbc.com/news/world-asia-pacific.

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрены вопросы возникновения, современного состояния и перспектив урегулирования комплексной «корейской проблемы», под которой понимается как проблема «разделения нации», так и проблемы денуклеаризации Корейского полуострова и ракетно-ядерной программы Северной Кореи. Анализируются имеющиеся международные механизмы разрешения проблемы и позиции заинтересованных сторон.

Ключевые слова: Корейский конфликт 1950-1953 гг., 38-я параллель, ракетно-ядерная программа КНДР, «Шестисторонний механизм».

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто питання виникнення, сучасного стану та перспектив урегулювання комплексної «корейської проблеми», під якою розуміється, як проблема «розділення нації», так і проблеми денуклеаризації Корейського півострова та ракетно-ядерної програми Північної Кореї. Анализуються наявні міжнародні механізми розв'язання та позиції зацікавлених сторін.

Ключові слова: Корейський конфлікт 1950-1953 рр., 38-а паралель, ракетно-ядерна програма КНДР, «Шестисторонній механізм».

Конфліктна свідомість як механізм впливу на сучасні міжнародні територіальні конфлікти

УДК 94: 327

На сьогодні вже давно не є новим твердження про те, що міжнародні відносини стали особливим різновидом соціальної взаємодії. До того ж ця взаємодія має суб'єктивно-об'єктивний характер та явно виражену постійну динаміку. Остання ж проявляється в широкому спектрі трансакцій, в основі яких знаходиться баланс наявних у акторів ресурсів і відповідних потреб, що витікають із особливостей згаданої наявності.

Конфлікт являє собою ситуацію, за якої учасники відносин, об'єднані одним об'єктом, усвідомлюють несумісність власних інтересів щодо нього і діють відповідним чином з урахуванням такого усвідомлення. Міжнародний же конфлікт, у свою чергу, є конфліктом, що виникає за участі двох або більше акторів міжнародної арени та має міжнародно-політичні наслідки. При цьому його об'єктом є матеріальний або нематеріальний ресурс, стосовно якого інтереси суб'єктів конфлікту є несумісними і повне володіння або контроль над якими не можуть бути досягнуті одночасно всіма сторонами такого конфлікту. Так за О. Холсті можна виокремити п'ять типів конфліктів: територіальні, ідеологічні, з приводу виникнення нової держави, економічні та етнічно-релігійні.

До структурних елементів міжнародних конфліктів відносимо: власне суб'єктів конфлікту; його об'єктне

поле; третіх сторін (учасників); відносини між суб'єктами.

Саме до останньої складової структури конфлікту належить і явище конфліктної свідомості. Її визначають як особливий стан суспільної свідомості, якому притаманне усвідомлення сторонами конфлікту розбіжностей, антагоністичних протилежностей їхніх намірів, цілей, інтересів, потреб і цінностей, що відповідно перетворюється на мотивацію їх поведінки та діяльності. Характерною її особливістю є наявність ідеального утворення, яким став «образ ворога» — комплекс певних сприйняття, уявлень і викривлених даних про іншу сторону.

Конфліктна свідомість є повноцінним елементом структури конфлікту. У контексті цього дослідження привертає увагу й наступна особливість. Специфічний стан свідомості та сприйняття, що наразі розглядається, у свою чергу, є ментальним конструктом, тобто однією з форм сприйняття суб'єктом об'єктивної дійсності. Тому врешті

Summary

Conflict conscience as an instrument of influence on the modern international territorial disputes. General features of modern international territorial disputes altogether with the place of conflict conscience in the structure thereof are outlined. The modalities of conflict conscience employment in order to affect dynamics of territorial disputes of international scope are demonstrated. Keywords: international territorial disputes, conflict conscience, disputes' settlement.

наявність територіального конфлікту безпосередньо та виключно залежить від сприйняття сторонами об'єктного поля як необхідного для себе блага, та інших суб'єктів, відповідно, у ролі загрози, тобто від конфліктної свідомості як такої.

Визначившись наразі з місцем і роллю конфліктної свідомості у структурі міжнародного територіального конфлікту, постає потреба розглянути її вже зі статично-структурної, а саме — оперативної точки зору, тобто як безпосередній інструмент впливу на суцільну динаміку конфлікту.

Тож сприйняття, основа конфліктної свідомості, як зазначалося тут раніше, ґрунтується на образах, які вже у своїй основі мають утворення пам'яті, спогади. А вони, згідно із дослідженнями однієї з груп американських психологів, що вивча-

ють проблеми пам'яті у практичній психології, є доволі динамічним утворенням, що за ступенем свого трансформаційного потенціалу, на думку авторів, не поступається тим же міжнародним конфліктам. Так ще у 1989 р. Е. Лофтус, К. Дондерс та Х.С. Хоффман у своїй роботі «Створюючи нові спогади, що мають швидкий доступ та довгу тривалість» (Creating new memories that are quickly accessed and confidently held) зазначили, що сприйняття суб'єктів соціальної взаємодії дуже залежить від інформації, яка надається постфактум. Більше того, можна створювати як спотворені образи на основі дезінформації, так і суцільно нові ментальні конструкти, які ніколи не були підкріплені яким-небудь емпіричним досвідом людей, які навіть не усвідомлюють цього.

Тому ще більш зрозумілим стає аргумент Л. Козера щодо функцій та особливостей конфліктів. Оскільки він стверджував, що перед тим як вороже ставлення перетвориться на дію, сторонам потрібно усвідомити те, що вони дійсно переживають нестачу або втрату певних благ і цінностей, на які, на їх думку, мають повне право претендувати. Згадані підходи

дають підстави замислитися над фактом того, що можна використовувати конфліктну свідомість у якості впливу на перебіг конфлікту. Шляхом забезпечення певного рівня сприйняття у свідомості суб'єктів соціальної взаємодії, оперуючи та часом конструюючи символи-образи, ціннісні установки, розуміючи найбільш очікувані реакції на них, можна впливати й на динаміку самої взаємодії. Козер підтверджує це в роботі «Завершення конфліктів», окреслюючи шляхи врегулювання конфлікту шляхом створення у сторін відповідного відчуття, яке дало б можливість адекватно поставитися до кінцевого результату домовленості сторін після ворожнечі.

Отже, можна дійти таких висновків. По-перше, міжнародний територіальний конфлікт являє собою характерну форму конфліктної соціальної взаємодії із явно вираженим консолідованим у предметній реаль-

ності об'єктом, щодо якого актори усвідомлюють несумісність власних інтересів і вдаються до відповідних дій з урахуванням такого усвідомлення. По-друге, згадане усвідомлення, у свою чергу, є елементом конфліктної свідомості, яка є невід'ємною структурною ланкою будь-якого конфлікту, зокрема міжнародного характеру, оскільки виконує функцію генерації оцінок ситуації об'єктивної дійсності, впливаючи тим самим на процеси прийняття рішень, створюючи певну ідейно-ціннісну основу акторів та забезпечуючи смисловим ресурсом їх механізм прийняття рішень. По-третє, оскільки конфліктна свідомість вибудовується на основі сприйнятих ідейних кодів, смислових образів та комплексу ідентичності як такого, тобто елементів, які піддаються впливові та трансформації, можна говорити про динамічний характер самої конфліктної свідомості. По-четверте, її належним

чином можна використовувати задля впливу на динаміку соціальної взаємодії, що становить собою власне міжнародний територіальний конфлікт. До того ж, сама особливість матеріального вираження об'єкта згаданого конфлікту (територія) дає змогу стверджувати про порівняну легкість та ефективність дії конфліктної свідомості на акторів, зокрема в контексті створення, подолання, підсилення чи нівелювання, актуалізації та синхронізації оцінок щодо рішень, які приймаються, та дій, до яких вдаються. Тож конфліктну свідомість можна розглядати в якості справжнього та дієвого інструменту впливу на перебіг міжнародних відносин. І вираження цьому можна знайти в низці сьогоденних міжнародних територіальних конфліктів у будь-якому регіоні світу від Східної Азії до Східної Європи.

Список використаних джерел

1. Капітоненко М.Г. Міжнародні конфлікти: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл./ М.Г. Капітоненко. — К. Либідь, 2009. — 352 с.
2. Міжнародні системи і глобальний розвиток / підручник Кер. авт. колективу О.А. Коппель; за ред. Л.В. Губерського, В.А. Манжолі. К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008. — 606 с.
3. Єрмаков П.

Етнополітичний конфлікт: специфіка його прояву та розв'язання у тоталітарних і демократичних системах [Електронний ресурс]/ П. Єрмаков // Український центр політичного менеджменту. — Режим доступу: <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=1&n=67&c=1535>

4. Гришина Н.В. Психология конфликта / Н.В.Гришина. — С.-Пб.: Питер, 2008. — 2-е изд. — 544 с.

5. Creating new memories that are quickly accessed and confidently held / [Loftus, E.F., Donders, K., Hoffman, H.G., Schooler, J.W.]. — Madison: Psychonomic Society, Inc.: Memory and Cognition. — September 1989. — Volume 17, Issue 5. — pp. 607-616.

6. Козер Л. Функции социального конфликта [Електронний ресурс]/ Л. Козер. — М. «Идея-Пресс», 2000. — С. 50-110. — Режим доступу: <http://www.philsci.univ.kiev.ua/biblio/kozer.html>

7. Козер Л. Завершение конфликта Очерк [Електронний ресурс]/ Л. Козер. — Режим доступу: <http://socioline.ru/seminar/library/misc/kozer.php>

8. Ninth Japan-China Joint Opinion Poll/ Analysis Report on the Comparative Data. August 12, 2013. — Access mode: http://www.genron-npo.net/english/index.php?option=com_content&view=article&id=59:the-9th-japan-china-public-opinion-poll&catid=2:research&Itemid=4#9

О. ВАСИЛЬЧЕНКО,
магістр, Інститут
міжнародних відносин
КНУ імені Тараса
Шевченка

АННОТАЦИЯ

Выделяются общие особенности современных международных территориальных конфликтов и место конфликтного сознания в структуре последних. Описываются возможности использования конфликтного сознания с целью влияния на динамику территориальных конфликтов международного характера.

Ключевые слова: международные территориальные конфликты, конфликтное сознание, конфликтное урегулирование.

АНОТАЦІЯ

Виділяються загальні особливості сучасних міжнародних територіальних конфліктів і місце конфліктної свідомості в структурі останніх. Зображуються можливості використання конфліктної свідомості з метою впливу на динаміку територіальних спорів міжнародного характеру.

Ключові слова: міжнародні територіальні конфлікти, конфліктна свідомість, врегулювання конфліктів.

Правовірний українець Мухаммад Асад (1900–1982 рр.)

Про життя та діяльність видатного мусульманського мислителя, політичного діяча і дипломата родом зі Львова Мухаммада Асада (Леопольда Вайса при народженні) заговорили останнім часом, безперечно, у зв'язку із напруженістю відносин між мусульманським світом і Заходом у постколоніальний період. Не переповідаємо біографію Мухаммада Асада й історію його феноменального переходу від іудаїзму в іслам, що стався 1926 р., коли він був уже дорослою людиною, відомим журналістом і політичним оглядачем німецькомовних ЗМІ. Не розглядатимемо його дослідницькі теологічні праці, у яких він відкривав, на мою думку, насамперед для себе та інших істини мусульманського вчення, показував значення ідей, зафіксованих у Священному Корані та Сунні.

Проте Мухаммад Асад не був виключно кабінетним ученим, автором перекладу Св. Книги мусульман англійською мовою та багатьох праць. Він був людиною практичної дії, що виявилось в його політичній і дипломатичній діяльності у XX столітті.

Ще як журналіст Мухаммад Асад багато подорожував країнами Близького Сходу та Північної Африки. Він бачив, що мусульманські народи перебувають якщо не під владою, то у прямій залежності від західних колонізаторів. Для арабів ситуація після Першої світової війни мало в чому змінилася: до 1914 р. вони були під владою Османської імперії, а після війни

арабський світ був фрагментований на псевдо-незалежні держави як Єгипет, ряд підмандатних територій і колоній. Асад вважав це несправедливим щодо мусульманських народів, які зробили величезний внесок у розвиток людської цивілізації. Безперечно, на нього не могли не вплинути перші спроби національно-визвольної боротьби в арабському світі, зокрема, війна еміра Абд-ель-Кадера (1807-1883) в Алжирі у 1840-х роках XIX ст., повстання під проводом Абд-ель-Кріма на Півдні Марокко у 1920-х роках XX ст., заворушення в підмандатних територіях Франції – Сирії та Лівані. На Аравійському півострові під впливом руху вагабітів і під проводом династії Саудидів просувався об'єднавчий процес, що мав результатом створення Королівства Саудівська Аравія.

Випадково Мухаммад Асад познайомився з представником династії Саудидів, що згодом привело його до кола наближених до короля Абд-аль-Азіза персон. Людина з європейською освітою, поліглот, знавець міжнародних відносин була цінним надбанням для саудівців, які прагнули зміцнити свої позиції, легітимізувати свою державу, насамперед, в арабському середовищі. Не слід забувати, що нафта почала відігравати важливу роль у світі як стратегічна сировина, беручи до уваги розвиток військового і торгового транспорту. Особливо зацікавленою в контролі над нафтою була Велика Брита-

нія з її розкиданою по всій земній кулі імперією. Британці у різний спосіб заволодівали нафтоносними територіями навколо Саудії, наступаючи на її кордони.

Важливим етапом у політичній біографії Мухаммада Асада стали 1930-і рр. XX ст., під час його перебування у Британській Індії – «перлині британської корони», де того часу почали з'являтися паростки визвольного руху. Найбільшими релігійними борцями за свободу Індії були і є прихильники індуїстських конфесій (індуїсти, джайніти, кришнаїти), а також буддисти; у мусульман теж визвольні рухи формувалися за релігійними ознаками. Тоді серед індусів уже виявили себе послідовники ліберальних, поміркованих поглядів і звучало ім'я Махатми Ганді, більш рево-

люційні елементи гуртувалися навколо імені Тілака. Мухаммад Асад був знайомий із ними обома.

Мусульмани створили свій фронт боротьби, на чолі якого став творець Мусульманської ліги Мухаммед Алі Джінна (1876-1947). Кожен із рухів своїми методами намагався повести за собою широкі маси, використовуючи відповідні релігійні гасла.

Найбільше враження на Мухаммада Асада справив видатний індійський мислитель XX ст. Мухаммед Ікбал (1877-1938) – фарсі-та урдумовний поет, есеїст і публіцист. Знайомство з М. Ікбалом утвердило його у думці про необхідність створення в Британській Індії окремої держави для мусульман, інакше індійські мусульмани втратять свою самотність та ідентичність. Спілкування з

М. Ікбалом дало М. Асаду дуже багато, насамперед, він впевнився у важливості відкинути екстремізм з політичної практики Індії, орієнтуватися на традиційні цінності ісламу. Сер Мухаммед Ікбал познайомив його з визначним діячем мусульманського руху в Британській Індії Чоудхурі Ніяз Алі Ханом (1889-1976), засновником руху «Дар уль-Іслам». Цей поважний діяч надавав великого значення розвитку освіти, щоб підготувати народ до сприйняття ідеї ісламської держави. Для розгортання просвітницької роботи Ч. Ніяз Алі Хан заснував (1936 р.) «Фонд Дар уль-Іслам Південної Азії», а також «Інститут Дар уль-Іслам з філіями в Патанкоті (Індія) і Джутерейді (Пакистан), де готували молодь до політичної діяльності та соціальної роботи. Освітні та дослідницькі установи, засновані й фінансовані ним, значно сприяли поширенню ідей ісламської держави в Британській Індії.

Праця Мухаммеда Ікбала (шість лекцій) «Піднесення релігійної думки в Ісламі», що з'явилася в Індії (1930), а потім у Великій Британії (1934), мала значний вплив на індійське суспільство: вона несла проповідь вікових моральних цінностей, які, на його думку, повинні були стати справжньою метою мусульманського й індійського рухів за визволення. У Британській Індії Мухаммад Асад працював як дослідник і практичний діяч, з 1932 по 1938 р. був редактором заснованого правителем Хайдерабада журналу «Ісламська культура», а також писав свою відому працю «Іслам на роздоріжжі» (1934), яку схвально зустріла мусуль-

манська громада.

Напередодні Другої світової війни М. Асад вів досить активну політичну діяльність, намагаючись «розворушити» мусульманський світ, продовжуючи зусилля М. Ікбала в практичному плані. Ми бачимо його в Лівії, де під прапором шейха Омара піднялося повстання проти колонізаторів італійців; відвідує Кашмір, де назріває напруження у зв'язку зі спробами британської влади підірвати єдність кашмірців, граючи на релігійних почуттях. Загальною виглядає невичена ще подорож Мухаммада Асада в радянську Середню Азію. Це, мабуть, буде завданням дослідників, які матимуть доступ до архівів ОГПУ (до речі, М. Асад у радянських республіках не побачив «горючого матеріалу» — релігійність народу була придушена).

Після початку Другої світової війни його було інтерновано британською владою як громадянина (хоча сам себе таким не вважав) Німеччини. Звільнений, він активно включився в роботу над створенням держави для мусульман. Зосередився цього разу на питаннях конституційного права: як втілити в сучасне життя принципи Ісламу, викладені у Св. Корані та Сунні Пророка. Його робота на посту директора Департаменту ісламського відродження під час підготовки тексту конституції була належним чином поцінована: він став громадянином Пакистану і прийшов на роботу в зовнішньополітичне відомство, де був спочатку заступником, а потім директором відділу Близького Сходу. У той час роботи в цьому відділі було багато: молодій ісламській державі треба було встановити

дружні відносини з близьким оточенням, насамперед, ісламськими країнами регіону, які тільки почали звільнятися з колоніальних пут. Крім того були могутні сусіди — СРСР, а потім КНР і, звичайно, Республіка Індія, з якою Пакистан одразу ж після свого створення вступив у затяжний конфлікт, що триває й досі, у зв'язку зі становищем у Кашмірі, який був і є населений в основному мусульманами, але управляли ними традиційні феодалі — раджі, які були індуїстами. Їх підтримувала Британська адміністрація Індії. Отже, раджі вирішили, що їм краще бути в індійській державі та висловилися за вхід до складу Індійської республіки при розподілі території на дві держави. Пакистан негайно заперестував, побачивши в цьому порушення домовленості про принцип поділу території Індостану за релігійним критерієм. Почалося військове протистояння з перемінним успіхом для обох сторін. Переговори, які ініціював Пакистан, успіху не мали. Кашмірський конфлікт вийшов на міжнародну арену. Питання про Кашмір було внесено до порядку денного ООН. Розгляд його надавав додаткового імпульсу двостороннім переговорам. Уряд у 1949 р. відправив М. Асада до Нью-Йорка на посаду Постійного представника Пакистану при ООН.

Не тільки кашмірське питання було турботою постійного представника великої мусульманської країни. Великим подразником у питаннях міжнародних відносин у світі був і є арабсько-ізраїльський конфлікт. Це вимагало вмілих маневрів, здійснюваних між великими західними держа-

вами й інтересами мусульманського світу. Сам М. Асад виступав проти політики сіоністів, вважаючи її аморальною та шкідливою для всього світу. Проте його виступи і поради арабським країнам зайняли помірковану позицію були слухними, у чому переконує подальший хід історії.

Еволюція режиму в Пакистані, деякі особисті причини привели до того, що Мухаммад Асад залишив офіційну службу і присвятив своє життя роботі над мемуарами та ісламознавству, зокрема, повному перекладові смислів Св. Корану англійською мовою. Ще 1954 р. він ініціював організацію великої міжнародної конференції, присвяченої проблемам ісламу та співробітництву двох цивілізацій.

Мухаммад Асад був мислителем, гуманістом, прихильником реформ. Був вражений страхіттями братовбивчої ірано-іракської війни, не схвалив він й іранську «ісламську революцію», критикував імама Хомейні.

Ім'я цього уродженця Львова знову з'явилося в працях учених-сходознавців, які бачать у ньому провісника появи руху, що розвивається в Європі і на Близькому та Середньому Сході як серед мусульманських улемів (тут перше місце займає шейх Юсуф аль-Кардаві), так і західних орієнталістів, які ведуть пошук шляхів до позитивного вирішення проблем, що нині розділяють Схід і Захід. У Львові та Києві відбулися наукові конференції, присвячені видатному львів'янині.

ЮРІЙ КОЧУБЕЙ,
*Надзвичайний
і Повноважний
Посол України*

Зв'язок візового діалогу з іншими сферами взаємодії України з ЄС у рамках реалізації курсу на європейську інтеграцію

УДК 94:327

Любов НЕПОП,
здобувач Інституту політичних
і етніонаціональних досліджень
НАН України, заступник
Представника України при ЄС

Візовий діалог є окремим напрямом відносин України з ЄС, досягнення прогресу на якому, як це постійно підкреслюється європейськими експертами, залежить виключно від поступу нашої держави у виконанні критеріїв, визначених Планом дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для громадян України. Попри це, не можна говорити, що візовий діалог повністю позбавлений впливу на нього політичного контексту відносин України з ЄС, загального розвитку візової політики Європейського Союзу, а також взаємодії України з ЄС у рамках всеохоплюючого процесу реформ. З іншого боку, План дій сам по собі передбачає здійснення перетворень широкого кола питань, охоплюючи сферу безпеки документів, біометрики, проблеми нелегальної імміграції, реадмісії, громадського порядку та безпеки,

зовнішніх зносин і фундаментальних прав громадян.

Реформи, що здійснюються в рамках виконання критеріїв Плану дій за вказаними напрямками, досить часто перегукуються з рекомендаціями здійснення інших перетворень, які надаються Україні при взаємодії в інших галузях, і в цьому контексті сприяють загальному розвитку відносин нашої держави з Європейським Союзом.

Серед яскравих прикладів таких реформ – ухвалення всеохоплюючого законодавства у сфері боротьби з корупцією. Як одна з ключових вимог Плану дій, цей критерій виступає основоположним також у контексті політичного діалогу України з ЄС і з точки зору надання останнім фінансової допомоги нашій державі. Так само і критерії, пов'язані з забезпеченням прав людини та недискримінації, які є серед ключових

Summary

Visa dialogue is one of the key directions in the Ukraine-EU cooperation. More active political dialogue between Ukraine and the EU creates positive preconditions to speed up implementation of the Visa liberalization action plan between Ukraine and the EU. Decisions of the EU to accelerate the process and Ukrainian Government's steps in implementation of the VLAP taken in March 2014 create a basis to complete the Plan's implementation till the end of 2014. Further realization of this scenario depends on ability of the Ukrainian Government to preserve the speed of reforms and of the European Union to stick to declared readiness to speeding-up.

Keywords: European Union, visa liberalization, Visa liberalization action plan.

при виконанні Плану дій, є одночасно і важливою складовою політичного діалогу України з ЄС у рамках забезпечення демократичного розвитку нашої держави та верховенства права і вільного розвитку особистості.

Такий зв'язок критеріїв Плану дій з іншими сферами діалогу Україна – ЄС на практиці дає позитивний ефект, адже виконання вимог сприяє не лише просуванню на шляху візової лібералізації, а й забезпечує поступ на інших напрямках двосторонніх відносин.

Так само можна говорити і про позитивний зворотний вплив тиску, що помітний в інших сферах взаємодії України з ЄС, спрямованих на досяг-

нення прогресу в наших взаєминах.

Як і інші сфери співпраці, візовий діалог відчуває на собі вплив загальної атмосфери політичних відносин України з ЄС. У контексті Євромайдану з вуст багатьох європейських політиків, у тому числі депутатів Європейського Парламенту, лунали заклики до кроків на підтримку європейських прагнень українців. Протести, пов'язані із відмовою українського керівництва підписати Угоду про асоціацію у Вільнюсі, були сприйняті ЄС як свідчення не просто проєвропейських настроїв, а й прагнень українського народу до європейського майбутнього країни, що базується на європейських цінностях і стандартах та нарешті завершить процес возз'єднання України із сім'єю європейських народів. Серед практичних заходів такої підтримки називалося й пришвидшення процесу візової лібералізації. Долучилися до просування цієї ідеї також і українські політики та громадськість.

Громадська ініціатива «Європа без бар'єрів»

11 грудня 2013 р. звернулася до урядів держав-членів та інституцій ЄС із закликом прийняти рішення про тимчасове призупинення візового режиму короткострокових поїздок громадян України до ЄС на 2014 р. [1]. Як було відзначено у зверненні, в час, коли мільйони громадян України виборювали своє право на європейський вибір, запровадження безвізового режиму стало б чітким сигналом з боку ЄС про підтримку та виявом поваги й довіри до тих українців, що, за словами Президента Європейської Комісії Жозе Мануеля Баррозу, пишуть сьогодні нову історію Європи. Натомість віддалення перспективи скасування віз для громадян України лише позбавлятиме їх можливості на власні очі побачити реалії життя в ЄС, обмежуючи таким чином їхні можливості та свободи. На думку громадськості, такий крок продемонстрував би укра-

їнським громадянам справжню увагу до них з боку європейської спільноти та збільшив би запит громадян на реформи і сприяв розвитку громадянської активності. Тимчасовий характер такого заходу підвищив би зацікавленість та увагу громадян України до виконання українським урядом завдань, передбачених Планом дій щодо візової лібералізації. Тимчасове призупинення візового режиму пропонувалося зробити постійним, якщо протягом 2014 р. Україна виконає решту критеріїв, передбачених Планом дій. Після формування нового Уряду України увага до питання візової лібералізації була підтверджена в його Програмі [2], де другим за пріоритетністю завданням після забезпечення суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності України було визначено підписання Угоди про асоціацію з Європейським Союзом, невід-

кладну імплементацію її положень, а також виконання всіх необхідних умов для якнайшвидшого досягнення безвізового режиму з країнами ЄС для українських громадян. Таким чином було підтверджено готовність нової влади до практичних кроків із забезпечення передумов для візової лібералізації.

Європейська Комісія 5 березня 2014 р. ухвалила документ «Комплекс заходів ЄС з підтримки України» [3], у якому було задекларовано

готовність Євросоюзу надати фінансову допомогу в розмірі до 11 млрд. євро на період до 2020 р. для подолання негативних явищ в економіці України та стимулювання реформ за принципом «більше за більше», а також визначено сфери, у яких Євросоюз планує активізувати взаємодію з Україною. Окремий розділ цього документа присвячений питанням мобільності. Висловивши переконання, що в цій сфері можуть бути вжиті значимі та видимі кроки уже в короткостроковій перспективі, Європейська Комісія засвідчила свою готовність максимально сприяти Україні в тому, щоб рухатися в напрямку візової лібералізації настільки швидко, наскільки це можливо згідно з визначеними Планом дій щодо візової лібералізації умов, та з цією метою допомогти Україні досягти відповідності з тими критеріями, умови яких ще залишаються невиконаними.

Таке рішення не враховувало закликів громадськості та по суті не вносило жодних елементів новизни у візовий діалог між Україною та ЄС. Водночас такий підхід був

умотивований з точки зору намагання Євросоюзу дотримуватися єдиного регіонального підходу і в цьому контексті демонструвати послідовність у вимогах до країн-учасниць «Східного партнерства» в контексті візового діалогу. Заявлена позиція також відповідала прагненню ЄС максимально використати інструмент Плану дій щодо візової лібералізації для просування передбачених його критеріями реформ. Здеклароване при цьому бажання прискорити процес лібералізації засвідчило готовність ЄС до швидкого поступу у виконанні Плану дій в обмін на реформи в Україні.

На розширеному засіданні Уряду Прем'єр-міністр України А. Яценюк 26 березня 2014 р. підписав нормативний акт, у якому затверджується форма та порядок видачі біометричних проїзних документів. Ураховуючи, що запровадження безвізового режиму можливе виключно для власників біометричних паспортів, важливість цього кроку важко переоцінити. Також Уряд України схвалив необхідні законопроекти та нормативні акти для завершення першої фази Плану дій щодо візової лібералізації.

За оцінками експертів, виконання критеріїв другої фази та проведення відповідної оцінки з боку експертів Європейської Комісії, як це передбачено Планом дій, могло б бути завершено вже до кінця 2014 року. Прогрес на цьому шляху значною мірою залежить від того, наскільки швидко рухатиметься вперед Україна.

У разі активного просування реформ вона може повторити історію успіху Молдови, яка, отримавши План дій щодо візової лібералізації на декілька місяців пізніше, ніж Україна, змогла його виконати та вже 14 березня 2014 р. отримала остаточне схвалення Європейською Радою рішення про запровадження безвізового режиму для молдовських громадян.

Події після формування нового Уряду України засвідчили, що активізація політичного діалогу мала позитивний вплив на розвиток візових перемовин. Водночас, цей вплив був швидше опосередкованим і виявився через активізацію, з одного боку, дій української сторони в рамках виконання критеріїв Плану дій, а з іншого — у більш активній позиції Європейської Комісії в рамках сприяння Україні у виконанні критеріїв та пришвидшенні процедури оцінки ухвалених рішень. Послаблення чи модифі-

кації вимог на практиці не відбулося. Європейський Союз не відмовився від своєї позиції щодо необхідності безумовної імплементації Україною Плану дій відповідно до його методології, що означає необхідність виконання обох фаз цього Плану.

Чи можна і чи варто сприймати такий підхід як демонстрацію небажання ЄС іти назустріч Україні в контексті візового діалогу? Якщо дивитися на це з точки зору результату, якого ще не досягнуто, і крізь призму того, що українські громадяни й надалі позбавлені права вільно пересуватися Європою, за цінності якої вони так активно боролися, — безумовно, так. Якщо ж сприймати крізь призму зацікавленості самої України провести необхідні реформи — відповідь не є такою однозначною, адже безвізовий режим був і залишається тим бажаним результатом, який повинен стимулювати полі-

тичні сили підтримувати реформи, необхідні для запровадження безвізового режиму.

Тому готовність Єврокомісії максимально оперативно оцінювати прогрес України на цьому шляху повинна стати додатковим стимулом для такого прогресу. Як відзначає український політолог І. Сушко в статті «Візова лібералізація: як зійти з мертвої точки?» [4], український народ заслужив, щоб йому відкрили двері до Європейського Союзу, однак не варто покладатися лише на «моральний борг ЄС». Не варто очікувати перегляду з боку ЄС критеріїв, передбачених Планом дій щодо візової лібералізації, зважаючи на вплив Майдану. Захоплення Європи українськими революційними змінами може слугувати підставою для значно кращого сприйняття громадян України, утім, цього замало, аби очікувати на вирішення питання скасування віз лише політичним

рішенням.

Водночас, не варто й недооцінювати крок, який зробив Європейський Союз, задекларувавши готовність сприяти максимально швидкому виконанню Плану дій за умов наявності відповідного прогресу з боку України. Нинішній політичний момент створив сприятливу ситуацію для нашої держави в цьому контексті. З одного боку, існує згадана декларація намірів ЄС, з іншого — приклад Молдови на шляху до візової лібералізації, який на додаток до критеріїв Плану дій дає чіткі відповіді на те, як саме вони повинні бути виконані для отримання позитивної оцінки. За таких умов виконання Плану дій перетворюється не стільки на питання часу, скільки на питання інституційної спроможності України досягти бажаних результатів. Останні події дають підстави для оптимізму і дозволяють розраховувати, що українська сторона збереже активний темп імплементації Плану дій, що дасть змогу завершити виконання поставлених завдань вже у 2014 році.

При цьому подальше зволікання з виконанням критеріїв Плану дій може лише додатково ускладнити цей шлях. У процесі впровадження безвізових режимів виявляються різноманітні недоліки, які потребують усунення, виникають специфічні обставини, які необхідно враховувати. Тому, щоб у перспективі запобігти виникненню якомога більшої кількості можливих проблем, що можуть супроводжувати введення безвізового режиму, ЄС намагається передбачити та врегулювати їх заздалегідь із новими країнами-партнерами. Це виявляється як у формі додаткових вимог до претендентів на безвізовий режим, так і через посилення контролю за їхнім виконанням [5]. З іншого боку, зволікання української сторони з виконанням критеріїв візової лібералізації було б сприйняте як її неспроможність чи небажання рухатися вперед на шляху реформ, що не може не позначитися на загальній атмосфері діалогу України з ЄС.

Таким чином, 2014 р. матиме визначальне значення у відносинах Украї-

ни з ЄС з такого чутливого питання, як візова лібералізація. В умовах високих очікувань суспільства щодо досягнення результатів на цьому напрямі українська влада повинна продемонструвати свою рішучість у реалізації намірів щодо проведення реформ та їхньої імплементації. Одночасно і Європейський Союз має засвідчити, що задекларована ним готовність до максимального пришвидшення цього процесу буде підкріплена практичними діями, без зволікань під приводом технічних складнощів внутрішньої процедури або якихось інших причин.

Список використаних джерел:

1.Звернення громадської ініціативи «Європа без бар'єрів» щодо призупинення візових вимог для громадян України. Режим доступу до сайту: <http://novisa.org.ua/zvernennya-gromads-koyi-initsiativi-yeuropa-bez-bar-yeriv-shhodo-prizupinennya-vizovih-vimog-dlya-gromadyan-ukrayini/>

2. Програма діяльності Кабінету Міністрів України. Режим доступу до сайту: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=247060213

3. European Commission's support to Ukraine. Press releases database. See more: http://europa.eu/rapid/press-release-MEMO-14-159_en.htm

4. Сушко І. Візова лібералізація: як зійти з мертвої точки? — Дзеркало тижня. Україна. — №8. — 6 березня 2014.

5. Чулаєвська М. Перспективи лібералізації візового режиму між Україною та ЄС. Вісник Національної академії державного управління. Режим доступу до сайту:

http://www.google.be/url?sa=t&rc=j&q=&esrc=s&frm=1&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0CCYQFjAA&url=http%3A%2F%2Ffirbis-nbu.gov.ua%2Fcgi-bin%2Ffirbis-nbu%2Fcgirbis_64.exe%3FC21COM%3D2%26I21DBN%3DUJRN%26P21DBN%3DUJRN%26Z21ID%3D%26IMAGE_FILE_DOWNLOAD%3D1%26Image_file_name%3DPDF%2FVnadu_2011_2_18.pdf&ei=ej43U5vEC4W0AT5wIGIDg&usq=AFQjCNHIMS4WkoozPoA4LEqi9tT2kctAJw&utm=bv.63808443,d.bGE

АНОТАЦІЯ

Візовий діалог є одним із ключових напрямів співробітництва України з ЄС. Активізація політичного діалогу між Україною та ЄС створює позитивні передумови для прискорення виконання Плану дій щодо візової лібералізації між Україною та ЄС. Ухвалені в березні 2014 р. рішення Європейського Союзу щодо пришвидшення цього процесу, а також кроки Уряду України з виконання Плану дій заклали підстави для завершення його імплементації до кінця 2014 року. Подальша реалізація цього сценарію залежатиме від здатності української влади зберегти темп реформ та Європейського Союзу дотримуватися задекларованої готовності до прискорення.

Ключові слова: Європейський Союз, візова лібералізація, План дій щодо візової лібералізації, реформи.

АННОТАЦИЯ

Визовый диалог является одним из ключевых направлений сотрудничества Украины с ЕС. Активизация политического диалога между Украиной и ЕС создает позитивные предпосылки для ускорения исполнения Плана действий относительно визовой либерализации между Украиной и ЕС. Принятые в марте 2014 г. решения Европейского Союза об ускорении этого процесса, а также шаги Правительства Украины по исполнению Плана действий создали предпосылки для завершения его имплементации до конца 2014 года. Дальнейшая реализация этого сценария будет зависеть от способности украинской власти сохранить темп реформ и Европейского Союза придерживаться задекларированной готовности к ускорению.

Ключевые слова: Европейский Союз, визовая либерализация, План действий относительно визовой либерализации.

Біля витоків інститутів французької дипломатії та державної служби: тренди, оцінки й погляд із ХХІ століття

Вячеслав ЦІВАТИЙ,
перший проректор
Дипломатичної академії
України при МЗС, кандидат
історичних наук, доцент
кафедри дипломатичної та
консульської служби,
заслужений працівник освіти
України

Рецензована монографія проф. Цатурової Сусанни Карленівни містить докладну, науково обґрунтовану інформацію про історію та сучасний стан інститутів державної служби Франції, французької дипломатичної служби зокрема. У праці досліджуються процеси виникнення органів управління французької держави – судових, фінансових, адміністративних і дипломатичних – у період формування і становлення витоків сучасних моделей державного управління (від середньовіччя до сьогодення). Актуальність дослідження підтверджують сучасні науково-методологічні підходи до оцінки політичних та історичних подій сьогодення експертним середовищем. Уявляється, що політичний розвиток глобалізованого світу не є чимось особливим, а (як і будь-який інший розвиток) історично проходить стадії еволюції, коли нові структури або інститути вибудовуються поступо-

Рецензія на монографію: Цатурова С.К. Формирование института государственной службы во Франции XIII-XV веков: Монография / С.К. Цатурова; Институт всеобщей истории РАН. – М.: Наука, 2012. – 622 с.

Tsatourova S.K. La Formation de l'institution de la fonction publique en France aux XIII-e – XV-e siècles / S.K. Tsatourova. – Moscou: Naouka, 2012. – 622 p.

во, і революційні фази швидких і якісних змін одних структур та інститутів на інші. Очевидно, що саме таку революційну зміну політичної системи ми спостерігаємо сьогодні, тому варто долучитися до вивчення історичного досвіду, попри його певну історичну віддаленість. Історія вчить навіть тих, хто в неї не хоче навчатися – вона їх просто провчає!!! Якщо торкнутися історіографічних досліджень інституційного розвитку Європи, то варто зазначити, що не випадково деякі автори вбачають аналогії між розвитком світу на рубежі ХХ-ХХІ століть і середньовічною Європою, або Європою раннього Нового часу. У сучасних наукових розвідках з'явилася теорія нового середньовіччя в контексті сучасності.

І в той відносно віддалений час, і сьогодні досить гостро відчувалися й відчуваються процеси, пов'язані з хаотизацією, поганою передбачуваністю та прогнозованістю політико-історичного розвитку буття. У стадії еволюційного розвитку превалюють процеси, безпосередньо пов'язані з упорядкуванням структур

та їх інституційного розвитку, а в революційній стадії, навпаки, – процеси хаотизації, які співставні з розпадом і руйнацією інституційності існуючих структур, і перш за все, – державних та дипломатичних інститутів. Ця стадія, як свідчить історичний досвід, як правило, завершується формуванням нових структур та інститутів, новим етапом еволюційного розвитку державності. Варто відзначити, що обидва тренди розвитку – упорядкування та хаотизації – протягом усієї історії йдуть пліч-о-пліч, але в той чи інший історичний період один із двох трендів превалює, при цьому не виступаючи єдиним. Домінація лінії одного тренду над іншим має відносно довгостроковий характер у світополітичному розвитку та інституційному вимірі. Тенденції хаотизації та впорядкування проявляються в усіх сферах міжнародних відносин, зовнішньої політики та дипломатії, а саме: воєнно-політичній, економічній і соціально-гуманітарній.

У центр аналізу у своїй монографії С.К. Цатурова вперше в історіографії поставила питання інститу-

ту державної служби як складного політико-правового, соціокультурного та інституційного явища, що відображає початковий етап формування, витoki «бюрократичного механізму» та розкриває позачасові риси, притаманні сфері виконавчої влади та особливим соціальним групам чиновництва. Особливу увагу проф. С.К. Цатурова приділяє характеристики політичної культури тогочасного суспільства: суспільно-політичній, правовій і громадській думці, бюрократичним, дипломатичним практикам, дипломатичному церемоніалу, символічним стратегіям самоідентифікації тощо.

Автор у передмові зазначає: «... за всіма вчинками і словами чиновників постає незрима постійність і багатогранність, яку я назвала в підсумку «інститутом служби». Формулюючи цю проблему перед собою, я і не передбачала, що дослідження буде тривати ... майже десять років» (с. 5).

На прикладі чиновництва Франції дослідниця пока-

Король стежить за роботою Палати рахунків.
Середньовічна мініатюра з трактату Анрі Бода «Про життя, стан та звичаї короля Карла VII»

зує нерозривний зв'язок між функціями інституту Парламенту та суспільним обличчям його чиновництва, тобто розкриває взаємозалежність особистості й інституту (установи). Професійне та індивідуальне лице чиновництва, сутність парламентської корпорації та самоідентифікація її інституційованих членів, місце Парламенту в політичному та дипломатичному житті – саме ці питання є об'єктом прискіпливого аналізу дослідниці на широкому колі, перш за все, французьких першоджерел, адже тогочасний Парламент був головним інститутом реалізації королівської влади.

Особливу увагу в моно-

графії приділено питанням парламентської етики й елементам етикету тогочасного чиновництва. Особливий інтерес викликає підрозділ, у якому детально описується процедура конкурсного відбору на державну (дипломатичну) службу (с. 259-279). Ця процедура являла собою конкурсний відбір чиновників у формі виборів – голосування з підрахунком голосів (scrutine).

Професорові С.К. Цатуровій вдалося реалізувати поставлену мету – дослідити одну з фундаментальних проблем історичного знання – історії виникнення держави та її публічно-правових і дипломатичних інститутів, на прикладі Франції. У

десяти розділах монографії поступово, крок за кроком аналізується розгалужена структура відомств і служб виконавчого апарату як основи інституту державної служби зі своїм правовим статусом, повноваженнями, дисциплінарними нормами й етикою, що в цілому характеризують європейську модель розвитку Середньовіччя та раннього Нового часу, яка заклала основи моделі сучасної, з її інституційними, правовими та ідеологічними основами державного апарату управління і характерними рисами бюрократії як інституції.

У дослідженні аналізується інституційне оформлення відомств і служб корони Франції, зростання чисельності та закріплення штату чиновників, концентрація правових повноважень і політичних прерогатив, особливості комплектування та виникнення прав чиновників на посади, інституційне формування статусу, етики і культури служби на благо держави (розділ III, с. 353-564).

Підсумовуючи своє багатогранне дослідження, Сусанна Цатурова свідомо і переконливо, на історичних прикладах і аналогіях, підводить читача до висновку, що «... структура влади є прямозалежною від суспільства... При цьому якість владної еліти слугує показником життєдайності державних структур (інститутів), а влада постає «дзеркалом суспільства» (його соціальних, політичних і культурних параметрів), що, безумовно, надає цьому дослідженню не лише наукової, а й суспільної значущості» (с. 564). Ідеться про далеке минуле, а читач бачить історичні корені в нинішніх інститутах влади..., а інколи й пробле-

мах сучасної влади. Сьогодення і моделі розвитку державної та дипломатичної служби, безперечно, проходять крізь віки, історичне минуле, традиції та досвід.

Професор С.К. Цатурова опрацювала значний масив першоджерел і наукової літератури, на сторінках якої міститься багато цінного фактичного матеріалу з історії, теорії та практики державної служби Франції та французької дипломатії. Це дослідження є багато в чому новаторським як за постановкою проблеми, так і за змістом та актуальністю порушених питань, вирішення яких має не тільки наукове, методичне, навчальне, а й практичне значення.

У цілому ж читач отримав у своє розпорядження аргументовану, змістовну, виважену в науково-теоретичному і методичному планах та видану на високому поліграфічному рівні монографію. Сподіваємося, що рецензована монографія зацікавить студентів-міжнародників і слухачів Дипломатичної академії України при Міністерстві закордонних справ України, допоможе їм у кращому розумінні сучасності на історичних прикладах у ході засвоєння начальних курсів «Державне управління і державна служба», «Компаративна історія, теорія і практика дипломатії», «Дипломатія іноземних держав», «Дипломатична і консульська служба», «Світова дипломатія: історія і сучасність» тощо.

Хочеться сподіватися, що ця монографія стане корисною знахідкою для політиків, державних службовців і дипломатів, які з інтересом ознайомляться з витокami державної та дипломатичної служби Франції.

Весняні екскурсії для дипломатів

Генеральна дирекція з обслуговування іноземних представництв — авторитетна організація, яка повсякчас дбає про змістовне наповнення дозвілля представників зарубіжного дипломатичного корпусу, багато роблячи для того, щоб кожному іноземцеві жилося в нашій столиці не лише комфортно, а й цікаво, прагнучи якнайповніше розповісти гостям про Україну, її народ, культуру, духовність.

Сьогодні ГДІП — не просто кваліфікований посередник між державними установами та органами, гарант якісного і точного виконання різноманітних побутових замовлень, а й справжній повпред нашої країни, її народних традицій і ментальності. Тож не випадково її працівники на високому професійному рівні організовують для дипломатів поїздки до багатьох регіонів України, влаштовують творчі акції у філармонічних і театральних закладах.

Останнім часом Дирекція «Дипсервіс» ГДІП підготувала та провела низку нових захоплюючих екс-

курсій для представників дипломатичних місій, акредитованих в Україні, та їхніх родин. Так, 29 березня цього року, з нагоди Міжнародного дня театру, було прокладено новий екскурсійний пішохідний маршрут «Київ театральний», який із задоволенням подолали Міністр-радник Посольства Аргентини з дружиною, співробітники посольств Королівства Нідерланди, Франції, Фінляндії, Канади, Японії та Представництва Європейського Союзу. На екскурсії дипломати дізналися про історію та сьогодення київських театрів, яких налічується у столиці близько п'ятдесяти. Багато позитивних емоцій залишилося після відвідання головної сцени країни — Національної опери України ім. Тараса Шевченка, де гості почули розповідь про біографію театру, доторкнулися до таємниць закулісся. Розташована в центрі Києва, Національна Опера знаходиться на перетині велелюдних столичних магістралей — вулиць Володимирської та Богдана Хмельницького, якраз

посередині між золотавою Софією та класичною спорудою Національного університету імені Тараса Шевченка. Театр від початку заснування поетично назвали «храмом муз», архітектурною перлиною Києва.

У рамках екскурсії співробітники іноземних представництв відвідали також один із найкращих театральних осередків Києва — Національний академічний театр російської драми ім. Лесі Українки, оглянули його музейну експозицію.

Дирекція «Дипсервіс» 5 квітня запросила дипломатичних працівників на популярну пішохідну екскурсію «Архітектура адміністративного Печерська». У ній взяли участь Перший секретар Посольства Франції з чоловіком і співробітники посольств ФРН, Швейцарії, Японії та Представництва Європейського Союзу. Гості ознайомилися з урочистою архітектурою Печерська, оглянули основні адміністративні будівлі району. Особливий інтерес дипломатів викликала перлина Липок — «Будинок з

химерами» — споруда неперевершеної краси. Співробітники іноземних представництв залишилися в захваті від його інтер'єрів, вишуканих прикрас, а також з великою цікавістю прослухали розповідь про життя і творчий шлях всесвітньо відомого архітектора Владислава Городецького — автора цього рукотворного шедевр — «музики, яка застигла у цементі». І це не є перебільшенням, адже зовнішнє оформлення будинку та інтер'єри не мають аналогів у світі. Споруда наочно ілюструє не

лише фантазію та майстерність архітектора, а й свідчить про його пристрасть до полювання. Учасники екскурсії докладно вивчили фасад, прикрашений фігурами реальних істот гіпертрофованих розмірів. Тут і дівчата верхи на рибах (їх часто називають русалками) розкинули свої тенета; і дельфіни, і крокодили, і величезні жаби, латаття дивовижних розмірів, голови носорогів, антилоп, ящірок, які стрімко біжать струнками колонами; орли, що хижо розправляють крила, слони, хоботи яких,

до речі, служать водостоками...

Утім, Генеральна дирекція дбає про культурний відпочинок не лише своїх поважних клієнтів, а й власних працівників. Профспілкова організація ГДП 12 квітня провела для співробітників екскурсію до Шевченківського національного заповідника у м. Канів Черкаської області. Для мільйонів людей у всьому світі це місто назавжди поєдналося з іменем великого сина українського народу Тараса Григоровича Шевченка, з місцем його вічного спочинку згідно із заповітом — Чернечею горою. Як писав відомий український письменник Олесь Гончар: «Тут духовна вершина нашого народу, вершина, що світить і єднає, і наснажує, і кличе всі народи до дружби і братерства».

Те, що ми робимо сьогодні, рішення, які ухвалюємо, реагуючи на розвиток міжнародних подій і свої власні потреби, уже завтра окремим струмочком увіллється в загальний потік історичного поступу всього людства. Колектив ГДП усвідомлює це, тому щодень прагне додавати до цього струмочка, можливо, не надто масштабну, але своєрідну та своєчасну краплину.

За інформацією ГДП

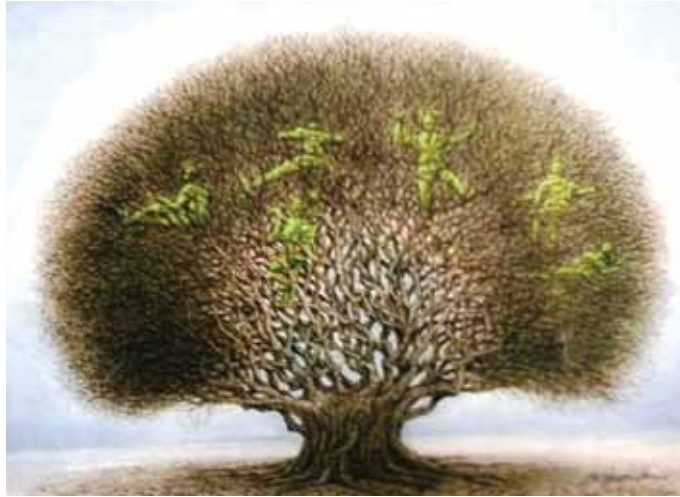
«Карлюка-2014»:

оточуюча дійсність очима карикатуристів

Війни минають, а карикатури на них – вічні! Так можна охарактеризувати загальний настрій Міжнародної виставки карикатур «Карлюка-2014», яка вже вчотирнадцяте пройшла в Полтавській галереї мистецтв. Події та тенденції нинішнього світу і суспільства мимоволі знайшли своє відображення в цьому горіччю розділах експозиції: роботах Всеукраїнського конкурсу «Небезпечно: корупція!», проєкті «Картунбанк.ру», персональних виставках «Політична карикатура Михайла Златковського» та «Закони життя Івана Анчукова».

Якщо докладніше, на виставці-презентації проєкту «Картунбанк.ру» було зібрано 67 найкращих творів сучасних карикатуристів і художників з країн СНД, які працюють у жанрі іронічної та гумористичної графіки, живопису та колажу.

Один із організаторів

Всеукраїнського конкурсу «Небезпечно: корупція!» Костянтин Казанчев запропонував до уваги глядачів 70 оригінальних робіт із 189, що надійшли на розгляд журі. 40 авторів, які їх надіслали, представили практично всі регіони України. Вони вкотре продемонстрували, як із хронічними хворобами суспільства можна і потрібно боротися на високому професійному рівні за допомогою гострих

гумористичних і сатиричних малюнків. Одним із переможців цього конкурсу став киянин Володимир Казаневський, роботи якого, за словами багаторічного організатора та натхненника «Карлюки» Михайла Шлафера, «привчають людей замислитися». Утім, цією ж високою метою натхненні малюнки інших столичних лауреатів – Ігоря Лук'яненка та Олега Середи; а також володарів заохочувальних призів – Сергія Вельможя (Запоріжжя), Ігоря Дутки (Калуш), Сергія Дудченка (Одеса), Миколи Капусти (Донецьк), Сергія Сингаївського (Васильків Київської обл.), Олени Цуранової, Валерія Чмирьова (обидва – Київ) та інших художників.

Тож як не погодитися з думкою Михайла Шлафера, що прояви корупції в нашому середовищі були завжди, і виставка знову наголосила, що суспільство повинно якомога

рішучіше позбавитися цього негативного явища, якщо хоче надалі розвиватися.

Жанр політичної карикатури на полтавській «Карлюці» був красномовно представлений у рамках персональних виставок всесвітньо відомих російських ілюстраторів, графіків і художників-карикатуристів Михайла Златковського та Івана Анчукова. Вони, за влучним висловом Михайла Шлафера, засвідчили той факт, що в Росії живуть не лише «засомбовані» нинішнім режимом люди, а й мислячі, із якими в жодному разі не потрібно втрачати творчі та загальнолюдські відносини.

«Карикатура зацікавила мене і вже багато років переконує в тому, що цей жанр можуть по-справжньому оцінити лише люди з розумом, – чесно зізнався в кулуарах «Карлюки-2014» Михайло Шлафер. – Це концентрація думки, яка завжди пронизана усмішкою».

Будемо про це пам'ятати, тоді гумор як ефективна зброя арт-спротиву, спрацюватиме і виявлятиме в загарбникові – загарбника, у корупціонері – корупціонера, у негідникові – негідника та нагадуватиме нам, «що кролик – усього лише кролик, а король – найчастіше голий король». Сама ж карикатура, упевнені, як жанр і надалі доводитиме, що є зразком високого мистецтва.

Інф. «З.С.»

